
**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ και ΔΙΟΙΚΗΣΗ της ΥΓΕΙΑΣ»**

**Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ
ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ - ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΕΛΛΑΔΑ**

Σωτηροπούλου Αντωνία

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στα Οικονομικά και Διοίκηση της Υγείας.

Πειραιάς, 2019

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ και ΔΙΟΙΚΗΣΗ της ΥΓΕΙΑΣ»**

**Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ
ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ - ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΕΛΛΑΔΑ**

Σωτηροπούλου Αντωνία, Α.Μ.: ΟΔΥ/1745

Επιβλέπων: Φαφαλιού Ειρήνη, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πειραιώς

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στα Οικονομικά και Διοίκηση της Υγείας.

Πειραιάς, 2019

UNIVERSITY of PIRAEUS

**DEPARTMENT of
ECONOMICS**

M.Sc. in Health Economics and Management

**THE EVOLUTION OF MEDICAL TOURISM IN
COUNTRIES ABROAD - CORRELATION WITH
GREECE**

SOTIROPOULOS ANTONIA

Master Thesis submitted to the Department of Economics
of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements
for the degree of M.Sc. in Health Economics and Management

Piraeus, Greece, 2019

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές και ειλικρινείς ευχαριστίες μου στην επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα. Φαφαλιού Ειρήνη, για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε εξ αρχής, καθώς και για την καθοδήγησή της, το αμείωτο ενδιαφέρον της, τις υποδείξεις της και την πολύτιμη συμβολή της σε κάθε φάση της δημιουργίας της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να δώσω και στους συμφοιτητές μου Αλούρδα Κυριάκο Γεώργιο, Βούλγαρη Πέτρο και Στούμπου Ευγενία, για τις πολύτιμες συμβουλές τους και την αμέριστη υποστήριξη σε όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Επίσης, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους γονείς μου, που όλα αυτά τα χρόνια μου συμπαραστέκονται ηθικά και οικονομικά, προσφέροντάς μου τα απαραίτητα εφόδια ώστε να διαμορφωθεί γύρω μου ένα άνετο περιβάλλον, μέσα στο οποίο μπορώ να εργασθώ, να επεκτείνω τις γνώσεις μου και να εξελιχθώ.

Τέλος, ευχαριστώ θερμά την υπόλοιπη οικογένεια μου και τους φίλους μου. Σε αυτούς, που με την καθημερινή τους υποστήριξη, συμπαράσταση και υπομονή, συνέβαλαν στην τόνωση της αυτοπεποίθησης και του ηθικού, ούτως ώστε να πετύχω το στόχο μου.

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ – ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΑΛΛΑΔΑ

Λέξεις κλειδιά: Ιατρικός Τουρισμός, Χώρες του Εξωτερικού, Ελλάδα, Οικονομική διάσταση, Τουρισμός Υγείας

Περίληψη

Η παρούσα εργασία έχει στόχο να προσεγγίσει ζητήματα σχετικά με τη βιομηχανία του ιατρικού τουρισμού, με βαρύτητα στην Ελλάδα και τη σύγκριση με τις χώρες του εξωτερικού. Παράλληλα γίνεται εξέταση της συνεισφοράς του ιατρικού τουρισμού στην οικονομία, ενώ γίνεται σύγκριση με τα έξοδα για την υγεία. Ως μεθοδολογία, αρχικά γίνεται ανασκόπηση της πρόσφατης βιβλιογραφίας, με την αναζήτηση πηγών μέσω των βάσεων δεδομένων που υπάρχουν στο διαδίκτυο.

Τα αποτελέσματα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, δείχνουν πως ο ιατρικός τουρισμός, ταυτίζεται για πολλές χώρες με την οικονομική ανάπτυξη τους. Τα συμπεράσματα από την έρευνα, οδηγούν στο συμπέρασμα πως στην Ελλάδα χρειάζεται να γίνουν πολλά βήματα για την ενίσχυση του ιατρικού τουρισμού, μέσα από το σχεδιασμό ενός στρατηγικού πλάνου που θα βασίζεται στην καινοτομία και στην εισαγωγή πετυχημένων πρακτικών από τις χώρες του εξωτερικού.

THE EVOLUTION OF MEDICAL TOURISM IN FOREIGNING COUNTRIES - RELATIONSHIP WITH GREECE

Keywords: Medical Tourism, Foreign Countries, Greece, Economic Dimension, Health Tourism

Abstract

This diploma thesis aims to address issues related to the medical tourism industry, with a focus on Greece and comparing it with countries abroad. At the same time, the contribution of medical tourism to the economy and comparison with health spending is examined. As a methodology, recent literature is first reviewed by searching sources, through the databases available on the Internet.

The results of the literature review show that medical tourism is, for many countries, identified with their economic growth. The findings of the research lead to the conclusion that Greece needs to take many steps to enhance medical tourism through the design of a strategic plan, based on innovation and the introduction of successful practices that are being used by other countries.

Περιεχόμενα

Κατάλογος Πινάκων	xv
Κατάλογος Γραφημάτων	xvii
Κεφάλαιο 1	1
Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο 2	5
Το διεθνές πλαίσιο εξέλιξης του ιατρικού τουρισμού	5
2.1 Εισαγωγή.....	5
2.2 Η εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού διεθνώς	5
2.3 Ασιατικές χώρες	23
2.3.1 Ινδία.....	23
2.3.2 Μαλαισία	24
2.3.3 Ταϊλάνδη	25
2.3.4 Ταιβάν	26
2.3.5 Νότια Κορέα.....	27
2.3.6 Σιγκαπούρη	27
2.3.7 Ντουμπάι	28
2.4. Χώρες της Λατινικής Αμερικής.....	29
2.4.1 Βραζιλία	29
2.4.2 Μεξικό.....	31
2.4.3 Κόστα Ρίκα	31
2.5 Οι χώρες της Καραϊβικής	31
2.5.1 Μπαρμπάντος	32
2.5.2 Τζαμάικα	33
2.6 Ευρώπη	33
2.7 Τουρκία.....	35
2.8 Ρωσία.....	36
2.9 Νότια Αφρική	37
2.10 Επίλογος κεφαλαίου	37
Κεφάλαιο 3	41
Το υπόβαθρο και η εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα	41
3.1 Εισαγωγή κεφαλαίου	41

3.2 Η εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα	41
3.3 Πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού	44
3.4 Σύγκριση Ελλάδας – Cluster χωρών	50
Κεφάλαιο 4	53
Εμπειρική έρευνα.....	53
4.1 Εισαγωγή κεφαλαίου	53
4.2 Μεθοδολογία έρευνας	53
4.3 Αποτελέσματα.....	54
4.3.1 Περιγραφική Στατιστική.....	54
4.3.2. Επαγωγική στατιστική.....	64
4.4 Συμπεράσματα έρευνας	65
Κεφάλαιο 5	66
Συμπεράσματα εργασίας	66
5.1 Συμπεράσματα	66
5.2 Περιορισμοί έρευνας και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	72
Βιβλιογραφία.....	74
Παράρτημα	79

Κατάλογος Πινάκων

<i>Πίνακας 2.1: Εκτιμήσεις της αγοράς του ιατρικού τουρισμού</i>	16
<i>Πίνακας 2: Αποτύπωση των κυριότερων σημείων που άπτονται του ιατρικού τουρισμού σε πλήθος χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο</i>	40
<i>Πίνακας 3.1 Συγκριτικός Πίνακας Ελλάδα – Cluster χωρών.....</i>	51
<i>Πίνακας 4.1. Μέτρα θέσης και διασποράς των τάσεων ιατρικού τουρισμού.....</i>	55
<i>Πίνακας 4.2. Μέτρα θέσης και διασποράς των εξόδων για την υγεία.....</i>	60
<i>Πίνακας 4.3. Μέτρα θέσης και διασποράς των τιμών του Ελληνικού εμπορικού ισοζυγίου από τον ιατρικό τουρισμό.....</i>	63

Κατάλογος Γραφημάτων

Εικόνα 1: Μέγεθος του παγκόσμιου ιατρικού τουρισμού, ανά χώρα, 2015-2026.....	21
https://www.grandviewresearch.com	21
Γράφημα 4.1. Μηνιαία μεταβολή των αναζητήσεων του όρου «ιατρικός τουρισμός» διεθνώς (Global) και ως τόπο προορισμού την Ελλάδα (Greece).....	56
Γράφημα 4.2. Ετήσια μεταβολή των αναζητήσεων του όρου ιατρικός τουρισμός διεθνώς (Global) και ως τόπο προορισμού την Ελλάδα (Greece)	57
Γράφημα 4.3. Ραβδόγραμμα συχνοτήτων των δημοφιλέστερων χωρών αναζήτησης ως τόποι προορισμού για ιατρικό τουρισμό.....	58
Γράφημα 4.4. Ραβδόγραμμα συχνοτήτων των δημοφιλέστερων πόλεων αναζήτησης ως τόποι προορισμού για ιατρικό τουρισμό.....	59
Γράφημα 4.5. Ετήσια μεταβολή των κρατικών δαπανών για την υγεία σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ κατά την περίοδο 2000-2016.....	60
Γράφημα 4.6. Ετήσια μεταβολή των κρατικών δαπανών για την υγεία ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2000-2016.	61
Γράφημα 4.7. Ετήσια μεταβολή των τιμών από τον εισερχόμενο και εξερχόμενο ιατρικό τουρισμό και του ισοζυγίου (net) αυτών, σε εκατομμύρια Ευρώ, κατά την περίοδο 2010-2017.....	63

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να συγκεντρωθούν τα στοιχεία που αφορούν στην εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού στις χώρες που δραστηριοποιούνται εντατικά με τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού, τα οποία θα αποτελέσουν οδηγό για την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα. Μέσω της σύγκρισης των χωρών του εξωτερικού και της Ελλάδας, θα καταγραφούν εκείνα τα στοιχεία που πρέπει να αξιοποιήσει η χώρα και να τα συμπεριλάβει σε ένα στρατηγικό σχέδιο, προκειμένου ο ιατρικός τουρισμός να αποτελέσει μια κυρίαρχη μορφή εναλλακτικού τουρισμού, ενισχύοντας την προσπάθεια επίτευξης τουρισμού 12 μηνών στη χώρα και παράλληλα να καταστεί μια σημαντική πηγή εσόδων.

Ο ιατρικός τουρισμός αποτελεί μια νέα μορφή τουρισμού που έχει αποσπάσει το ενδιαφέρον διαφόρων κρατών καθώς αναπτύσσεται όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια και αντιπροσωπεύει σήμερα ένα τμήμα της τουριστικής αγοράς που αναπτύσσεται ταχέως σε παγκόσμιο επίπεδο, προσφέροντας ποικίλες πτυχές για την επιστημονική έρευνα.

Σύμφωνα με το Medical tourism Magazine (2018) και την Ένωση Τουρισμού Υγείας η παγκόσμια αγορά του ιατρικού τουρισμού αξίζει περίπου 100 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ σύμφωνα με τη συμβουλευτική επιχείρηση Mordor Intelligence (2018), εκτιμήθηκε σε 16.761 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2018 και αναμένεται να φτάσει τα 27.247,6 εκατομμύρια δολάρια μέχρι το 2024. Από την άλλη πλευρά, ο οργανισμός «Ασθενείς Πέρα από τα Σύνορα» εκτιμά πως αποτελεί μια αγορά 45,5 έως 72 δισεκατομμυρίων δολαρίων, βασιζόμενη σε περίπου 7-11 εκατομμύρια ασθενείς, ενώ ο οργανισμός “Medical Travel Quality Alliance” εκτιμά πως είναι μια βιομηχανία 40-60 δισεκατομμυρίων δολαρίων η οποία μεγαλώνει 15-25% κάθε χρόνο. Γενικά, ακολουθεί μια αύξουσα πορεία με ευρείες οικονομικές επιπτώσεις η οποία αξίζει να μελετηθεί, ωστόσο οι εκτιμήσεις παρουσιάζουν μεγάλη απόκλιση διότι είναι δύσκολος ο προσδιορισμός του μεγέθους του ιατρικού τουρισμού λόγω των διαφορετικών πηγών εκτίμησης και της μη ύπαρξης επίσημων στατιστικών στοιχείων.

Η παγκόσμια αύξηση της ροής των ασθενών, των επαγγελματιών υγείας και της ιατρικής τεχνολογίας, η χρηματοδότηση κεφαλαίων και τα ρυθμιστικά καθεστάτα

πέρα από τα εθνικά σύνορα, έχουν δημιουργήσει νέα πρότυπα αναφορικά με την κατανάλωση και την παραγωγή υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης τις τελευταίες δεκαετίες. Ένα σημαντικό νέο στοιχείο, αποτελεί το αυξανόμενο εμπόριο της υγειονομικής περίθαλψης, που συνεπάγεται τη διασυνοριακή κυκλοφορία των ασθενών στην αναζήτηση ιατρικών υπηρεσιών θεραπείας και υγείας, που ονομάστηκε «ιατρικός τουρισμός» (Lunt et al, 2011).

Σύμφωνα με την ταξινόμηση του τουρισμού, ανάλογα με τους λόγους που πραγματοποιείται το ταξίδι, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) παρουσιάζει ως έναν από τους σημαντικότερους λόγους την «ιατρική περίθαλψη». Παράγοντες όπως η αύξηση της ροής των ασθενών σε διασυνοριακό επίπεδο, οι νέες ιατρικές τεχνολογίες, οι διασυνοριακές επενδύσεις, η ελευθέρωση των μεταφορών και η αύξηση των εισοδημάτων, έχουν δημιουργήσει νέα μοντέλα χρήσης και παραγωγής ιατρικών υπηρεσιών, κυρίως τις τελευταίες δεκαετίες. Ένα σημαντικό στοιχείο αυξανόμενης σημασίας στην αγορά των ιατρικών υπηρεσιών, αποτελεί η δυνατότητα μετακίνησης των ασθενών σε διασυνοριακό επίπεδο, με σκοπό την απόκτηση των αναγκαίων για τους ίδιους υπηρεσιών υγείας. Αυτού του είδους οι μετακινήσεις, δημιούργησαν τη νέα μορφή τουρισμού που έχει λάβει την ονομασία «ιατρικός τουρισμός». Οι προορισμοί που αποφάσισαν να προωθήσουν αυτήν την εξειδικευμένη μορφή τουρισμού, έχουν κατανοήσει τα τεράστια οικονομικά οφέλη που προσφέρει. Ο ιατρικός τουρισμός είναι ταυτόχρονα παραγωγός νομισματικού εισοδήματος για τις χώρες υποδοχής και πολλαπλασιαστής δύο κλάδων της οικονομίας: της υγείας και του τουρισμού (Pe, 2014).

Η ανάπτυξη της ιατρικής τουριστικής βιομηχανίας δημιούργησε ζήτηση για το συντονισμό ταξιδιών αυτής της μορφής και για τη δημιουργία ιδρυμάτων φροντίδας υγείας, τα οποία με τη σειρά τους έχουν δημιουργήσει θέσεις εργασίας για την παροχή υπηρεσιών από μεσιτικές επιχειρήσεις, αλλά και ίδρυση άλλων επιχειρήσεων. Έχουν δημιουργηθεί ενδιάμεσες επιχειρήσεις που προσφέρουν εξατομικευμένες υπηρεσίες, σχετιζόμενες με τη θεραπεία, τα καταλύματα και τον ελεύθερο χρόνο των ταξιδιωτών. Αυτές οι επιχειρήσεις που βρίσκονται στη χώρα προέλευσης, είναι περισσότερο προσανατολισμένες στον ασθενή, ενώ εκείνες που βρίσκονται στη χώρα προορισμού είναι περισσότερο προσανατολισμένες προς τις παροχές των υπηρεσιών. Δεδομένου ότι, οι μεσίτες και οι πράκτορες δεν έχουν ευθύνη για την ευημερία και την ικανοποίηση του ασθενούς, μπορεί να μη διερευνούν τις ικανότητες, τα προσόντα, την ποιότητα και το εύρος των παρεχόμενων υπηρεσιών των

εγκαταστάσεων υγειονομικής περίθαλψης. Παρ' όλα αυτά, είναι προφανές ότι, η θέση των διαμεσολαβητών στο μηχανισμό του ιατρικού τουρισμού είναι πολύ σημαντική (HOPE, 2015).

Το γεγονός πως στην Ελλάδα ο ιατρικός τουρισμός βρίσκεται ακόμα σε εμβρυακό στάδιο, σχετίζεται με περιορισμένη διερεύνηση του ζητήματος. Για το λόγο αυτό θεωρήθηκε πως αξίζει η διερεύνηση άλλων χωρών που βρίσκονται ψηλά στην ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού και η σύγκριση της Ελλάδας με αυτές τις χώρες αλλά και μεταξύ τους.

Για την κατάρτιση του θεωρητικού υπόβαθρου έχει γίνει χρήση δευτερογενών στοιχείων από ελληνικές και διεθνείς πηγές όπως εκθέσεις, επιστημονικά περιοδικά, δημοσιευμένες έρευνες και άρθρα, ενώ για το ερευνητικό σκέλος χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία πρωτογενών πηγών και συγκεκριμένα οι τράπεζες δεδομένων του ΟΟΣΑ, του WHO και του Google Trends λόγω εύκολης πρόσβασης, όπου συγκεντρώθηκαν δεδομένα για τα έτη 2000 έως 2019, η επεξεργασία και απεικόνιση των οποίων έγινε με E Views V9 και Excel 2019 αντίστοιχα.

Οι βασικές υποθέσεις που εξετάζονται στην εργασία είναι:

- Υπόθεση #1: Ο ιατρικός τουρισμός εκτός από θετικές επιπτώσεις έχει και αρνητικές.
- Υπόθεση #2: Υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ όμορων χωρών όσον αφορά την προσέλκυση ιατρικών τουριστών.
- Υπόθεση #3: Μπορεί να επέλθει ταχύτατη ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα με τη σωστή διαχείριση και αξιοποίηση των πόρων της.
- Υπόθεση #4: Η μελέτη της συμπεριφοράς των άλλων χωρών ως προς τον ιατρικό τουρισμό μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για την Ελλάδα για μια πιο δυναμική εισχώρηδυστη στην αγορά αυτή.

Στο εισαγωγικό κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας, δίνονται πληροφορίες για την εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού διεθνώς. Γίνεται περιγραφή των επιμέρους ζητημάτων που αναλύονται στη δομή της εργασίας, παράθεση της μεθοδολογίας και του σκοπού εκπόνησης της παρούσας ερευνητικής εργασίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα χαρακτηριστικά του ιατρικού τουρισμού σε διεθνές επίπεδο κι έπειτα συγκεκριμενοποιείται. Συγκεκριμένα, γίνεται περιγραφή της ανάπτυξης του ιατρικού τουρισμού σε διάφορες χώρες του κόσμου, από την Ευρώπη και την Λατινική έως τις Ασιατικές χώρες. Παρατίθενται εκείνα τα

στοιχεία που έχουν κάνει γνωστές τις χώρες για τον ιατρικό τουρισμό, καθώς επίσης τα οφέλη και κάποιες συνέπειες που έχει η ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού για τις χώρες.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται ειδική αναφορά στην Ελλάδα. Προσδιορίζονται τα μεγέθη του ιατρικού τουρισμού στη χώρα, οι δυνατότητες που έχει η χώρα για τη μεγαλύτερη ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού και οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν για να αναπτυχθεί περαιτέρω, αποτελώντας το μοχλό ανάπτυξης τουρισμού 12 μηνών στην Ελλάδα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο ακολουθεί το σκέλος της έρευνας, που έχει στόχο την εξέταση της πορείας του ιατρικού τουρισμού από και προς την Ελλάδα και τη σύγκριση της πορείας αυτής με επιλεγμένα κράτη αλλά και παγκόσμια. Παράλληλα, εξετάζει τη συνεισφορά του ιατρικού τουρισμού στην οικονομία και πραγματοποιείται σύγκριση με τα έξοδα για την υγεία.

Κεφάλαιο 2

Το διεθνές πλαίσιο εξέλιξης του ιατρικού τουρισμού

2.1 Εισαγωγή

Δεν αποτελεί νέο φαινόμενο η μετάβαση κάποιου στο εξωτερικό για να λάβει υγειονομική περίθαλψη, από διαφορετικές διεθνείς τοποθεσίες. Η τάση που επικρατεί στον ιατρικό τουρισμό, είναι οι άνθρωποι των ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών, να επισκέπτονται άλλες χώρες για ιατρική περίθαλψη.

Μεταξύ των πιο διάσημων χωρών είναι οι ασιατικές χώρες, που προσελκύουν περισσότερους τουρίστες, επειδή είναι λιγότερο δαπανηρές από άλλες περιοχές του κόσμου, όπως οι ΗΠΑ ή οι ευρωπαϊκές χώρες. Στις περισσότερες ασιατικές χώρες, το κόστος εργασίας είναι χαμηλότερο συγκριτικά με άλλες περιοχές του κόσμου, με αποτέλεσμα οι ιατρικοί τουρίστες να μπορούν να εξοικονομήσουν χρήματα από 40% έως και 60%. Έτσι, η επιτυχία ορισμένων ασιατικών χωρών όπως η Ταϊλάνδη, η Ινδία, η Μαλαισία και η Σιγκαπούρη βρίσκονται στην κορυφή της ιατρικής τουριστικής βιομηχανίας (Sultana et al, 2014).

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μια ιστορική αναδρομή για να επισημανθεί πως έγινε η εκκίνηση αυτής της μορφής τουρισμού. Έπειτα θα ακολουθήσει αναφορά στους πιο σημαντικούς προορισμούς ανά τον κόσμο, προκειμένου να προσδιοριστούν τα μεγέθη του ιατρικού τουρισμού και οι παράγοντες που τους έχουν φέρει στην κορυφή.

2.2 Η εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού διεθνώς

Ξεκινώντας από τους Σουμέριους, οι οποίοι το 4.000 π.Χ., έχτισαν ένα χώρο θεραπείας γύρω από μια θερμική πηγή, την οποία επισκέφθηκαν πολλοί ταξιδιώτες για τις θεραπευτικές τους ιδιότητες, σήμερα ο ιατρικός τουρισμός συνεχίζεται με τις τεχνικές ιατρικής γιόγκα και Ayurveda της Ινδίας, προσελκύοντας χιλιάδες άτομα που αναζητούν τη βελτίωση της υγείας τους. Επιπλέον, υπάρχουν τόποι στους οποίους ταξιδεύουν τα άτομα για περισσότερο από 1000 χρόνια για ιατρικούς σκοπούς, όπως είναι οι ιαματικές πηγές "Onsen" στην Ιαπωνία και η Επίδαυρος στην Ελλάδα, που αποτελεί έναν τόπο προσέλκυσης προσκυνητών για τη βελτίωση της

υγείας τους. Όλες οι ανωτέρω περιπτώσεις αποτελούν μέρος του ιατρικού τουρισμού (Pe & Tigu, 2017).

Τα ταξίδια για ιατρικούς λόγους δεν αποτελούν νέο φαινόμενο. Η εμφάνιση των πόλεων με spa τον 17ο αιώνα, όπως οι εγκαταστάσεις spa “Bath” στην Αγγλία και το “Caldas de Monchique” στην Πορτογαλία, προσέλκυαν εύπορους ανθρώπους από όλη την Ευρώπη. (Heung et al., 2010).

Η υγειονομική περίθαλψη υφίσταται δραματική παγκοσμιοποίηση. Διαχρονικά στην ιστορία, άνθρωποι που είχαν προβλήματα υγείας αναζητούσαν θεραπείες εκτός του τόπου που διέμεναν. Στο παρελθόν, αυτό συνέβαινε κυρίως για να επιτυγχάνεται η πρόσβαση σε εγκαταστάσεις ή τεχνολογίες που δεν ήταν διαθέσιμες στη χώρα διαμονής των ασθενών (Horowitz et al., 2007). Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, οι τουρίστες από τις δυτικές χώρες εξέφρασαν το ενδιαφέρον τους για εναλλακτικές θεραπείες που προσφέρονται στις ασιατικές χώρες, όπως οι ιατρικές πρακτικές στην Ινδία, το shiatsu στην Ιαπωνία και ο κινεζικός βελονισμός (Heung et al., 2010). Σε μεταγενέστερους αιώνες, με το μειωμένο κόστος ταξιδιών και την αυξημένη ευκολία της μετακίνησης, πολλοί άνθρωποι ταξιδεύουν με σκοπό την προμήθεια και την παραλαβή ιατρικών θεραπειών - συμπεριλαμβανομένης της οδοντιατρικής και χειρουργικής φροντίδας (Heung et al., 2010). Ωστόσο, το τελευταίο διάστημα επικρατεί μια διαφορετική εξέλιξη στα ταξίδια για ιατρική περίθαλψη και αφορά κυρίως τη μεταφορά ασθενών-τουριστών από ανεπτυγμένες χώρες, σε χώρες με χαμηλό ή μεσαίο εισόδημα, συχνά για να αποφευχθεί το υψηλό κόστος καθώς επίσης και σε χώρες με μικρές λίστες αναμονής ώστε να αποφευχθούν οι μεγάλες καθυστερήσεις στην ιατρική περίθαλψη. Η παγκοσμιοποίηση της ιατρικής περίθαλψης, είναι φαινόμενο πολλών δισεκατομμυρίων δολαρίων, που ταυτίζεται με οικονομικές, πολιτιστικές, ηθικές, νομικές και υγειονομικές συνέπειες (Masoud et al., 2013).

Υπάρχει μια αυξανόμενη τάση του αριθμού των πολιτών από τις ανεπτυγμένες χώρες που ταξιδεύουν στο εξωτερικό για να λάβουν ιατρικές υπηρεσίες όπως πλαστική χειρουργική, θεραπείες γονιμότητας, αισθητική οδοντιατρική και αναδόμηση και άλλες θεραπείες που δεν καλύπτονται από τα προγράμματα ασφάλισης υγείας ή τα εθνικά προγράμματα υγείας (Horowitz et al., 2007). Περαιτέρω, ορισμένες εξειδικευμένες ιατρικές διαδικασίες, όπως η μεταμόσχευση βλαστικών κυττάρων και η εγχείρηση αλλαγής φύλου, δεν είναι διαθέσιμες σε

κάποιες χώρες, γεγονός που ενθαρρύνει τους κατοίκους αυτών των χωρών να αναζητούν ιατρικές υπηρεσίες σε άλλες χώρες (Connell, 2011).

Στη σύγχρονη μορφή του, ο ιατρικός τουρισμός περιλαμβάνει ταξίδια με σκοπό τη λήψη ιατρικής φροντίδας, οδοντιατρικών ή χειρουργικών επεμβάσεων και αντιπροσωπεύει μιας ταχέως αναπτυσσόμενη αγορά εξειδικευμένων προϊόντων στο πλαίσιο της υγειονομικής περίθαλψης, του τουρισμού και της φιλοξενίας. Επομένως, οι ιατρικοί ταξιδιώτες, έχουν κίνητρο να αναζητήσουν φροντίδα εκτός της περιοχής κατοικίας τους, που δημιουργείται από ποικίλους παράγοντες, όπως προαναφέρθηκε (Ehrbeck et al., 2008).

Ο Wendt (2012) αναφέρει, πως οι παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της βιομηχανίας του ιατρικού τουρισμού είναι πολλοί και προτείνει να διατηρηθεί η τάση ανάπτυξης αυτής της μορφής τουρισμού στο μέλλον. Η εκκολαπτόμενη βιομηχανία του ιατρικού τουρισμού, αντιπροσωπεύει μια σημαντική ευκαιρία για την τουριστική αγορά, για τους επιχειρηματίες και τους επενδυτές στην υγειονομική περίθαλψη, στον τουρισμό και τη φιλοξενία. Ο τομέας της φιλοξενίας, οι τουριστικές επιχειρήσεις, οι τοπικές κυβερνήσεις και φορείς, αναπτύσσουν συνεχώς τη στρατηγική τους, ώστε να λάβουν μερίδιο από την ιατρική τουριστική αγορά.

Όπως αναφέρεται σε έκθεση του οργανισμού έρευνας και ανάλυσης διαΝΕΟσις (2019), σήμερα ο ιατρικός τουρισμός ταυτίζεται με ένα σύνθετο οικοσύστημα υπηρεσιών στο οποίο μετέχουν.

- οι πάροχοι υγείας δηλαδή το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, οι δομές υγείας (κλινικές, νοσοκομεία, κέντρα αποκατάστασης)
- οι πάροχοι φιλοξενίας (ξενοδοχειακές μονάδες και διάφορων μορφών καταλύματα)
- οι πάροχοι μεταφοράς (αεροπορικές εταιρίες, μετακινήσεις στον τόπο προορισμού)
- οι πάροχοι ασφάλισης (ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρίες, φορείς ασφάλισης)
- οι διαπιστευμένοι οργανισμοί πιστοποίησης των υπηρεσιών που εντάσσονται στον ιατρικό τουρισμό
- οι διαμεσολαβητές ιατρικού τουρισμού

Σήμερα ο τουρισμός που σχετίζεται με την υγεία εμφανίζεται ως ιατρικός τουρισμός και ως τουρισμός ευεξίας. Η διαφορά μεταξύ των δύο αυτών μορφών τουρισμού υγείας, είναι ότι (Stephano, 2019):

- ο ιατρικός τουρισμός υποδηλώνει την ύπαρξη μιας πάθησης, μιας ιατρικής διαταραχής που πρέπει να διερευνηθεί, να διαγνωσθεί και να αντιμετωπιστεί με ορισμένες ιατρικές διαδικασίες
- ο τουρισμός ευεξίας αφορά την πρόληψη ή τη διατήρηση της υγείας, χρησιμοποιώντας εναλλακτικές διαδικασίες, χωρίς να συνεπάγονται εξειδικευμένες κλινικές, εξειδικευμένο ιατρικό προσωπικό ή επεμβατικές διαδικασίες

Η δημοσίευση *"Ασθενείς πέρα από σύνορα"* ορίζει το άτομο που κάνει χρήση του ιατρικού τουρισμού, ως μια οντότητα που ταξιδεύει εκτός των συνόρων της χώρας του, προκειμένου να επωφεληθεί από ιατρικές υπηρεσίες. Αυτή η κατηγορία δεν περιλαμβάνει εκπατρισμένους, έκτακτους ιατρούς και συντρόφους των ιατρών τουριστών ή των ασθενών που πραγματοποιούν πολλαπλές επισκέψεις ως απόρροια της αρχικής τους επίσκεψης. Στα ιατρικά κείμενα και στις μελέτες υγείας, ο ιατρικός τουρισμός, ως γενικός όρος, έχει στόχο την αναζήτηση ιατρικής περίθαλψης σε ξένα εδάφη, ενώ τα ταξίδια και ο τουρισμός δε συμπεριλαμβάνουν απαραίτητα κάποια θεραπεία (Munro, 2016).

Όπως αναφέρεται από τους Bookman & Bookman (2007), ο ιατρικός τουρισμός έχει οριστεί ως ο κλάδος της υγείας και της βιομηχανίας του τουρισμού, που συμβάλλει στη διατήρηση και ανάκτηση της υγείας, γενικά, και της ευεξίας ειδικότερα, με τη χρήση εξειδικευμένων ιατρικών υπηρεσιών. Ο ιατρικός τουρισμός δεν αποτελεί μόνο ταξίδι για τη βελτίωση της υγείας, αλλά είναι μια οικονομική δραστηριότητα που συνεπάγεται το εμπόριο υπηρεσιών.

Ορισμός που δόθηκε από τους Carrera & Bridges (2006) για τον τουρισμό υγείας, τον προσδιορίζει ως *«το οργανωμένο ταξίδι εκτός του τοπικού περιβάλλοντος, για τη συντήρηση, ενίσχυση ή αποκατάσταση της ευημερίας ενός ατόμου στο μυαλό και το σώμα»*.

Οι παράγοντες που οδηγούν στην αυξανόμενη δημοτικότητα του ιατρικού τουρισμού περιλαμβάνουν το μάρκετινγκ στο διαδίκτυο, τη νέα τεχνολογία και τις δεξιότητες στις χώρες προορισμού, παράλληλα με το μειωμένο κόστος μεταφοράς

(Carrera & Bridges, 2006). Οι λόγοι για τους οποίους ένας προορισμός καθίσταται ελκυστικός ως ιατρικός τουριστικός προορισμός, είναι σύνθετοι και συμπεριλαμβάνουν παράγοντες όπως (διαΝΕΟσις, 2019):

- τις επενδύσεις που υπάρχουν σε υποδομές του τομέα υγείας τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα
- τη δέσμευση των εμπλεκόμενων για διαφάνεια, για διασφάλιση ποιότητας και τη χορήγηση διεθνών διαπιστεύσεων
- την ύπαρξη προϋποθέσεων για τη διασφάλιση μιας διεθνούς ροής ασθενών
- τη διασφάλιση ενός σταθερού πολιτικού περιβάλλοντος
- την εφαρμογή σύγχρονης ιατρικής τεχνολογίας
- τη διείδυση καινοτόμων εφαρμογών υγείας
- τη διαθεσιμότητα ιατρικού προσωπικού που να είναι άρτια εκπαιδευμένο και με μεγάλη εμπειρία στον τομέα του
- τουριστικές υποδομές που να μπορούν φιλοξενήσουν ταξιδιώτες ιατρικού τουρισμού
- η ανάπτυξη σχετικής φήμης για την παραγωγή βέλτιστων ιατρικών αποτελεσμάτων

Επιπλέον παράγοντες αποτελούν (Horowitz et al, 2007; Masoud et al., 2013):

- Οι αποδείξεις για την ιστορία των ιατρικών επιτευγμάτων και των καινοτομιών
- Η επιτυχής εφαρμογή των βέλτιστων πρακτικών και των νεότερων ιατρικών τεχνολογιών
- Η μείωση του κόστους και χρόνου αναμονής στις ιατρικές διαδικασίες. Οι ιατρικές διαδικασίες δεν καλύπτονται πλήρως από τις ασφαλίσεις υγείας, ενώ οι λίστες αναμονής των οποίων ο χρόνος μπορεί να υπερβεί το ένα έτος, προκαλούν τη ροή των ασθενών σε χώρες όπου οι ζητούμενες υπηρεσίες παρέχονται νωρίτερα
- Η διαθεσιμότητα των ιατρικών υπηρεσιών και διαδικασιών σε ορισμένες χώρες, οι οποίες προώθησαν υπηρεσίες και διαδικασίες αναγνωρισμένες ως κορυφαίες ιατρικές τεχνολογίες σε διάφορους ιατρικούς τομείς (ως παράδειγμα αναφέρεται η θεραπεία με βλαστοκύτταρα, η τεχνητή γονιμοποίηση και η μεταμόσχευση οργάνων)

- Η δυνατότητα συνδυασμού ενός ταξιδιού ευχαρίστησης, με την παροχή ικανοποιητικών ιατρικών υπηρεσιών
- Οι διεθνείς συναλλαγματικές ισοτιμίες

Πρέπει να αναφερθεί, πως η τάση ανάπτυξης του ιατρικού τουρισμού συνεχίστηκε και την περίοδο της πρόσφατης κρίσης. Μπορεί με την κρίση να ελαττώθηκε το διαθέσιμο εισόδημα των ασθενών, ωστόσο έχει αυξηθεί η σημαντικότητα της μεταβλητής «χαμηλό κόστος», ως προς την επιλογή της χώρας για τη θεραπεία του ασθενούς. Στην έκθεση της διαΝΕΟσις (2019), αναφέρεται πως τα κυριότερα κριτήρια για την επιλογή ενός προορισμού, ως προορισμό παροχής υπηρεσιών ιατρικού τουρισμού, αποτελούν με σειρά σημαντικότητας η ασφάλεια, το κόστος και η ποιότητα των υπηρεσιών.

Στη βιβλιογραφία γίνεται καταγραφή κάποιων παραγόντων, που έχουν τη δυναμική μείωσης του κόστους των ιατρικών πράξεων σε κάποιους προορισμούς. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι (διαΝΕΟσις, 2019):

- Το πιο φθηνό κόστος εργασίας
- Τα πιο χαμηλά κόστη που σχετίζονται με ζητήματα ασφαλιστικής και νομικής κάλυψης
- Το απλό πλαίσιο λειτουργίας (νομικό και κανονιστικό) για τους παρόχους υγείας

Εκτός των ανωτέρω, άλλα κίνητρα είναι οι νομικοί ή οι πολιτιστικοί περιορισμοί της εκάστοτε χώρας, η παροχή ιδιωτικότητας και η ευκαιρία για την αποκατάσταση μακριά από το σπίτι, τα κίνητρα που προσφέρονται από εργοδότες ή ασφαλιστές και το ενδιαφέρον για το συνδυασμό των εξωτικών διακοπών με τις ιατρικές υπηρεσίες (Masoud et al., 2013). Οι ασθενείς που αναζητούν ιατρική περίθαλψη στο εξωτερικό, πρέπει να κάνουν πολύ καλή έρευνα για κάθε χώρα, καθώς πολλοί πάροχοι σε όλες τις χώρες, υπόσχονται ποιοτική φροντίδα υγείας και χαλαρωτική ατμόσφαιρα σε προσιτό κόστος. Η έρευνα πρέπει να αφορά τα νοσοκομεία που επιδιώκουν να επισκεφθούν για τον έλεγχο της θεραπείας, τη διεθνή διαπίστευση των νοσοκομείων, την ποιότητα και τα πρότυπα περίθαλψης που παρέχονται και τις δεξιότητες των απαραίτητων ιατρικών επαγγελματιών.

Οι ιατρικοί τουρίστες είναι γενικά ασθενείς που πληρώνουν «*out of pocket*», επιδιώκοντας ιατρικές υπηρεσίες που προσφέρονται διεθνώς στον τομέα υγείας. Έχουν χαρακτηριστεί ως διαχειριστές της δικής τους ιατρικής περίπτωσης. Κυριαρχεί ένα ερώτημα στην αγορά του ιατρικού τουρισμού, κατά πόσο οι ιατρικοί τουρίστες μπορούν να διαχειριστούν την κατάσταση της υγείας τους, λόγω των συνθηκών ασυμμετρίας της πληροφορίας και της έλλειψης ιατρικής εμπειρογνωμοσύνης. Αποτέλεσμα του ιατρικού τουρισμού είναι οι ασθενείς να φέρουν μεγάλη ευθύνη για την υγεία τους. Λόγω της έλλειψης διεθνών κανονισμών, οι ευθύνες αυτές κυμαίνονται από την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των πληροφοριών και την αξιολόγηση των εγκαταστάσεων πριν από τη λήψη της τελικής απόφασης, μέσω της συλλογής και γνώσης ενός πλήρους ιατρικού φακέλου, μέχρι την ελαχιστοποίηση των κινδύνων που σχετίζονται με τα ταξίδια και τη φροντίδα στο εξωτερικό. Μέχρι στιγμής, έχουν γίνει λίγα πράγματα, σωστά, σχετικά με το προφίλ που παρουσιάζουν οι ιατρικοί ταξιδιώτες. Επίσης, δεδομένου ότι, γίνεται αντιληπτό πως οι πληροφορίες που χρησιμοποιούνται συχνά από ιατρικούς τουρίστες κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενδέχεται να χαρακτηρίζονται από προκατάληψη ή/και να μη διαθέτουν ολοκληρωμένες πληροφορίες, όσον αφορά τα επιμέρους αποτελέσματα ασφάλειας και θεραπείας, απαιτούνται ακόμα πολλές έρευνες για ένα εύρος ζητημάτων που σχετίζονται με τον ιατρικό τουρισμό. Περαιτέρω, υπάρχουν ανησυχίες ότι, οι ασθενείς που λαμβάνουν θεραπεία στο εξωτερικό, πολλές φορές καθοδηγούνται από τις επιδιώξεις της βελτίωσης της κερδοφορίας, αντί να προσεγγίζονται καθαρά επαγγελματικά, που ταυτίζεται με το χειρισμό του ασθενούς για την άσκηση περιττών ή πολλαπλών θεραπειών (HOPE, 2015).

Ο ιατρικός τουρισμός συνδέεται συνήθως με την κίνηση εύπορων ασθενών από τον Παγκόσμιο Βορρά, για πρόσβαση σε ειδικές ιδιωτικές εγκαταστάσεις υγειονομικής περίθαλψης στον Παγκόσμιο Νότο (Chuang et al., 2014). Το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου ιατρικού τουρισμού γίνεται σε προορισμούς στον Νότο και συγκεκριμένα σε μέρη που περιβάλλονται από τη φύση και πολλές φορές, συχνά, μεταξύ χωρών με ποικίλα πρότυπα φροντίδας και πρόσβαση στην περίθαλψη (Ormond, 2011).

Στα αποτελέσματα έρευνας που διεξήχθη από την "Global Health Care Resources", προσδιορίστηκαν οι πιο σημαντικές ιατρικές υπηρεσίες που κάνουν χρήση οι ιατρικοί ταξιδιώτες. Με σειρά δημοφιλίας, αυτές σχετίζονται με προβλήματα ορθοπεδικής φύσεως, ογκολογικής φύσεως, με προβλήματα

νευροχειρουργικής και νευρολογικής φύσης και γονιμότητας, με τις αισθητικές και καρδιολογικές επεμβάσεις. Σε αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους "Patients Without Borders", πρώτες αναφέρονται η αισθητική χειρουργική και η οδοντιατρική, ενώ ακολουθούν οι παθήσεις της καρδιάς, τα ορθοπεδικά προβλήματα και η ογκολογία.

Έχει αυξημένη σημαντικότητα για τον ιατρικό τουρίστα, ο πάροχος που θα του προσφέρει τις υπηρεσίες υγείας (ανθρώπινο δυναμικό και δομές), να ακολουθεί τις διεθνείς πρακτικές και να πληροί τα διεθνή πρότυπα, όπως αυτά διαμορφώνονται κάθε φορά από καθορισμένους οργανισμούς που παρέχουν πιστοποίηση. Κάποιοι τέτοιοι οργανισμοί είναι οι JCI (Joint Commission International), ISQua (International Society for Quality in Health Care), ESQH (European Society for Quality in Healthcare) και Temos (Trust effective medicine optimized services) (διαΝΕΟσις, 2019).

Αξίζει να γίνει αναφορά σε ένα σύγχρονο εργαλείο που έχει αναπτυχθεί από το Διεθνές Κέντρο Έρευνας για την Υγεία, γνωστό ως «Ιατρικός Δείκτης Τουρισμού» (MTI). Τα αποτελέσματα του MTI βασίζονται σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 3.000 ατόμων σε σχέση με 6 δημογραφικές διαστάσεις. Ο ορισμός του MTI καθορίζει ότι, μετρά «*την ελκυστικότητα μιας χώρας ως ιατρικού τουριστικού προορισμού, όσον αφορά τη συνολική εικόνα και το περιβάλλον της χώρας, την ελκυστικότητα της υγείας και του τουρισμού, την υποδομή και τη διαθεσιμότητα, την ποιότητα των ιατρικών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών*» (Ile & Tigu, 2017).

Οι συνήθεις υπηρεσίες που αναφέρονται στον ιατρικό τουρισμό αφορούν την οδοντιατρική, την αρθροπλαστική, την επέμβαση καταρράκτη, τη βariatρική, διάφορες μορφές καρδιολογικών και αισθητικών επεμβάσεων, τη τεχνητή αναπαραγωγή και τις μεταμοσχεύσεις ιστών και οργάνων.

Λόγω της συνεχούς αύξησης του ιατρικού τουρισμού, ταυτόχρονα με διάφορα προβλήματα που εντοπίστηκαν διεθνώς, οδήγησε πολλούς θεσμικούς φορείς υγείας, όπως είναι τα Κέντρα Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων και τα επαγγελματικά σωματεία, στην ανάπτυξη κατευθυντήριων γραμμών για τους ασθενείς του ιατρικού τουρισμού.

Οι χώρες υποδοχής του ιατρικού τουρισμού, προσδοκούν οφέλη από την ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού. Περιμένουν να βελτιωθεί η συνολική ποιότητα της φροντίδας υγείας, λόγω των προτύπων για τη θεραπεία των ξένων ασθενών. Επίσης, αναμένουν υψηλή κερδοφορία, παράλληλα με τη βελτίωση της

πρόσβασης και την παροχή ευκαιριών και για τους μόνιμους κατοίκους. Επιπλέον, το ιατρικό και λοιπό προσωπικό στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, που παρέχουν εργασία ή εκπαιδεύονται/μετεκπαιδεύονται σε άλλη χώρα, μπορούν να επαναπατριστούν στις χώρες προέλευσης τους και να εργασθούν, με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας της υγειονομικής περίθαλψης. Εκτός των ανωτέρω ωφελειών, οι ασθενείς και οι οικογένειες τους μπορούν να παραμείνουν στη χώρα ή στην περιοχή κατά την αποθεραπεία τους και να επισκέπτονται τα αξιοθέατα, έτσι ώστε να προσφέρουν οικονομικό όφελος στην τοπική οικονομία.

Ωστόσο, η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού αντιμετωπίζει ποικίλες προκλήσεις και ανησυχίες, που έχουν αντίκτυπο στον τουρίστα που έχει επιλέξει τη συγκεκριμένη μορφή τουρισμού. Αυτές είναι (Masoud et al., 2013):

- ✓ η απουσία κανονισμών λειτουργίας για τους παρόχους ιατρικού τουρισμού
- ✓ η πιστοποίηση των παρόχων φροντίδας που ενδέχεται να είναι εξαιρετικά μεταβλητή
- ✓ οι ηθικές ανησυχίες σχετικά με τις διαδικασίες, που δεν υποστηρίζονται από επιστημονικά στοιχεία
- ✓ η κατακερματισμένη και μη αποτελεσματική παρακολούθηση ή η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των ιδρυμάτων στο εξωτερικό, που οδηγεί στην ελλιπή καταγραφή ιατρικών αρχείων
- ✓ οι επιπλοκές μετά τη χειρουργική επέμβαση
- ✓ τα υψηλά ποσοστά νοσοκομειακής μόλυνσης, με την ύπαρξη οξέων και χρόνιων λοιμώξεων
- ✓ η έλλειψη εποπτείας, ώστε να εντοπίζονται έγκαιρα και με υπευθυνότητα τα αίτια για πιθανά ανεπιθύμητα συμβάντα, την πρόληψη ή την εξάλειψη των αιτιών αυτών
- ✓ μια σημαντική χειρουργική επέμβαση, μπορεί να σχετίζεται με αυξημένο κίνδυνο για την περιεγχειρητική θρόμβωση βαθιάς φλέβας, μετά από πολύωρες πτήσεις
- ✓ η έλλειψη ευθύνης που ταυτίζεται με ανεπαρκή αποτελέσματα ή αθέμιτες πρακτικές
- ✓ η έλλειψη προτύπων, σε ζητήματα που σχετίζονται με την ιδιωτικότητα και την εμπιστευτικότητα των δικαιωμάτων των ασθενών

Ένα χαρακτηριστικό του ιατρικού τουρισμού είναι πως οι ασθενείς συχνά αναζητούν θεραπεία σε κοντινές περιοχές. Για παράδειγμα, το 70% των ασθενών που πηγαίνουν στην Σιγκαπούρη και την Μαλαισία προέρχονται από χώρες του Συνδέσμου των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας. Επίσης, όσοι πηγαίνουν στην Κούβα, προέρχονται κυρίως από την Καραϊβική και την Κεντρική Αμερική, ενώ όσοι πηγαίνουν στην Ιορδανία, προέρχονται κυρίως από τις χώρες της Μέσης Ανατολής. Ο κύριος περιορισμός στον ιατρικό τουρισμό είναι η πρόκληση της μεταφοράς των ασφαλίσεων. Οι υψηλής ποιότητας επαγγελματίες του τομέα υγείας, παρέχουν υπηρεσίες σε πολλά ιδρύματα που θεραπεύουν ιατρικούς τουρίστες. Το χαμηλότερο κόστος των υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της εργασίας, παρέχει στις αναπτυσσόμενες χώρες σημαντικό πλεονέκτημα κόστους, παράγοντας που συμβάλει στην ανάπτυξη αυτής της μορφής τουρισμού σε αυτές τις χώρες (Masoud et al., 2013).

Ο ιατρικός τουρισμός και η ασφάλιση των ιατρικών υπηρεσιών, είναι αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης της υγειονομικής περίθαλψης. Ορισμένες χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας και της Ευρώπης ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις υγειονομικής περίθαλψης των ανεπτυγμένων χωρών, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς και το Ηνωμένο Βασίλειο. Παράγοντες όπως η ταχεία αύξηση των δαπανών για την υγειονομική περίθαλψη, οι χαμηλοί μισθοί και η μη επαρκής κάλυψη από τις ασφαλιστικές εταιρείες, αναγκάζουν τους ασθενείς από τις ανεπτυγμένες χώρες να ταξιδεύουν στο εξωτερικό για προσιτή ιατρική περίθαλψη. Ωστόσο, οι μεγάλες ασφαλιστικές εταιρείες έχουν λάβει υπόψη τα σημερινά δεδομένα και τώρα προσφέρουν μεγαλύτερη κάλυψη σε εκείνους τους ασθενείς. Αυτό το γεγονός έχει ως αποτέλεσμα, ο ιατρικός τουρισμός να μην αποτελεί μόνο επιλογή των ανασφάλιστων. (Horowitz et al., 2007)

Σήμερα καταγράφονται περισσότερες από 60 χώρες σε παγκόσμιο επίπεδο που εντάσσονται στην αγορά του ιατρικού τουρισμού. Οι πρωταγωνίστριες χώρες έχουν σχεδιάσει και προσφέρουν ένα ολοκληρωμένο πακέτο υπηρεσιών, στο οποίο κυρίαρχο ρόλο παίζουν το ανταγωνιστικό κόστος, σε συνδυασμό με την υψηλή ποιότητα και την παροχή συμπληρωματικών τουριστικών υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα οι υπηρεσίες πολιτισμού και αναψυχής. Έχουν αναπτύξει σε τέτοιο επίπεδο την αγορά του ιατρικού τουρισμού, προσφέροντας ολοκληρωμένα συγκροτήματα, που είναι τοποθετημένα εντός ενός περιβάλλοντος υψηλών προδιαγραφών. Την ίδια στιγμή, έχουν θεσπίσει ένα νομοθετικό πλαίσιο, που

διευκολύνει την είσοδο του ιατρικού προσωπικού, ταυτόχρονα με την ασφάλεια των υπηρεσιών. Σημαντικές μεταβλητές που έχουν προσεχτεί ιδιαίτερα από αυτές τις χώρες, είναι η επιλογή προϊόντων στις οποίες έχουν πλεονέκτημα συγκριτικά με άλλες χώρες, η ανταλλαγή των ιατρικών υπηρεσιών (π.χ. ανταλλαγή ιατρικών αρχείων), ενώ την ίδια στιγμή στηρίζονται σημαντικά στο μάρκετινγκ για την προβολή τους και την προώθηση του παραγόμενου προϊόντος.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας που ενισχύεται χρόνο με το χρόνο, αποτελεί η δικτύωση, δηλαδή η διασύνδεση του ανθρώπινου δυναμικού και των φορέων που συμμετέχουν σε ολόκληρη την αλυσίδα παροχής των υπηρεσιών ιατρικού τουρισμού. Οι κυριότεροι από αυτούς τους φορείς αποτελούν τα τουριστικά γραφεία, οι ξενοδοχειακές μονάδες και τα νοσοκομειακά κέντρα. Τέλος, σημαντική προϋπόθεση επιτυχίας αποτελεί ο σχεδιασμός ενός συστήματος αξιολόγησης των υπηρεσιών ιατρικού τουρισμού, μέρος του οποίου είναι και η μέτρηση του βαθμού ικανοποίησης των τουριστών-ασθενών (ΔιαΝΕΟσις, 2019).

Σύμφωνα με τον ΠΟΥ, ο ιατρικός τουρισμός παρουσιάζει μια συνεχώς αυξανόμενη τάση, με ευρείες οικονομικές επιπτώσεις. Εκτιμάται πως αποτελεί μια αγορά 45,5 έως 72 δισεκατομμυρίων δολαρίων, βασιζόμενη σε περίπου 7-11 εκατομμύρια ασθενείς. Σε παγκόσμιο επίπεδο υπάρχει η εκτίμηση πως δαπανώνται περίπου 3.800-6.000 δολάρια ανά επίσκεψη, συμπεριλαμβανομένων των δαπανών που σχετίζονται με τις ιατρικές υπηρεσίες, τις μεταφορές, τις θεωρήσεις και τα καταλύματα. Ωστόσο, πρέπει να διευκρινιστεί ότι, δεν υπάρχουν ακόμα επίσημα στατιστικά στοιχεία και σε πολλές έρευνες υπάρχει μεγάλη διαφορά στα ποσά που αναφέρονται. Στον κατωτέρω πίνακα αποτυπώνονται αυτές οι διαφοροποιήσεις (Munro, 2016):

Έτος	Ερευνητική εταιρεία	Εκτιμήσεις
2016	Σύνδεσμος Ιατρικού Τουρισμού	100 δις. δολάρια με πιθανότητα αύξησης σε 3 τρις. το 2025
2016	Ασθενείς πέρα από τα σύνορα	38.5-55 δις. δολάρια
2015	Ασθενείς πέρα από τα σύνορα	45-72 δις. δολάρια με αυξανόμενο ρυθμό 15-25%
2015	Allied Market Research (AMR)	Προβλεπόμενη CAGR αύξηση από το 2015 στο 15,7% σε 143,8 δις. δολάρια το 2022
2014	RNCOS	Στην Ασία αύξηση CAGR περίπου 22% κατά τη διάρκεια του 2014-2018
2013	SRI International	50-60 δις. δολάρια
2012	Transparency Market Research	10.5 δις. δολάρια, αυξάνοντας με ρυθμό CAGR 17,9% σε 32 δις. δολάρια το 2019
2008	Deloitte	60 δις. δολάρια. Το 2011 η εταιρεία πρόβλεψε ετήσια αύξηση τάξεως 35% στους Αμερικανούς ιατρικούς τουρίστες
2004	McKinsey&Co	40 δις. δολάρια σε 60 δις. δολάρια το 2006 και πρόβλεψη 100 δις. δολαρίων για το 2012

CAGR= Σύνθετο ποσοστό ετήσιας ανάπτυξης

Πίνακας 2.1: Εκτιμήσεις της αγοράς του ιατρικού τουρισμού

Πηγή: Munro, 2016

Η έκρηξη του ιατρικού τουρισμού δεν θα είχε πραγματοποιηθεί, εάν το «φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης δεν είχε κάνει τον κόσμο να φαίνεται μικρότερος» (Bookman & Bookman, 2007). Η δυνατότητα της ελεύθερης μετακίνησης, οδήγησε σε χαμηλότερες χρεώσεις και δημιούργησε προσβασιμότητα σε απομακρυσμένους προορισμούς, ενώ η επανάσταση που συντελέστηκε λόγω της ανάπτυξης του διαδικτύου, έκανε διαθέσιμες πολλές και ποικίλου περιεχομένου πληροφορίες για τους ενδιαφερόμενους, ανοίγοντας το δρόμο για περισσότερη επικοινωνία και αποστολή πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο. Επιπλέον, η αυξημένη ευελιξία για τουριστικές βίξεις, τα κίνητρα για ξένες επενδύσεις, η ανάπτυξη της τηλεϊατρικής, αποτελούν μεταβλητές που τροφοδοτούν την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου ιατρικών υπηρεσιών. Μια έκθεση που καταρτίστηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (και δημοσιεύτηκε στο βιβλίο Bookman & Bookman, 2007) ορίζει ότι, η παγκοσμιοποίηση και το σημερινό περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί, καθορίζει σε

σημαντικό βαθμό την ανάπτυξη υπηρεσιών ιατρικού τουρισμού σε διεθνές επίπεδο. Αυτή η μορφή τουρισμού, αποτελεί ευκαιρία οικονομικής ανάπτυξης, κυρίως, για τις αναπτυσσόμενες χώρες, που εκμεταλλεύονται πλήρως το ευνοϊκό διεθνές πλαίσιο και επενδύουν στη δημιουργία και την προώθηση μιας ανταγωνιστικής ιατρικής τουριστικής προσφοράς.

Είναι χαρακτηριστικό πως στις ΗΠΑ, όπου το κόστος υγειονομικής περίθαλψης συνεχίζει να αυξάνει, πολλοί είναι εκείνοι που βρίσκονται σε συνεχή αναζήτηση προορισμών εκτός της χώρας, όπου μπορούν να λάβουν ποιοτική υγειονομική περίθαλψη με πολύ χαμηλότερο κόστος. Υπολογίστηκε πως το έτος 2016, περισσότερα από 16 εκατομμύρια ταξιδιώτες εγκατέλειψαν τη χώρα, αναζητώντας σε διάφορες χώρες προσιτή υγειονομική περίθαλψη. Προβλέψεις δείχνουν πως αυτός ο αριθμός θα αυξηθεί τα επόμενα χρόνια σε ποσοστό 25%, καθώς ο ανταγωνισμός για τους τουρίστες υγείας μεταξύ των χωρών έχει γίνει πιο έντονος. Ιατρικές διαδικασίες που κυμαίνονται από την αισθητική χειρουργική, οδοντιατρικές εργασίες, μέχρι και ορθοπεδικές χειρουργικές επεμβάσεις μπορούν σήμερα να παρασχεθούν σε υψηλή ποιότητα και οικονομικά προσιτές τιμές σε πολλές χώρες.

Σε έρευνα της Deloitte που διεξήχθη το 2011 σε δώδεκα αναπτυγμένες χώρες, συμπεράθηκε η τάση αύξησης της αναζήτησης ιατρικών υπηρεσιών σε άλλες χώρες. Τα ποσοστά είναι διαφορετικά από χώρα σε χώρα. Επί παραδείγματι στην Γαλλία και την Πορτογαλία είναι κοντά στο 1%, ενώ στην Κίνα και το Λουξεμβούργο είναι από τα υψηλότερα και βρίσκεται κοντά στο 8%. Σε ό,τι αφορά την εποχικότητα του ιατρικού τουρισμού, αυτή εξαρτάται από το είδος των παρεχόμενων ιατρικών υπηρεσιών. Στην Ευρώπη, έχει διαπιστωθεί μικρή εποχικότητα για υπηρεσίες γονιμότητας και μεγάλη για οδοντιατρικές και αισθητικές υπηρεσίες. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι παρεχόμενες ιατρικές υπηρεσίες καλύπτουν και τις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού σε όλη τη διάρκεια του χρόνου, γεγονός που ενισχύει τη βιωσιμότητα και την κερδοφορία τους. Στις περισσότερες χώρες υφίσταται αντίστροφη σχέση ανάμεσα στην οξύτητα των υπηρεσιών και τη συχνότητα της προσφοράς τους. Η σχέση αυτή υποδηλώνει ότι, υπηρεσίες μικρότερης οξύτητας γίνονται πιο εύκολα αποδεκτές και χρησιμοποιούνται πιο συχνά από τους ασθενείς-ταξιδιώτες. Οι πιο σύνθετες και υψηλής οξύτητας υπηρεσίες χρησιμοποιούνται πιο σπάνια (Wellness and Medical Voyages Magazine, 2018).

Τα στοιχεία δείχνουν πως ο ιατρικός τουρισμός αποτελεί μια αναδυόμενη παγκόσμια βιομηχανία, με μια σειρά βασικών ενδιαφερομένων όπως είναι οι μεσίτες,

οι πάροχοι υγειονομικής περίθαλψης, οι ασφαλιστικοί πάροχοι και ιστότοποι, οι υπηρεσίες συνεδρίων και μέσων ενημέρωσης (Lunt et al, 2011). Με την πάροδο των ετών, αυτό που αλλάζει ταχύτατα στον τομέα του ιατρικού τουρισμού, είναι το μερίδιο της κάθε χώρας και ο τύπος των παρεχόμενων υπηρεσιών. Υπό αυτό το πρίσμα, νέες χώρες αποτελούν πλέον τους κυριότερους προορισμούς. Οι τελευταίες τάσεις αναφορικά με τον ιατρικό τουρισμό δείχνουν πως (www.businesswire.com, 2019):

1. Η παγκόσμια ζήτηση για τον ιατρικό τουρισμό αλλάζει
2. Ορισμένες χώρες βλέπουν αύξηση του ποσοστού ιατρικού τουρισμού, ενώ άλλες χώρες πάλι έχουν βρεθεί σε αδιέξοδο
3. Ο ιατρικός τουρισμός αποτελεί μια πολύ ρευστή αγορά
4. Ορισμένες στρατηγικές και πολιτικές μάρκετινγκ λειτουργούν αποτελεσματικά στο συγκεκριμένο τομέα
5. Η αγορά του ιατρικού τουρισμού δεν είναι καθοδηγούμενη μόνο από τις τιμές
6. Οι επιτυχημένες χώρες στον τομέα του ιατρικού τουρισμού, εργάζονται σκληρά για την προσέλκυση ιατρικών τουριστών

Σε αυτό το πλαίσιο, αποτελεί επιτακτική ανάγκη για κάθε χώρα και οργάνωση, η αναβάθμιση και βελτίωση της ιατρικής τουριστικής στρατηγικής. Για να γίνει κάτι τέτοιο, πρέπει να αναλύει στοιχεία και να εκπονεί μελέτες για τη στρατηγική που πραγματοποιούν άλλες χώρες, τι κάνουν για να προσελκύσουν ιατρικούς τουρίστες, ποιος πηγαίνει σε κάθε χώρα, ποια είδη θεραπειών αναζητούν και που.

Καταγράφονται σημαντικές διαφοροποιήσεις σε διάφορους τομείς, που σχετίζονται με τον ιατρικό τουρισμό, όπως στα κίνητρα για ταξίδια και στους τύπους ιατρικών διαδικασιών που έχουν πρόσβαση οι ιατρικοί τουρίστες. Υπάρχουν για παράδειγμα, οι “high-end” τουρίστες ιατρικών υπηρεσιών, που είναι πιο πιθανό να ταξιδεύουν, επειδή οι εγκαταστάσεις και οι μορφές θεραπείας δεν είναι διαθέσιμες στις χώρες τους. Οι διανυθείσες αποστάσεις τείνουν να είναι μικρότερες, δεδομένου ότι, ένα μεγάλο μέρος της κίνησης είναι ενδοπεριφερειακό. Μια άλλη κατηγορία και μάλιστα η αριθμητικά πιο αξιοσημείωτη, αποκαλείται, όπως αναφέρεται από τους Roberts and Scheper-Hughes (2011), ως οι «*φτωχοί και ιατρικά απαλλαγμένοι από δικαιώματα άνθρωποι, που αναζητούν απεγνωσμένα φάρμακα, θεραπείες και*

διορθωτικές χειρουργικές επεμβάσεις που δε μπορούν να έχουν στον τόπο καταγωγής τους». Υπό αυτό το πρίσμα, ο Connell (2011) κάνει λόγο πως ο ιατρικός τουρισμός από τις φτωχότερες χώρες, σε χώρες με καλύτερη οικονομία εντός του παγκόσμιου Νότου, δεν αυξάνεται μόνο γρήγορα, αλλά προκαλεί το μοντέλο του φαινομένου Νότου-Νότου.

Μια νέα τάση που εμφανίστηκε σχετικά πρόσφατα, σχετίζεται με τις παθήσεις της καρδιάς που αντιμετωπίζει ο γηριατρικός πληθυσμός. Υπολογίζεται πως ο αριθμός των Αμερικανών ηλικίας 65 ετών και άνω, αναμένεται να διπλασιαστεί μέχρι το 2050. Ο μεγαλύτερος χρόνος αναμονής και το υψηλό κόστος σε χώρες όπως ο Καναδάς, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία, συγκαταλέγονται μεταξύ των σημαντικότερων παραγόντων που επιβάλλουν σε αυτούς τους ασθενείς να μετακινηθούν σε άλλους προορισμούς, όπως η Ταϊλάνδη, η Ινδία, η Σιγκαπούρη και η Κόστα Ρίκα, προκειμένου να λάβουν μια οικονομικά αποδοτική θεραπεία. Όπως αναφέρεται από την American Heart Association, οι καρδιαγγειακές παθήσεις είναι μια από τις κύριες αιτίες θανάτου που επιβαρύνονται με 17,3 εκατομμύρια θανάτους ετησίως και τα περιστατικά είναι πιθανό να αυξηθούν πέραν των 23,6 εκατομμυρίων μέχρι το 2030. Η τάση αυτή αναμένεται να οδηγήσει την αγορά του ιατρικού τουρισμού κατά την περίοδο πρόβλεψης (Wellness and Medical Voyages Magazine, 2018).

Περαιτέρω, η εμπορευματοποίηση, η επέκταση των υπηρεσιών, η συγχώνευση των νοσοκομειακών δομών και πολλές άλλες πρωτοβουλίες που λαμβάνονται από νοσοκομεία και εγκαταστάσεις υγειονομικής περίθαλψης, θεωρείται πως θα ενισχύσουν την ανάπτυξη της αγοράς κατά τη διάρκεια της περιόδου πρόβλεψης (Wellness and Medical Voyages Magazine, 2018).

Οι βασικές τάσεις που παρουσιάζει η αγορά του ιατρικού τουρισμού είναι (www.researchandmarkets.com, 2017):

- Η αύξηση των διεθνών πιστοποιήσεων από τα νοσοκομεία
- Η μετάβαση από επεμβατικές σε μη επεμβατικές διαδικασίες
- Η ανάπτυξη στρατηγικών πρωτοβουλιών για την αύξηση των θεραπειών γονιμότητας

Οι βασικοί προμηθευτές ιατρικού τουρισμού είναι (www.researchandmarkets.com, 2017):

- Apollo Hospitals (Ινδία)
- Asklepios Kliniken Verwaltungsgesellschaft (Γερμανία)
- Bangkok Hospital (Ταϊλάνδη)
- Bumrungrad International Hospital (Ταϊλάνδη)
- Fortis Healthcare (Ινδία)

Άλλοι υποσχόμενοι προμηθευτές ιατρικού τουρισμού αποτελούν οι:

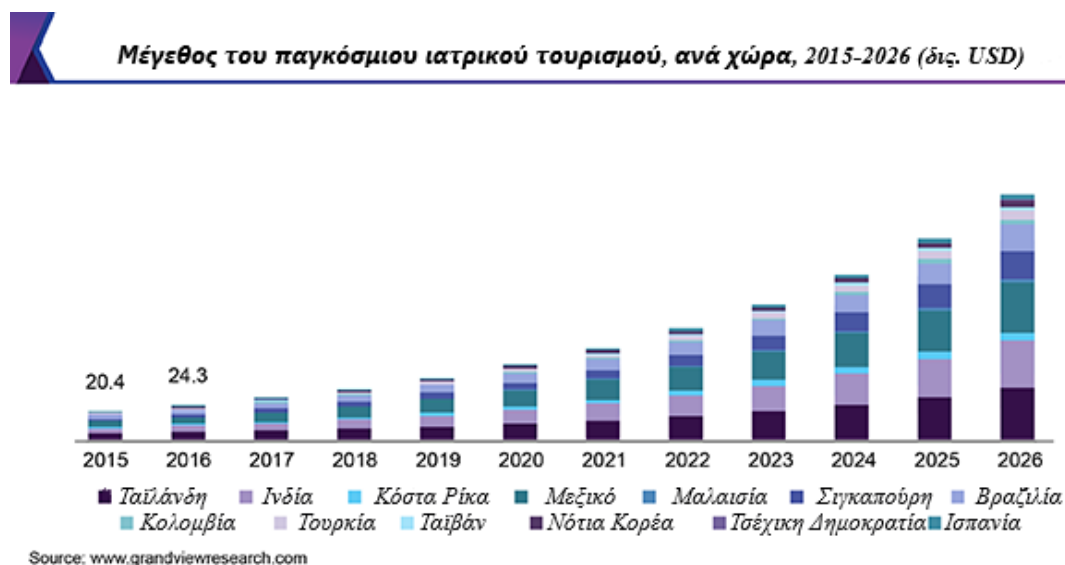
- Asian Heart Institute (Ινδία)
- Medanta The Medicity (Ινδία)
- Min-Sheng General Hospital (Ταϊβάν)
- Parkway Holdings (Σιγκαπούρη)
- Wooridul Hospital (Νότια Κορέα)
- Anadolu Medical Center (Τουρκία)
- Prince Court Medical Center (Μαλαισία)
- Raffles Medical Group (Χόνγκ Κονγκ)
- SamitivejSukhumvit (Ταϊλάνδη)
- Spire Healthcare (Ηνωμένο Βασίλειο)

Η διεθνοποίηση των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης, έχει διαμορφώσει ένα νέο τρόπο παροχής και κατανάλωσης υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης. Το ελεύθερο εμπόριο στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης, έχει συμβάλει στην αύξηση των Ξένων Άμεσων Επενδύσεων (ΞΑΕ) και των ατόμων που αναζητούν ιατρικές θεραπείες σε άλλες χώρες. Παρά τα μακροοικονομικά οφέλη του ιατρικού τουρισμού, παρατηρήθηκε έλλειψη συστηματικών αρχείων που αντικατοπτρίζουν με ακρίβεια το μέγεθος και τη συμβολή του ιατρικού τουρισμού στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη. Αυτό οφείλεται κυρίως στη νομοθεσία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής και των δεδομένων, απαγορεύεται δηλαδή η πρόσβαση σε προσωπικά δεδομένα, γεγονός που καθιστά ακόμη πιο προβληματική την αξιολόγηση

και την πρόβλεψη της αγοράς. Για το λόγο αυτό, εξακολουθεί να υπάρχει δυσκολία στον προσδιορισμό του μεγέθους της βιομηχανίας (Lunt et al., 2011).

Σχεδόν όλες οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι, οι ιατρικοί τουρίστες δαπανούν περισσότερο από τους απλούς τουρίστες (Connell, 2011). Σύμφωνα με τον Turner (2007), ένας ιατρικός τουρίστας ξοδεύει περίπου τρεις φορές περισσότερο από έναν κανονικό τουρίστα στην Σιγκαπούρη. Μια μελέτη που διερευνούσε τη συμπεριφορά των ιατρών τουριστών στην Μαλαισία για τις δαπάνες τους, διαπίστωσε ότι, η συνολική δαπάνη των ιατρών τουριστών είναι 12 φορές υψηλότερη από τους τουρίστες αναψυχής (Musa et al., 2012). Η βασική συνιστώσα του ιατρικού τουρισμού είναι το κόστος της ιατρικής περίθαλψης, ακολουθούμενη από τις διεθνείς αεροπορικές πτήσεις, τη διαμονή, τις οργανωμένες εκδρομές, τα ψώνια και το φαγητό, τα ροφήματα και τις εσωτερικές μεταφορές (Musa et al., 2012).

Η παγκόσμια αγορά του ιατρικού τουρισμού εκτιμήθηκε σε 16.761 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2018 και αναμένεται να φτάσει τα 27.247,6 εκατομμύρια δολάρια μέχρι το 2024, σημειώνοντας αύξηση σε ποσοστό 8,5% κατά την περίοδο πρόβλεψης 2019-2023. Εκτιμάται ότι, παρόλο που οι θεραπείες είναι αξιόπιστης ποιότητας, οι διαδικασίες είναι εξαιρετικά ακριβές. Επιπλέον, τα προϊόντα που χρησιμοποιούνται στην υγειονομική περίθαλψη είναι πολύ υψηλού κόστους. Αυτός ο συνδυασμός προκαλεί μεγάλη επιβάρυνση στα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης των ανεπτυγμένων χωρών, που συνοδεύεται από πρόσθετο αυξανόμενο κόστος ανά έτος, κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών (www.mordorintelligence.com, 2019).

Εικόνα 1: Μέγεθος του παγκόσμιου ιατρικού τουρισμού, ανά χώρα, 2015-2026

<https://www.grandviewresearch.com>

Οι επαγγελματίες του τομέα υγείας, πρέπει να γνωρίζουν τόσο το άμεσο όσο και το έμμεσο κόστος των υγειονομικών υπηρεσιών και να εξετάζουν πώς η εφαρμογή των πρωτοκόλλων πρόληψης, μπορεί να προσφέρει εξοικονόμηση κόστους μακροπρόθεσμα. Οι άνθρωποι στις αναπτυγμένες χώρες δε μπορούν να αντέξουν οικονομικά τις τεράστιες δαπάνες που συνδέονται με τις ιατρικές θεραπείες. Οι χώρες της Ασίας, της Μέσης Ανατολής και της Νότιας Αμερικής, παρέχουν υψηλής ποιότητας ιατρικές υπηρεσίες. Υπάρχουν εταιρείες που εξυπηρετούν όλες τις ιατρικές και μη ιατρικές ανάγκες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια του ταξιδιού των ασθενών. Η παγκόσμια αγορά ιατρικού τουρισμού είναι μέτρια ανταγωνιστική και αποτελείται από αρκετούς σημαντικούς παίκτες. Με την τεχνολογική πρόοδο και την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών, οι μεσαίες και οι μικρότερες επιχειρήσεις αυξάνουν την παρουσία τους στην αγορά, εισάγοντας νέα προϊόντα σε χαμηλότερες τιμές (www.mordorintelligence.com, 2019).

Αναφέρεται στη βιβλιογραφία, πως από τις δαπάνες που γίνονται κατά τη διάρκεια ταξιδιών που εντάσσονται στον ιατρικό τουρισμό, το ήμισυ των δαπανών συνδέονται με τις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και το άλλο μισό με τον τουρισμό. Επιπλέον, οι ιατρικοί τουρίστες συνήθως συνοδεύονται από τουλάχιστον ένα άτομο και έχουν την τάση να μένουν περισσότερο από τους τουρίστες αναψυχής στον τόπο προορισμού. Επομένως, όπως προαναφέρθηκε, το συνολικό κόστος ενός ταξιδιού ιατρικής φύσεως είναι σημαντικά υψηλότερο από ένα ταξίδι αναψυχής (Connell, 2011; Musa et al., 2012).

Ο ιατρικός τουρισμός έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει πολλούς και διαφορετικούς φορείς. Φαίνεται πως επηρεάζει τις ευκαιρίες σταδιοδρομίας των επαγγελματιών του τομέα της υγείας, το προσδόκιμο ζωής των ασθενών που ταξιδεύουν στο εξωτερικό, τη νομοθεσία των κρατών σχετικά με την ιατρική δεοντολογία και την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

2.3 Ασιατικές χώρες

2.3.1 Ινδία

Η Ινδία αποτελεί έναν από τους κορυφαίους προορισμούς ιατρικού τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο. Είναι βασικός παράγοντας της ιατρικής τουριστικής βιομηχανίας, καθώς προσπαθεί να παρέχει υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης χρησιμοποιώντας τεχνολογία αιχμής. Η υγειονομική περίθαλψη στην Ινδία εξοικονομεί στους ασθενείς ποσοστό του κόστους που κυμαίνεται μεταξύ 65% και 90%, συγκριτικά με το κόστος παρόμοιων υπηρεσιών στις ΗΠΑ. Οι ασθενείς επισκέπτονται την Ινδία, όχι μόνο για την ποιότητα και το οικονομικό όφελος που προκύπτει από τη χρήση ιατρικών υπηρεσιών, αλλά και για το όμορφο τοπίο και την αρχιτεκτονική του τοπίου της Ινδίας. Στην Ινδία, τα ιατρικά ταξίδια φέρνουν ένα μείγμα από ευχαρίστηση, πολυτέλεια και ποιοτική υγειονομική περίθαλψη και για τους ιατρούς. Πολλά νοσοκομεία στη χώρα, εκ των οποίων μερικά είναι ιδιωτικά, παρέχουν πακέτα υγειονομικής περίθαλψης για ξένους ασθενείς, που περιλαμβάνουν την παραλαβή από το αεροδρόμιο προς το νοσοκομείο, δωρεάν Wi-Fi στο δωμάτιο και ιδιωτικούς σεφ (Stefano, 2019).

Έχουν αναληφθεί διάφορες κυβερνητικές πρωτοβουλίες, που έχουν στόχο τη διευκόλυνση των θεωρήσεων, την αύξηση της εφαρμογής σύγχρονων εγκαταστάσεων από νοσοκομεία του ιδιωτικού τομέα και τη διαθεσιμότητα εκπαιδευμένων επαγγελματιών υγείας, που θα οδηγήσουν στην ταχύτερη ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού στη χώρα. Η Ινδία εκτιμάται ότι, είναι μία από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες αγορές, λόγω της βελτίωσης των υποδομών υγειονομικής περίθαλψης, της αύξησης του διαθέσιμου εισοδήματος και της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της προώθησης του ιατρικού τουρισμού στο εξωτερικό. Σύμφωνα με την Ινδική Εταιρεία Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής (ISAR), υπάρχουν περίπου 400 κλινικές *in vitro* γονιμοποίησης (IVF), οι οποίες παρέχουν περίπου 30.000 υποβοηθούμενες αναπαραγωγικές θεραπείες ετησίως, με προστιτό κόστος που κυμαίνεται από 1.800 έως 5.000 δολάρια ΗΠΑ (Wellness and Medical Voyages Magazine, 2018).

Σύμφωνα με τον Burns (2015), η επιτυχία της Ινδίας στην προώθηση του ιατρικού τουρισμού, μπορεί να αποδοθεί στις προσπάθειες του ιδιωτικού τομέα για

την οικοδόμηση και την ανάπτυξη των υποδομών της υγειονομικής περίθαλψης και στην παραπομπή των ασθενών στα ινδικά νοσοκομεία.

Ο ιατρικός τουρισμός έχει γίνει ένας από τους πιο αναπτυσσόμενους τομείς της Ινδίας. Οι κύριοι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχία της Ινδίας στον ιατρικό τουρισμό, μπορεί να περιλαμβάνουν το εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, τις σύγχρονες ιατρικές τεχνολογίες και υπηρεσίες και τη μαζική χρήση της αγγλικής γλώσσας. Ένα πρόβλημα που μπορεί να υπάρχει είναι το θέμα των υποδομών στις δημόσιες δομές υγείας, με την ινδική κυβέρνηση να έχει δεσμευτεί πως θα αποτελέσει προτεραιότητα στο προσεχές μέλλον. Οι πιο δημοφιλείς θεραπείες είναι η μεταμόσχευση μυελού των οστών, η εναλλακτική ιατρική, οι καρδιολογικές χειρουργικές επεμβάσεις και οι οφθαλμολογικές χειρουργικές επεμβάσεις. Με βάση την παρούσα κατάσταση και τις μελλοντικές προβλέψεις, η Ινδία είναι ένας πολύ επιτυχημένος ιατρικός προορισμός. Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί πως δεν υπάρχει τέτοια βιομηχανία στον κόσμο που να μην είναι επικίνδυνη. Προκειμένου να αποφευχθεί η τρωτότητα, η χώρα πρέπει να αναζητά συνεχώς νέα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα. Ο κύριος στόχος μπορεί να είναι η αύξηση του αριθμού των ιατρικών τουριστών, η διατήρηση και ενίσχυση της ποιότητας των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης με λογικό κόστος και η διασφάλιση δεοντολογικών ζητημάτων (Sultana et al., 2014).

2.3.2 Μαλαισία

Η Μαλαισία κατατάσσεται μεταξύ των καλύτερων παρόχων υγειονομικής περίθαλψης σε όλη την Νοτιοανατολική Ασία. Οι ταξιδιώτες που επισκέπτονται την Μαλαισία, εξοικονομούν ποσοστό 65% έως 80% για το κόστος υγείας, σε σύγκριση με το κόστος στις ΗΠΑ. Η Μαλαισία προσφέρει εξαιρετική άνεση στους ασθενείς με δωμάτια πέντε αστέρων, που μοιάζουν περισσότερο με σουίτες ξενοδοχείων παρά με δωμάτια νοσοκομείου. Δίνεται τόσο μεγάλη σημασία για τις ξενοδοχειακές υποδομές και παροχές, που στο ιατρικό κέντρο Prince Court, υπάρχουν εσωτερικές πισίνες για υδροθεραπεία. Περαιτέρω, στα δύο κεντρικά αεροδρόμια της χώρας, παρέχονται υπηρεσίες lounge και θυρωρείων σε ιατρικούς τουρίστες, για να εξασφαλίσουν την άνεση τους από το πρώτο λεπτό που θα φτάσουν στην Μαλαισία (Stefano, 2019).

Η κυβέρνηση της χώρας χαρακτήρισε τον ιατρικό τουρισμό, ως τομέα ανάπτυξης κατά την Ασιατική οικονομική κρίση του 1997-98, όταν ένας σημαντικός

αριθμός Ινδονησίων άρχισε να στρέφεται σε ιδιωτικά νοσοκομεία της Μαλαισίας, για οικονομικά προσιτές και ποιοτικές παροχές υγείας. Ο ιατρικός τουρισμός συμβάλλει στην εθνική οικονομία. Συγκεκριμένα, τα έσοδα του ιατρικού τουρισμού που αναφέρθηκαν από την κυβέρνηση της Μαλαισίας ανήλθαν σε 683 εκατομμύρια MYR, 9% πάνω από το στόχο της για το 2013. Η ανάπτυξη της χώρας ως προορισμός ιατρικού τουρισμού, έχει ξεδιπλωθεί σε ένα πλαίσιο κοινωνικοποίησης και ιδιωτικοποίησης της υγείας, που έχει μεταβάλει βαθιά τον τομέα υγείας και τους διεθνούς ορίζοντες της χώρας (Ormond et al, 2014).

2.3.3 Ταϊλάνδη

Η Ταϊλάνδη είναι γνωστή για τη μοναδική φιλοξενία και τις εξωτικές παραλίες της. Έχοντας το μεγαλύτερο αριθμό διεθνώς διαπιστευμένων νοσοκομείων στην Νοτιοανατολική Ασία, αντλεί ένα μεγάλο αριθμό ιατρικών ταξιδιωτών κάθε χρόνο. Έχει αποκτήσει μεγάλη φήμη για τις προηγμένες οδοντιατρικές εργασίες, καθώς και για επεμβάσεις δέρματος. Ένα από τα καλύτερα νοσοκομεία στη χώρα είναι το Διεθνές Νοσοκομείο Bumrungrad στην Μπανγκόκ, το οποίο παρέχει προηγμένες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης σε περισσότερους από 400.000 ιατρικούς τουρίστες ετησίως. Επιπλέον, η πλούσια κουλτούρα και ομορφιά της Ταϊλάνδης, παρέχει στους ασθενείς ιδιωτικούς κήπους για την αποκατάστασή τους, ταϊλανδέζικο μασάζ και άλλες μορφές θεραπειών χαλάρωσης. Ένας ασθενής από τις ΗΠΑ που επιλέγει την Ταϊλάνδη για υπηρεσίες υγείας, έχει υπολογιστεί πως έχει μειωμένα ιατρικά έξοδα σε ποσοστό 50% έως 75% (Stefano, 2019).

Στην Ταϊλάνδη, ο ιατρικός τουρισμός έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις. Για την οικονομία, ο ιατρικός τουρισμός δημιουργεί προστιθέμενη αξία περίπου ίση με το 0,4% του ΑΕΠ (έτος αναφοράς 2011). Συμβάλλει στην αύξηση του εισοδήματος για τον τομέα των ιατρικών υπηρεσιών, τον τουριστικό τομέα και όλες τις σχετικές επιχειρήσεις, γεγονός που εμπεριέχει και άλλα άυλα οφέλη. Οι αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία της Ταϊλάνδης, προέρχονται από την παροχή υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης για 420.000 έως 500.000 ιατρικούς τουρίστες ετησίως, χωρίς ανάλογη αύξηση του νοσηλευτικού προσωπικού. Τα αρνητικά αποτελέσματα αποδεικνύονται επίσης, από την έλλειψη ιατρών και την αύξηση των ιατρικών αμοιβών για τους αυτοαπασχολούμενους Ταϊλανδέζους, στοιχείο που ενδέχεται να

υπονομεύσει την πρόσβασή τους στις ποιοτικές ιατρικές υπηρεσίες (NaRanong & NaRanong, 2011).

Η Ταϊλάνδη κυριάρχησε στην αγορά ιατρικού τουρισμού το 2016. Αυτό μπορεί να αποδοθεί στην υψηλή υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και ποιοτικών υπηρεσιών με χαμηλό κόστος. Μερικοί άλλοι παράγοντες που ευνοούν την ανάπτυξη της αγοράς είναι τα προσιτά διεθνή ταξίδια, η βελτιωμένη ποιότητα της υγειονομικής περίθαλψης, η εξοικονόμηση κόστους, η συντομότερη περίοδος αναμονής και η ευκολότερη πρόσβαση στη φροντίδα. Μεγάλος είναι ο αριθμός των Αυστραλών πολιτών που ταξιδεύουν στην Ταϊλάνδη, κυρίως για χειρουργική αισθητική. Οι διαδικασίες που διεξάγονται σε φθηνές τιμές περιλαμβάνουν μείωση ή αυξητική στήθους και λιποαναρρόφηση (<https://wellnessandmedicalvoyages.com>, 2018).

2.3.4 Ταϊβάν

Η Ταϊβάν γνώρισε σταδιακή επέκταση του ιατρικού τουρισμού τα τελευταία χρόνια, με την πρόοδο στη θεραπεία των καρδιακών και των ορθοπεδικών παθήσεων. Έχει αναπτύξει τόσο μεγάλη εξειδίκευση στους συγκεκριμένους τομείς, που βρίσκεται κοντά στο να γίνει παγκόσμιο κέντρο για αυτούς τους τομείς της ιατρικής επιστήμης. Η χώρα υπερηφανεύεται για την πρώτη μεταμόσχευση νεφρού που πραγματοποιήθηκε στην Ασία. Συγκεκριμένα, το Εθνικό Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο της Ταϊβάν, όπου πραγματοποιήθηκε η διαδικασία, παρέχει προσιτή και υψηλής ποιότητας θεραπεία για τους ιατρικούς τουρίστες. Επίσης, η πρώτη παιδιατρική μεταμόσχευση ήπατος στην Ασία πραγματοποιήθηκε από χειρουργούς στο Νοσοκομείο Chang Gung Memorial, όπου έχουν γίνει μέχρι σήμερα 400 ίδιες επεμβάσεις. Οι ασθενείς συνήθως εξοικονομούν 40% έως 55% στο κόστος υγειονομικής περίθαλψης στην Ταϊβάν, σε σύγκριση με το κόστος παρόμοιων υπηρεσιών στις ΗΠΑ (Stefano, 2019).

Η κυβέρνηση της Ταϊβάν ενσωμάτωσε τις διεθνείς ιατρικές υπηρεσίες στο Σχέδιο Δράσης για τη Διεθνοποίηση των Ιατρικών Υπηρεσιών από το 2010. Παρόλο που η Ταϊβάν βρίσκεται τώρα στα αρχικά στάδια ανάπτυξης υπηρεσιών ιατρικής περίθαλψης για τη διεθνή αγορά, εξακολουθεί να έχει τεράστιες δυνατότητες, εξαιτίας της υψηλής ειδίκευσης της ιατρικής ομάδας της χώρας, της προηγμένης ιατρικής τεχνολογίας και των πολύ λιγότερων ιατρικών εξόδων. Σύμφωνα με το

Γραφείο Τουρισμού της Ταϊβάν, το έτος 2012, οι ιατρικοί τουρίστες από το Χονγκ Κονγκ έφτασαν τον αριθμό των 610.000 ατόμων, ενώ της ηπειρωτικής Κίνας έως την Ταϊβάν τα 20,75 εκατομμύρια άτομα, δηλαδή 24% και 44% αντίστοιχη αύξηση σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Πολλές πολιτικές που έχει εφαρμόσει η κυβέρνηση τα τελευταία χρόνια, που αφορούν τον τουριστικό τομέα, μέχρι τη χορήγηση αδειών σε ανεξάρτητους επισκέπτες από την ηπειρωτική Κίνα και την απλούστευση των αιτήσεων θεώρησης για τους ιατρικούς τουρίστες, έχουν καταστήσει την ηπειρωτική Κίνα τη σημαντικότερη πηγή υποδοχής ιατρικών τουριστών στη χώρα (Chan, 2010).

2.3.5 Νότια Κορέα

Η Νότια Κορέα είναι μια από τις πιο τεχνολογικά προηγμένες χώρες στον κόσμο. Οι ασθενείς λαμβάνουν προηγμένες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης με τεχνολογία αιχμής, από άρτια καταρτισμένο προσωπικό. Το νοσοκομείο Wooidul στην Σεούλ, κατατάσσεται στην κορυφή όσον αφορά την επεμβατική χειρουργική της σπονδυλικής στήλης, εκτελώντας πάνω από 20.000 τέτοιες επεμβάσεις ετησίως. Το συγκεκριμένο νοσοκομείο, προσφέρει εξαιρετικά καταλύματα με ευρύχωρα δωμάτια, προσωπικό υπολογιστή και δύο κρεβάτια, για την εξυπηρέτηση του συνοδού του ασθενή. Ένας άλλος λόγος που οι ιατρικοί τουρίστες επιλέγουν την Νότια Κορέα, είναι η ασφαλιστική κάλυψη που προσφέρεται στους ιατρικούς τουρίστες. Η ασφάλιση καλύπτει τραυματισμούς, διαταραχές άγχους και θάνατο του ασθενούς, που μπορεί να προκύψει ως αποτέλεσμα της επέμβασης ή της θεραπείας. Στην Νότια Κορέα το κόστος υγείας είναι μειωμένο κατά 30% έως 45% για τους ασθενείς, σε σύγκριση με το κόστος για αντίστοιχες υπηρεσίες στις ΗΠΑ (Stefano, 2019).

2.3.6 Σιγκαπούρη

Η Σιγκαπούρη είναι μία από τις πιο ανεπτυγμένες χώρες στον κόσμο, διατηρώντας την πρώτη θέση στην κατάταξη της υγειονομικής περίθαλψης στις χώρες της Ασίας (έτος 2014). Το Gleneagles Hospital, αποτελεί ένα από τα καλύτερα νοσοκομεία στην Σιγκαπούρη, προσφέροντας εξαιρετικές ιατρικές υπηρεσίες, με υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις και άρτια καταρτισμένους ειδικούς γιατρούς. Η αναζήτηση της υγειονομικής περίθαλψης στην Σιγκαπούρη, εξοικονομεί σε έναν

ασθενή από 25% έως 40% του ποσού που θα δαπανήσει για τις ίδιες υπηρεσίες στις ΗΠΑ (Stefano, 2019).

Ο ιατρικός τουρισμός της Σιγκαπούρης, το 2011, προσέλκυσε το 30% των ανθρώπων που ταξίδεψαν εκτός της χώρας τους για ιατρικό τουρισμό. Οι υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης στη χώρα, καλύπτουν τόσο την ιδιωτική όσο και τη δημόσια υγεία. Αυτές οι υπηρεσίες, συμπληρώνονται με τη βελτίωση των προτύπων στέγασης, διαβίωσης, ιατρικών υπηρεσιών, εκπαίδευσης και προληπτικής ιατρικής. Μόνο για το έτος 2011, οι εισπράξεις από αλλοδαπούς ταξιδιώτες που μετέβησαν στην Σιγκαπούρη για ιατρικό τουρισμό, ανήλθαν στα 900 εκατομμύρια. Η παρουσία μιας ισχυρής ιατρικής υποδομής και ενός αεροδρομίου παγκόσμιας κλάσης, αποτελούν παράγοντες που προσελκύουν ιατρικούς τουρίστες. Επίσης, η χώρα διαθέτει ένα ολοκληρωμένο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης. Οι κορυφαίες θεραπείες που πραγματοποιούνται στην Σιγκαπούρη είναι η μεταμόσχευση ήπατος, η μεταμόσχευση νεφρού και αυτές που σχετίζονται με διαταραχές του αίματος. Εκτιμάται ότι, ο ιατρικός τουρισμός στην Σιγκαπούρη θα αποδώσει οικονομικά πάνω από 1,6 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως. Για να γίνει αυτό, απαιτείται η ενίσχυση της προσφοράς υπηρεσιών ευεξίας και τουρισμού. Η άνοδος του ιατρικού τουρισμού στην Ευρώπη, την Μέση Ανατολή και την Νότια Αμερική τα τελευταία χρόνια, αποτελεί άμεση απειλή για τους προορισμούς της Ασίας όπως η Σιγκαπούρη. Έτσι, η ικανότητα των ασιατικών προορισμών να συναντήσουν ή να ξεπεράσουν τις ανάγκες, τις προσδοκίες και τις απαιτήσεις των ιατρικών τουριστών, είναι απαραίτητη για την εξασφάλιση της βιωσιμότητας της ανάπτυξης του ιατρικού τουρισμού στη χώρα (Wong et al., 2014).

2.3.7 Ντουμπάι

Το Ντουμπάι προσφέρει ήδη μια μεγάλη ποικιλία διεθνώς αναγνωρισμένων ιατρικών εγκαταστάσεων. Επίσης, είναι στελεχωμένο με περισσότερους από 35.000 επαγγελματίες υγείας από 110 εθνικότητες. Η αρχή υγείας του κρατιδίου προγραμματίζει μέχρι το 2020 να προσελκύσει 500.000 ιατρικούς τουρίστες σε ετήσια βάση μέσω μιας στρατηγικής που τροφοδοτεί τις ευκαιρίες για την ανάπτυξη της βιομηχανίας υγειονομικής περίθαλψης του εμιράτου. Από το 2012 έως το 2016 ο αριθμός των ιατρών τουριστών που επισκέφθηκαν το Ντουμπάι για θεραπεία αυξήθηκε από 107.000 σε 326.000 και τα έσοδα αυξήθηκαν από 177 εκατομμύρια

δολάρια σε 381.1 εκατομμύρια δολάρια, προσφέροντας ταυτόχρονα πρόσβαση σε ένα υψηλής εξειδίκευσης πολυεπιστημονικό ιατρικό προσωπικό. Παράγοντες που μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού είναι η απουσία μακροχρόνιων λιστών αναμονής, η αξία των χρημάτων συγκριτικά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες και ένα ευχάριστο περιβάλλον για την αποκατάσταση/ανάκαμψη των ασθενών. Αυτοί οι παράγοντες σε συνδυασμό με την υψηλή τεχνολογία και το εξειδικευμένο ιατρικό δυναμικό έχουν καταστήσει το Ντουμπάι έναν από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους κόμβους ιατρικού τουρισμού στον κόσμο. Στο πλαίσιο ανάπτυξης του ιατρικού τουρισμού, το εμιράτο έχει δημιουργήσει ένα ισχυρό πλαίσιο για την υγεία και αυτό βοήθησε στην εξασφάλιση ποιοτικής υγειονομικής περίθαλψης, η οποία από μόνη της αποτελεί καταλύτη για τον ιατρικό τουρισμό (www.visitdubai.com, n.d).

2.4. Χώρες της Λατινικής Αμερικής

2.4.1 Βραζιλία

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας χαρακτηρίζει την Βραζιλία ως την καλύτερη χώρα στον τομέα παροχής υγειονομικής περίθαλψης στην Λατινική Αμερική. Η Βραζιλία έχει 43 νοσοκομεία που έχουν λάβει διεθνή πιστοποίηση από την JCI και μπορεί να υπερηφανεύεται για τους παγκοσμίου φήμης χειρουργούς που διαθέτει. Αποτελεί κόμβο της πλαστικής χειρουργικής, αποτελώντας την τρίτη χώρα μετά τις ΗΠΑ και την Κίνα στην επισκεψιμότητα ασθενών που χρειάζονται τέτοιου είδους υπηρεσίες. Η Βραζιλία προσφέρει υψηλής ποιότητας υπηρεσίες πλαστικής και αισθητικής χειρουργικής σε προσιτές τιμές, αντλώντας όλο και περισσότερους ταξιδιώτες υγείας. Η Φλοριανόπολις και το Σάο Πάολο είναι οι δύο πόλεις της Βραζιλίας, που φημίζονται για τη χρήση ιατρικής τεχνολογίας αιχμής, για την αυξανόμενη ιατρική πρόοδο και καινοτομία στις ιατρικές υπηρεσίες. Έχει υπολογιστεί, πως οι ταξιδιώτες από τις ΗΠΑ εξοικονομούν ποσοστό 20% έως 30% για το κόστος υγείας, αν λάβουν περίθαλψη στην Βραζιλία έναντι των ΗΠΑ (Stefano, 2019).

Στοιχεία δείχνουν πως οι πλαστικοί χειρουργοί της Βραζιλίας, έχουν σημαντικά υψηλότερο αριθμό χειρουργικών επεμβάσεων από άλλους πλαστικούς χειρουργούς από όλον τον κόσμο. Αυτό που ξεκίνησε ως περιέργεια και επιθυμία για

την αισθητική χειρουργική, έχει τώρα αναπτυχθεί για τους ιατρικούς τουρίστες και για την αντιμετώπιση άλλων προβλημάτων υγείας που επιθυμούν να αντιμετωπίσουν. Αποτελεί την πρώτη χώρα που διαπιστεύτηκε από την JCI το 1999, όταν εγκαινιάστηκε το πρόγραμμα και τώρα έχει 43 διαπιστευμένα νοσοκομεία και ιδρύματα κατά JCI (Stefano, 2019).

Με μια αναπτυσσόμενη οικονομία, η χώρα πραγματοποιεί σημαντικές επενδύσεις στην υποδομή και τον τουρισμό της, ενώ οι αρχές της Βραζιλίας προσπαθούν να παρουσιάσουν τη χώρα με επιτυχία και να εργασθούν σκληρά για να μεταμορφώσουν και να ενισχύσουν την εικόνα της χώρας, για να αποτελεί ένα σημαντικό τουριστικό προορισμό. Η τόνωση του τουρισμού θα ωφελήσει σημαντικά και την ιατρική τουριστική βιομηχανία. Επί του παρόντος, είναι η δεύτερη μεγαλύτερη αγορά στον κόσμο για την καλλυντική και πλαστική χειρουργική και ηγέτης στην πλαστική χειρουργική. Επίσης, αποτελεί ένα σημαντικό ιατρικό τουριστικό προορισμό, λόγω της πλούσιας κουλτούρας, της μεγάλης ποικιλίας τουριστικών δραστηριοτήτων και των νοσοκομείων και ιατρικών εγκαταστάσεων παγκοσμίου κύρους. Η ελκυστικότητα που διαθέτει ως τουριστικός προορισμός, ενισχύεται από την ποιότητα και την προσιτή υγειονομική περίθαλψη, τους φιλικούς και ζεστούς ανθρώπους, το εξαιρετικό φαγητό και τις παραδεισένιες παραλίες.

Τα βασικά πλεονεκτήματα της Βραζιλίας για ιατρικό τουρισμό είναι, όπως προαναφέρθηκε, ο μεγάλος αριθμός νοσοκομείων και ιδρυμάτων με πιστοποίηση JCI, η διεθνής φήμη για την αριστεία στην αισθητική χειρουργική, η εξαιρετική ποιότητα υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης των ιδιωτικών νοσοκομείων και κλινικών, όσον αφορά την τεχνολογία και την ικανότητα των επαγγελματιών υγείας. Θετικές παράμετροι αποτελούν η καλή φήμη για την καλλυντική χειρουργική και οδοντιατρική, η αυξανόμενη φήμη για την ορθοπεδική και αθλητική ιατρική, η βαριατρική χειρουργική και η υποβοηθούμενη αναπαραγωγή. Επίσης, στα πλεονεκτήματα συγκαταλέγονται και οι οικονομικά αποδοτικές επιλογές περίθαλψης. Παρόλο που οι τιμές μπορεί να διαφέρουν σημαντικά, ανάλογα την επιλογή θεραπείας και εγκαταστάσεων, οι διεθνείς επισκέπτες επιλέγουν την Βραζιλία λόγω του συνδυασμού υψηλής ποιότητας και χαμηλών τιμών, συχνά πολύ χαμηλότερες από αυτές των ευρωπαϊκών χωρών. Οι τιμές θεραπείας στην Βραζιλία είναι στο ήμισυ έως δύο τρίτα των τυπικών τιμών των ΗΠΑ (www.imtj.com, 2016).

2.4.2 Μεξικό

Το Μεξικό είναι γνωστό για τον πλούσιο πολιτισμό, την υπέροχη κουζίνα και τις τέχνες. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια η χώρα επιχειρεί τη διεξόδου σε ιατρικούς ταξιδιώτες από όλον τον κόσμο. Στο Μεξικό έχουν λάβει διαπίστευση 7 νοσοκομειακά κέντρα από το JCI. Είναι φημισμένο για προηγμένες φροντίδες στην οδοντιατρική και την αισθητική χειρουργική. Ο ασθενής που θα λάβει ιατρική περίθαλψη στο Μεξικό εξοικονομεί από 40% έως 65% χαμηλότερο κόστος, σε σύγκριση με το κόστος παρόμοιων υπηρεσιών στις ΗΠΑ (Stefano, 2019).

2.4.3 Κόστα Ρίκα

Η Κόστα Ρίκα επιχειρεί την ανοικοδόμηση της οικονομίας της, με τον ιατρικό τουρισμό να αποτελεί έναν τομέα που έχει ρίξει ιδιαίτερο βάρος. Βρίσκεται ψηλά στην οδοντιατρική και την αισθητική χειρουργική, ακόμα και από τον Καναδά και τις ΗΠΑ. Περαιτέρω, έχει καλή φήμη στον τομέα της οφθαλμικής χειρουργικής και της θεραπείας του καρκίνου. Ως παράδειγμα παροχής ποιοτικών υπηρεσιών στους ιατρικούς τουρίστες, αναφέρεται το Ranch Che Tica που βρίσκεται στο Σαν Χοσέ. Παρέχει εξωτικές αποδράσεις ανάκτησης υγείας για ασθενείς, οι οποίοι απολαμβάνουν μια χαλαρωτική ατμόσφαιρα. Το συγκεκριμένο ράντσο, είναι στελεχωμένο με εξαιρετικά καταρτισμένους νοσηλευτές, για να καλύψει τις ιατρικές ανάγκες των ασθενών κατά τη διαδικασία ανάρρωσης τους. Το κόστος των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης στην Κόστα Ρίκα είναι 45% έως 65% χαμηλότερο από ό, τι στις ΗΠΑ, βοηθώντας στην εξοικονόμηση πολλών χρημάτων για τους ασθενείς (Stefano, 2019).

2.5 Οι χώρες της Καραϊβικής

Πολλές χώρες της Καραϊβικής έχουν πρόσφατα επιδείξει ενδιαφέρον για την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού, ως βασικό μέρος της αναπτυξιακής τους στρατηγικής. Εξαρτώμενες από τον τουρισμό, οι χώρες της Καραϊβικής είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στις διακυμάνσεις της παγκόσμιας οικονομίας. Ενώ οι πηγές που υποστηρίζουν άμεσα τον ιατρικό τουρισμό είναι περιορισμένες στην Καραϊβική, με εξαίρεση την Κούβα, ο τομέας αυτός έχει πρόσφατα προωθηθεί από πολλές

κυβερνήσεις των χωρών της Καραϊβικής, ως ένα ελκυστικό μέσο για την επέκταση των τουριστικά προσανατολισμένων οικονομιών, με βάση την υπάρχουσα τουριστική υποδομή. Πολλές χώρες της αγγλόφωνης Καραϊβικής, συμμετείχαν στη δημιουργία πολιτικής στους τομείς της διοργάνωσης συνεδρίων και στην ανάπτυξη εγκαταστάσεων για ιατρικό τουρισμό, καθώς υπήρξε περιφερειακή επέκταση του ενδιαφέροντος για εξαγωγή υπηρεσιών υγείας σε διεθνές επίπεδο. Όλες αυτές οι νησιωτικές οικονομίες, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό αναψυχής για τη χρηματοδότηση των δημόσιων υπηρεσιών τους, συμπεριλαμβανομένης της υγειονομικής περίθαλψης. Ως εκ τούτου, ο ιατρικός τουρισμός έχει παρουσιαστεί ως μια ιδιαίτερα ελκυστική οδός οικονομικής ανάπτυξης, δεδομένου της φήμης του για το υψηλής ποιότητας ανθρώπινο δυναμικό. Ωστόσο, αγνοείται η ενσωμάτωση των ανησυχιών πολιτών και φορέων, σχετικά με τις πιθανές αρνητικές επιπτώσεις του ιατρικού τουρισμού στα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης και γενικότερα στον τομέα υγείας (Johnston et al., 2015).

2.5.1 Μπαρμπάντος

Η νησιωτική χώρα Μπαρμπάντος, ασχολείται ενεργά με την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού. Ο τουρισμός είναι ένας από τους μεγαλύτερους οικονομικούς τομείς στη χώρα, συνεισφέροντας το 11% του συνολικού ΑΕΠ απασχολεί άμεσα περίπου 14.500 κατοίκους (έτος αναφοράς 2013). Σε αντίθεση, ο τομέας του ιατρικού τουρισμού είναι πολύ μικρός. Το Κέντρο Γονιμότητας στη χώρα παρουσίασε μεγάλη επιτυχία, με την προσέλκυση μεγάλου αριθμού ασθενών από όλο τον κόσμο, κυρίως από το Ηνωμένο Βασίλειο, τον Καναδά, τις Ηνωμένες Πολιτείες και άλλες χώρες της Καραϊβικής. Η κλινική έχει χρησιμεύσει για την ανάδειξη του ιατρικού τουρισμού στη νησιωτική χώρα και συνέβαλε στα σχέδια της κυβέρνησης για την ανάπτυξη πρόσθετων εγκαταστάσεων ιατρικού τουρισμού. Ως μικρό νησιωτικό κράτος που εξαρτάται από τον τουρισμό, αποτελεί παράδειγμα μιας ευάλωτης οικονομίας, εξαρτώμενης από τις υπηρεσίες που παράγει για να διαφοροποιηθεί από την υπόλοιπη τουριστική αγορά.

Υπάρχουν δύο συμπληρωματικές ανησυχίες από τους κατοίκους της νησιωτικής χώρας που αναπτύσσεται ο ιατρικός τουρισμός, όσον αφορά τη μεγαλύτερη επέκταση του. Αρχικά εκφράζονται ανησυχίες για την ισότιμη υγεία και

την ορθή χρήση και διανομή των εγχώριων πόρων υγειονομικής περίθαλψης. Περαιτέρω, εκφράζονται προβληματισμοί σχετικά με τις διαδικασίες υγιεινής, ιδιαίτερα σε σχέση με τις διεθνείς αγορές υγειονομικής περίθαλψης (Johnston et al., 2015).

2.5.2 Τζαμάικα

Από το 2007 η εθνική κυβέρνηση της Τζαμάικα, έχει υποστηρίξει ενεργά την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού στη χώρα, στοχεύοντας στη διεθνή αγορά ασθενών και την ευρύτερη ιδέα του ιατρικού τουρισμού, ως βιώσιμη στρατηγική για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Λόγω της εγγύτητας της Τζαμάικα με τις Ηνωμένες Πολιτείες και του ενδιαφέροντος για την προσέλκυση Αμερικανών ασθενών και εταιριών ασφάλισης, οι διασταυρώσεις μεταξύ της διεθνούς διαπίστευσης νοσοκομείων και της διεθνούς φορητότητας ασφάλισης υγείας αυξήθηκαν σημαντικά. Η έλλειψη τοπικών ιατρικών εγκαταστάσεων με διεθνή νοσοκομειακή διαπίστευση, υπονομεύει την πρόοδο της διεθνούς φορητότητας ασφάλισης υγείας στη χώρα. Υπήρξε επιδείνωση στη συγκεκριμένη μεταβλητή και αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά οικονομικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι ιατρικές εγκαταστάσεις, για την απόκτηση διεθνούς διαπίστευσης. Οι διεθνείς σύμβουλοι και οι οργανώσεις που προωθούν τον ιατρικό τουρισμό στην Τζαμάικα, έχουν καταστήσει γνωστό με σαφήνεια, τη σημαντικότητα της απόκτησης διεθνούς νοσοκομειακής διαπίστευσης (Johnston et al., 2015).

2.6 Ευρώπη

Η Ευρώπη προσελκύει περισσότερους από 2,6 εκατομμύρια ταξιδιώτες ιατρικού τουρισμού σε ετήσια βάση. Αυτός ο αριθμός αντιπροσωπεύει περίπου το 1/5 της παγκόσμιας αγοράς. Σε έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον ιατρικό τουρισμό, γίνεται αναφορά πως το 49% των πολιτών της Ευρώπης, δηλώνει ότι, μπορεί να ταξιδέψει σε άλλη χώρα προκειμένου να λάβει ιατρική φροντίδα. Με έτος αναφοράς το 2014, πραγματοποιήθηκαν 56 εκατομμύρια εγχώριες αφίξεις στην Ευρώπη, ενώ 5,1 εκατ. στον υπόλοιπο κόσμο. Οι χώρες της Ευρώπης που έχουν αναπτύξει σημαντική δραστηριότητα στον ιατρικό τουρισμό είναι το Ηνωμένο

Βασίλειο, η Γερμανία, η Ιταλία, η Ουγγαρία και τα τελευταία χρόνια η Κροατία (διαΝΕΟσις, 2019).

Σε Έκθεση της Γενικής Διεύθυνσης Εσωτερικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αναφέρεται πως τις περισσότερες υποδομές τουρισμού υγείας διαθέτουν η Φινλανδία, η Βουλγαρία, η Γερμανία, η Ισπανία και η Ιρλανδία. Ωστόσο, αν ως μέτρο αποτελέσει η μεγαλύτερη πυκνότητα υποδομών υγείας και φιλοξενίας που παρέχουν υπηρεσίες ευεξίας, η Ισπανία και οι χώρες της Βαλτικής, διαθέτουν τις περισσότερες. Με έτος αναφοράς το 2014, ο ιατρικός τουρισμός απέφερε έσοδα 46,9 δισεκατομμυρίων ευρώ. Το ποσό αυτό αντιστοιχεί στο 4,6% των συνολικών εσόδων από τον τουρισμό και στο 0,33% του ΑΕΠ της Ευρώπης, στοιχεία που αποδεικνύουν πως αυτή η μορφή τουρισμού, δεν αποτελεί για την Ευρωπαϊκή Ένωση σημαντικό οικονομικό παράγοντα. Σύμφωνα πάντα με την έκθεση, ο τουρισμός υγείας αναμένεται να αυξηθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο το επόμενο χρονικό διάστημα (Medical Tourism Magazine, 2018).

Βάσει των όσων ήδη αναφέρθηκαν, η ανάπτυξη του τουρισμού υγείας στην Ευρώπη, πρέπει να βασίζεται στα εξής:

- ✓ Στην εξασφάλιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, γεγονός που αποτελεί προτεραιότητα σε χώρες της Ευρώπης, όπως η Αυστρία, η Βουλγαρία, η Κροατία, η Κύπρος, η Ιρλανδία και η Τουρκία.
- ✓ Στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των υπηρεσιών υγείας και των υπηρεσιών ευεξίας και της συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.
- ✓ Στη δημιουργία συγκροτημάτων ή δικτύων υγείας, όπως ήδη λειτουργούν στην Ουγγαρία, στην Λετονία, στην Ρουμανία, στην Πορτογαλία και στην Ισπανία, με τη συμμετοχή κρατικών και δημόσιων φορέων υπηρεσιών υγείας, ακαδημαϊκών και ερευνητικών ιδρυμάτων, ξενοδοχείων, εστιατορίων, προμηθευτών εξοπλισμού και οικονομικών υπηρεσιών.
- ✓ Στην ανάληψη εκστρατειών προβολής και διαφήμισης με εξειδικευμένες στρατηγικές μάρκετινγκ για τον τουρισμό υγείας, που ήδη κάνουν χώρες, όπως η Κύπρος, το Μονακό και η Τουρκία.
- ✓ Στον εντοπισμό περιοχών που κατέχουν περισσότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα, όπως ήδη έχουν κάνει η Λετονία, η Μάλτα, η Λιθουανία και η Πορτογαλία.

- ✓ Στην εναρμόνιση της νομοθεσίας ή τη δημιουργία νέου σύγχρονου θεσμικού πλαισίου, που να διευκολύνει την κινητικότητα, τις πληρωμές και κυρίως τις επενδύσεις.
- ✓ Στην οικονομική ενίσχυση του κλάδου από δημόσιους, ευρωπαϊκούς ή διεθνείς πόρους, με την εμπλοκή και των αρμόδιων οικονομικών Υπουργείων, όπως για παράδειγμα στην Κύπρο, όπου συνεργάζεται το Υπουργείο Υγείας με το Γραφείο Οικονομικού Σχεδιασμού.
- ✓ Στην ανάληψη δράσεων για την προσέλκυση τουριστών τρίτης ηλικίας σε περιόδους χαμηλής ζήτησης.
- ✓ Στη στατιστική καταγραφή της χρήσης των υπηρεσιών τουρισμού υγείας.
- ✓ Στην ανάληψη δράσεων φιλικών προς το φυσικό περιβάλλον.

2.7 Τουρκία

Η Τουρκία αποτελεί τα τελευταία χρόνια ένα σημαντικό παίκτη στην αγορά του ιατρικού τουρισμού. Διαθέτει μηδενικούς χρόνους αναμονής, ποιοτικές και ποιοτικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης. Συγκεκριμένα, προσεγγίζεται για τους τομείς της χειρουργικής μεταμόσχευσης, της ακτινοθεραπείας για καρκίνο, της ορθοπεδικής χειρουργικής και νευροχειρουργικής. Στο πλαίσιο ανάπτυξης του ιατρικού τουρισμού, ο εθνικός αερομεταφορέας της χώρας και οι υπόλοιπες τουρκικές αεροπορικές εταιρείες, προσφέρουν τιμές πτήσεων σε μειωμένες τιμές σε ιατρούς. Το κόστος για την παροχή ποιοτικής υγειονομικής περίθαλψης στην Τουρκία είναι 50% έως 65% χαμηλότερο στην Τουρκία από ό, τι στις ΗΠΑ (Stefano, 2019).

Η Τουρκία διαθέτει μεγάλο αριθμό διεθνώς αναγνωρισμένων νοσοκομείων και κάνει ενέργειες για να προσελκύσει διεθνείς ασθενείς. Αποτελέσματα έρευνας δείχνουν πως οι ιατρικοί ταξιδιώτες στην Τουρκία, είναι κατά κύριο λόγο από την Ευρώπη (44%) και την Βόρεια Αμερική (28%). Οι παράγοντες που οδηγούν τους ταξιδιώτες στην Τουρκία είναι το κόστος, η έλλειψη θεραπευτικών επιλογών και η ανεπαρκής ασφαλιστική κάλυψη στην πατρίδα τους. Άλλοι παράγοντες αποτελούν η τεχνογνωσία, η ανταπόκριση των ιατρών και η εξοικείωση ή το ενδιαφέρον για την Τουρκία. Οι ταξιδιώτες για υγειονομική περίθαλψη στην Τουρκία, είναι γενικά ικανοποιημένοι με τα αποτελέσματα των διαδικασιών και της περίθαλψης που τους

προσφέρουν οι γιατροί, με πολλούς από αυτούς να έχουν την πρόθεση να επιστρέψουν. Οι επικοινωνιακές προκλήσεις, το φαγητό, η μεταφορά και τα κενά στην εξυπηρέτηση των πελατών αποτελούν τους τομείς που χρήζουν βελτίωσης. Ως θετικά στοιχεία του προορισμού αναφέρονται η εμπειρογνωμοσύνη και η ανταπόκριση των ιατρών, οι κλινικές εγκαταστάσεις και η γενική ικανοποίηση από τα αποτελέσματα των παρεμβάσεων που πραγματοποιούνται στη χώρα (Ozzan-Raffertyetal, 2014). Η Τουρκία διαθέτει μεγάλο αριθμό (47) διεθνώς διαπιστευμένων παρόχων υγειονομικής περίθαλψης. Διαθέτει μια ελκυστική γεωγραφική θέση για τους ταξιδιώτες υγείας της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής και της Ασίας και εφαρμόζει πολλαπλές πρωτοβουλίες για να καταστήσει την υγεία και την ευεξία στην Τουρκία ελκυστική για τους διεθνείς ασθενείς.

2.8 Ρωσία

Η Ρωσία έχει ό, τι απαιτείται προκειμένου να αναδειχθεί ως ένας ελκυστικός προορισμός ιατρικού τουρισμού. Διαθέτει μοναδικούς φυσικούς θεραπευτικούς πόρους (μεταλλικά νερά, λάσπες, τοπίο και κλιματικά χαρακτηριστικά, ποτάμια και θαλάσσιες περιοχές), σημαντικές υποδομές μεταφορών, ενώ αναπτύσσονται ταχέως οι υποδομές στέγασης και θεραπείας των ιατρικών τουριστών. Το κύριο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Ρωσίας, στο οποίο πρέπει να βασιστεί για την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού, είναι τα διεθνούς φήμης θέρετρα υγείας που χρησιμοποιούνται ευρέως στη θεραπεία πολλών ασθενειών. Σύμφωνα με τις τελευταίες μετρήσεις στη Ρωσία υπάρχουν κοντά στα 1300 σανατόρια και θέρετρα σε διάφορες περιοχές της χώρας. Σε αυτά έχει υπολογιστεί πως βρίσκουν θεραπεία σε ετήσια βάση περισσότερα από 4,46 εκατομμύρια ασθενείς (Oborin & Tryastsin, 2014).

Σύμφωνα με το Ρωσικό Σύνδεσμο Ιατρικού Τουρισμού, το 2017, ο αριθμός ιατρών τουριστών από την Νοτιοανατολική Ασία που αναζητούν ιατρική περίθαλψη στη Ρωσία υπερδιπλασιάστηκε σε σχέση με το 2016, φτάνοντας τους 20.000. Οι κύριες πηγές προέλευσης είναι η Κίνα, η Νότια Κορέα, η Ιαπωνία, το Βιετνάμ, η Ταϊλάνδη και η Ινδία. Οι ιατρικοί τουρίστες που επισκέπτονται την Ρωσία αναζητούν κυρίως την οδοντιατρική φροντίδα, την εξωσωματική γονιμοποίηση, την αισθητική χειρουργική, τη χειρουργική επέμβαση οφθαλμών, την καρδιοαγγειακή χειρουργική

και την ορθοπεδική. Η αποδυνάμωση του νομίματος έναντι των ξένων νομισμάτων, έχει καταστήσει το κόστος αντιμετώπισης των ασθενειών μικρότερο. Μεγάλος είναι ο αριθμός των ιατρικών τουριστών και από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Καζακστάν, Τατζικιστάν, Ουκρανία και τα κράτη της Βαλτικής). Για αυτές τις περιπτώσεις, για το πρώτο εξάμηνο του 2017 ο αριθμός των ασθενών αυξήθηκε κατά 60% σε σύγκριση με το 2016 (www.imtj.com, 2017).

2.9 Νότια Αφρική

Τα χαρακτηριστικά της Νότιας Αφρικής που προσελκύουν ιατρικούς τουρίστες, εκτός των καθαρά ιατρικών υπηρεσιών, περιλαμβάνουν ένα θαυμάσιο κλίμα, την άγρια φύση, τα θεαματικά τοπία και μια ευνοϊκή συναλλαγματική ισοτιμία. Η ιατρική περίθαλψη στη χώρα είναι παγκόσμιας κλάσης. Η παροχή δύο επιθυμητών υπηρεσιών, όπως της χειρουργικής επέμβασης και του σαφάρι, δελεάζει τους υποψήφιους ασθενείς/τουρίστες να ταξιδέψουν στην Νότια Αφρική για την κάλυψη των ιατρικών τους αναγκών. Οι πιο δημοφιλείς επεμβάσεις στην Νότια Αφρική είναι η ρινοπλαστική, η αυξητική μαστών και η λιποαναρρόφηση (Maaka, 2006), ενώ έχει καταστεί δημοφιλής προορισμός και για τη μεταμόσχευση νεφρών και βλαστοκυττάρων (Bass, 2005).

Ο ιατρικός τουρισμός στην Νότια Αφρική, δεν αφορά απλά τα σαφάρι και την αισθητική χειρουργική. Η πραγματικότητα είναι πολύ πιο ετερογενής και πολύπλοκη από τη δημοφιλή εικόνα της Νότιας Αφρικής ως προορισμό με αρχέτυπο *"θάλασσας, ήλιου, άμμου, χειρουργικής και σαφάρι"*. Η συντριπτική πλειοψηφία του ιατρικού τουρισμού στην Νότια Αφρική δεν προέρχεται από τον Βορρά, αλλά από άλλες αφρικανικές χώρες, για το λόγο αυτό μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα εξέτασης του φαινομένου Νότου-Νότου στον ιατρικό τουρισμό (Crush et al., 2015).

2.10 Επίλογος κεφαλαίου

Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαίο να παρατεθεί ένας πίνακας με τις χώρες που παρουσιάστηκαν στην τρέχουσα ενότητα, ώστε να μπορεί ο αναγνώστης να βοηθηθεί στην κατανόηση των σημαντικότερων παραμέτρων που άπτονται του ιατρικού τουρισμού για κάθε χώρα.

Χώρες/Περιοχές	Παρατηρήσεις σχετικά με τον ιατρικό τουρισμό στη χώρα
Ινδία	<p>Κορυφαίος προορισμός σε παγκόσμιο επίπεδο.</p> <p>Αρκετά μεγάλη εξοικονόμηση κόστους (έως 90%).</p> <p>Εξειδικευμένα πακέτα υγειονομικής περίθαλψης.</p>
Μαλαισία	<p>Εξοικονόμηση κόστους έως 80%.</p> <p>Εξαιρετική άνεση στους ασθενείς στις ξενοδοχειακές υποδομές.</p> <p>Ο ιατρικός τουρισμός συμβάλλει στην εθνική οικονομία.</p>
Ταϊλάνδη	<p>Φιλοξενία και εξωτικές παραλίες.</p> <p>Μεγάλος αριθμός διεθνών διαπιστευμένων νοσοκομείων.</p> <p>Ο ιατρικός τουρισμός δημιουργεί προστιθέμενη αξία περίπου ίση με το 0,4% του ΑΕΠ.</p>
Ταϊβάν	<p>Θεραπεία καρδιακών και των ορθοπεδικών παθήσεων.</p> <p>Πρώτη μεταμόσχευση νεφρού στην Ασία.</p> <p>Απλούστευση των αιτήσεων θεώρησης για τους ιατρικούς τουρίστες.</p>
Νότια Κορέα	<p>Οι ασθενείς λαμβάνουν προηγμένες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης με τεχνολογία αιχμής.</p> <p>Προσφέρεται ασφαλιστική κάλυψη στους ιατρικούς τουρίστες.</p>
Σιγκαπούρη	<p>Πρώτη θέση στην κατάταξη της υγειονομικής περίθαλψης στις χώρες της Ασίας (έτος 2014).</p> <p>Μεταμόσχευση ήπατος, η μεταμόσχευση</p>

	νεφρού και αυτές που σχετίζονται με διαταραχές του αίματος.
Ντουμπάι	Στελεχωμένο με περισσότερους από 35.000 επαγγελματίες υγείας από 110 εθνικότητες. Αναγνωρισμένες ιατρικές εγκαταστάσεις. Ευχάριστο περιβάλλον για την αποκατάσταση/ανάκαμψη των ασθενών.
Βραζιλία	Καλύτερη χώρα στον τομέα παροχής υγειονομικής περίθαλψης στην Λατινική Αμερική. Σαράντα τρία (43) πιστοποιημένα νοσοκομεία. Πλαστική και χειρουργική αισθητική. Οικονομικά αποδοτικές επιλογές περίθαλψης.
Μεξικό	Επιχειρεί τη διεξόδου σε ιατρικούς ταξιδιώτες από όλον τον κόσμο. Διαπίστευση 7 νοσοκομειακά κέντρα από το JCI. Προηγμένες φροντίδες στην οδοντιατρική και την αισθητική χειρουργική. Συνδυασμός με τον πολιτισμό.
Κόστα Ρίκα	Ο ιατρικός τουρισμός αποτελεί έναν τομέα που έχει ρίξει ιδιαίτερο βάρος. Βρίσκεται ψηλά στην οδοντιατρική και την αισθητική χειρουργική.
Μπαρμπάντος	Το Κέντρο Γονιμότητας στη χώρα παρουσίασε μεγάλη επιτυχία, με την προσέλκυση μεγάλου αριθμού ασθενών από όλο τον κόσμο.
Τζαμάικα	Προσέλκυση Αμερικανών ασθενών και εταιριών ασφάλισης, οι διασταυρώσεις

	μεταξύ της διεθνούς διαπίστευσης νοσοκομείων και της διεθνούς φορητότητας ασφάλισης υγείας αυξήθηκαν σημαντικά.
Ευρώπη	Το 49% των πολιτών της Ευρώπης, μπορεί να ταξιδέψει σε άλλη χώρα προκειμένου να λάβει ιατρική φροντίδα. Αυτή η μορφή τουρισμού, δεν αποτελεί για την Ευρωπαϊκή Ένωση σημαντικό οικονομικό παράγοντα.
Τουρκία	Μηδενικοί χρόνοι αναμονής, προσιτές και ποιοτικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης. Χειρουργική μεταμόσχευση, Ακτινοθεραπείας για καρκίνο, ορθοπεδικής χειρουργικής και νευροχειρουργικής. Σαράντα επτά (47) διεθνώς διαπιστευμένοι πάροχοι υγειονομικής περίθαλψης.
Ρωσία	Φυσικοί θεραπευτικοί πόροι, θέρετρα υγείας, μικρότερο κόστος αντιμετώπισης ασθενειών. Οδοντιατρική φροντίδα, εξωσωματική γονιμοποίηση, αισθητική χειρουργική, χειρουργική επέμβαση οφθαλμών.
Νότια Αφρική	Ρινοπλαστική, αυξητική μαστών, λιποαναρρόφηση. Σαφάρι, θαυμάσιο κλίμα, ευνοϊκή συναλλαγματική ισοτιμία.

Πίνακας 2.2: Αποτύπωση των κυριότερων σημείων που άπτονται του ιατρικού τουρισμού σε πλήθος χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο

(Πηγή: Ιδία έρευνα μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης)

Κεφάλαιο 3

Το υπόβαθρο και η εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα

3.1 Εισαγωγή κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται αναφορά στον ιατρικό τουρισμό στην Ελλάδα. Παρότι οι πληροφορίες που υπάρχουν για την Ελλάδα στις δευτερογενείς πηγές είναι περιορισμένες, παρακάτω προσδιορίζονται τα πλεονεκτήματα που έχει η χώρα και ποιοι είναι οι τομείς του τομέα υγείας που προσελκύουν ιατρικούς τουρίστες από το εξωτερικό. Αναφέρονται οι δυνατότητες εξέλιξης του ιατρικού τουρισμού, τα μεγέθη και παρουσιάζονται προτάσεις ώστε αυτή η ειδική μορφή τουρισμού να αναπτυχθεί περαιτέρω, ενισχύοντας την προσπάθεια για 12μηνο τουρισμό στη χώρα.

3.2 Η εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα μέχρι σήμερα ο ιατρικός τουρισμός δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς. Η μόνη μορφή που δείχνει σχετική ανάπτυξη είναι ο SPA τουρισμός, ενώ πρόσφατα οι υπηρεσίες θαλασσοθεραπείας εμφανίζουν τάσεις ανάπτυξης. Η Ελλάδα μπορεί να γίνει ένας αξιόλογος προορισμός για τον τουρισμό υγείας, χάρη στο σταθερό, ήπιο, εύκρατο κλίμα του, το οποίο ευνοεί τόσο τις διακοπές όσο και τη βελτίωση της υγείας. Σε συνδυασμό με τη φυσική ομορφιά και την πλούσια πολιτιστική και ιστορική παράδοση, η Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει σημαντικό προορισμό για τον τουρισμό υγείας (Velissariou & Tzioumis, 2014).

Η Ελλάδα έχει σίγουρα τη δυνατότητα να αναπτύξει περαιτέρω τον τομέα του ιατρικού τουρισμού. Η χώρα προσφέρει ιατρικές θεραπείες υψηλής ποιότητας με ανταγωνιστικές τιμές, μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά, ήπιο κλίμα, μεσογειακή διατροφή και πληθώρα φυσικών πόρων κατάλληλων για θεραπευτικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες.

Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα εμφανίζει συνεχή αύξηση στα τουριστικά μεγέθη. Η ανάπτυξη της τουριστικής αγοράς στη χώρα, είναι αποτέλεσμα παραγόντων όπως της ισχυρής τουριστικής πολιτικής, της εφαρμογής ανταγωνιστικών μέτρων και της ικανότητας του ιδιωτικού τομέα να προσαρμοστεί σε μια ταχέως μεταβαλλόμενη αγορά στον απαιτούμενο χρόνο. Ωστόσο, ο ιατρικός

τουρισμός εξακολουθεί να βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο στην Ελλάδα και δεν έχει λάβει την κατάλληλη προσοχή από τους φορείς και τις αρχές της βιομηχανίας του τουρισμού.

Η Ελλάδα εντάσσεται στην ομάδα των χωρών, που συμμετέχουν στην αναπτυσσόμενη παγκόσμια αγορά ιατρικών ταξιδιών. Αρχίζει σταδιακά να παίρνει τη θέση της ως βασικός παράγοντας-κλειδί στη βιομηχανία του ιατρικού τουρισμού, χάρη στο εύκρατο κλίμα όπως προαναφέρθηκε, το εξαιρετικά καταρτισμένο ιατρικό προσωπικό και τις πρωτοποριακές ιατρικές καινοτομίες. Θεωρείται ασφαλής ταξιδιωτικός προορισμός και η ομορφιά του τοπίου της χώρας, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες όπως η άφθονη ηλιοφάνεια, οι θεραπευτικές φυσικές πηγές και η μοναδική μεσογειακή κουζίνα, κάνουν τη χώρα ένα σημείο επιλογής για πολλούς ιατρικούς ταξιδιώτες (διαΝΕΟσις, 2019).

"Η Ελλάδα συνδυάζει την ιατρική αριστεία με την πιο σύγχρονη τεχνολογία", αναφέρει ο Γιώργος Πατούλης, πρόεδρος του Ιατρικού Συλλόγου Αθηνών και της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδος, σε συνέντευξη του. Πρόσθεσε πως *"Παράλληλα, είναι ένας από τους καλύτερους τουριστικούς προορισμούς στον κόσμο, με μια αξιοσημείωτη υποδομή που μπορεί να καλύψει όλες τις ανάγκες"*. Οι παράγοντες που βελτίωσαν τη συμμετοχή της Ελλάδας στην αγορά του ιατρικού τουρισμού, αποτελούν οι βιώσιμες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης του ιδιωτικού τομέα, η διαθεσιμότητα των παγκοσμίως γνωστών και άρτια καταρτισμένων ιατρών και η τεχνολογικά καθοδηγούμενη ιατρική περίθαλψη (Medical Tourism Magazine, 2018).

Τα ιατρικά πεδία που προσελκύουν ιατρικούς τουρίστες στην Ελλάδα περιλαμβάνουν τη γονιμοποίηση, την πλαστική χειρουργική, την οφθαλμολογία, την οδοντιατρική και την αποκατάσταση. Επιπλέον, η Ελλάδα είναι ένας δημοφιλής τουριστικός προορισμός υγείας για αιμοκάθαρση, χάρη στο μεγάλο αριθμό των μονάδων αιμοκάθαρσης σε ολόκληρη τη χώρα. Περαιτέρω, έχουν καταγραφεί μεγάλοι ρυθμοί αύξησης, προσφάτως, στον τομέα της χειρουργικής. Παραδείγματα αποτελούν η νέα χειρουργική προσέγγιση στη στένωση της ουρήθρας του πέους και η επιτυχής εκτομή ενός δυσπρόσιτου όγκου στον εγκέφαλο σε ένα βρέφος ηλικίας πέντε μηνών.

Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα έχει εξελιχθεί σε ιδανικό προορισμό για ιατρικό τουρισμό, *«λόγω του εκσυγχρονισμού της υποδομής, των υψηλής ποιότητας ξενοδοχείων και κυρίως, λόγω του διεθνούς φήμης ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού»*, σύμφωνα με τον κ. Πατούλη. Περαιτέρω, επεσήμανε ότι, η διατήρηση

της τρέχουσας δυναμικής και η προσέλκυση περισσότερων επενδύσεων, είναι ζωτικής σημασίας για την πλήρη αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων μιας δυναμικής αγοράς ιατρικού τουρισμού (Medical Tourism Magazine, 2018).

Σύμφωνα με την έκδοση έτους 2017 του Δείκτη Ανταγωνιστικότητας Ταξιδιών και Τουρισμού από το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, η Ελλάδα κατατάχθηκε στην 24η θέση. Έχει σημειώσει μια σημαντική βελτίωση, καθώς το 2015 βρισκόνταν στην 31^η θέση, σε σύνολο 136 χωρών που αξιολογήθηκαν σε ζητήματα ανταγωνιστικότητας της τουριστικής αγοράς (Medical Tourism Magazine, 2018).

Προκειμένου να υπάρξει καλύτερη οργάνωση του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα, ιδρύθηκε η Ελληνική Συνομοσπονδία Τουρισμού Υγείας, προκειμένου να εξαιρεθούν τα οργανωτικά εμπόδια. Έχει στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της χώρας στην τουριστική βιομηχανία ευεξίας, συνδυάζοντας τον τουρισμό υγείας με άλλες πτυχές της ταξιδιωτικής και τουριστικής αγοράς της χώρας, όπως τον πολιτισμό και τους φυσικούς πόρους.

Επιπλέον, λειτουργεί στη χώρα το Ελληνικό Συμβούλιο Ιατρικού Τουρισμού (ELITOUR), που έχει την ευθύνη για τη βελτίωση των προοπτικών του ιατρικού τουρισμού και την προβολή του στην Ελλάδα και διεθνώς. Διάφορες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η αγορά ιατρικών ταξιδιών στην Ελλάδα περιλαμβάνουν τις κυβερνητικές παρεμβάσεις, την ανεπαρκή κρατική χρηματοδότηση και τον κατακερματισμό της βιομηχανίας. Άλλα στοιχεία που εμποδίζουν την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού είναι οι κακές στρατηγικές μάρκετινγκ, οι δομές υγειονομικής περίθαλψης και οι εταιρείες μεταφορών (Medical Tourism Magazine, 2018).

Οι παράγοντες στους οποίους πρέπει να στηριχθεί η Ελλάδα, προκειμένου να ενισχύσει την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού είναι (ΙΚΠΙ, 2012):

- Η φυσική και πολιτιστική κληρονομιά
- Οι έντονες διαφοροποιήσεις που παρουσιάζει το περιβάλλον της Ελλάδας με τις φυσικές και απaráμιλλες ομορφιές
- Η συνεχής αύξηση που παρουσιάζουν οι τουριστικές ροές
- Ο μεσογειακός τρόπος ζωής και διατροφής
- Η διείσδυση της καινοτομίας και των τεχνολογιών επικοινωνιών και πληροφοριών στις υποδομές και τον ιατρικό κλάδο
- Η επάρκεια και διαθεσιμότητα εξειδικευμένου προσωπικού του τομέα υγείας
- Οι προσιτές αμοιβές του προσωπικού του τομέα υγείας

3.3 Πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού

Όπως προσδιορίζεται σε έρευνα του ΙΚΠΙ (2012), γίνεται η εκτίμηση πως 6 τμήματα της αγοράς του ιατρικού τουρισμού, μπορούν να δώσουν σημαντική ώθηση στη χώρα, χωρίς να απαιτούνται σημαντικά κεφάλαια. Η Ελλάδα πιστεύεται πως θα οδηγηθεί στην προσφορά ανταγωνιστικών υπηρεσιών, βελτιώνοντας τις εισροές ιατρικών τουριστών. Αυτές είναι:

- Ο επιλεκτικός τουρισμός που αναφέρεται στην προσφορά εξειδικευμένων ιατρικών υπηρεσιών που πραγματοποιούνται σε τριτοβάθμιες νοσοκομειακές μονάδες
- Ο αποκαταστατικός και γηριατρικός τουρισμός (Λουτροπόλεις- Κέντρα Αποκατάστασης- Προσκείμενες υποδομές φιλοξενίας) με στόχο την προσέλκυση ιατρικών τουριστών που παρουσιάζουν προβλήματα υγείας όπως μυοσκελετικές παθήσεις, νευρολογικές παθήσεις και άτομα τρίτης ηλικίας
- Ο Ιατρικός Τουρισμός Εξωσωματικής και Υποβοηθούμενης Γονιμοποίησης, όπου απαιτείται η συνεργασία ιατρικών κέντρων με ξενοδοχειακές μονάδες
- Ξενοδοχεία και Ξενώνες συνεργαζόμενα με Κέντρα Αιμοκάθαρσης, όπου απαιτούνται συνέργειες μεταξύ των εμπλεκομένων για την προβολή και προώθηση του προϊόντος
- Η Οφθαλμολογία - Αισθητική Δερματολογία και Πλαστική Χειρουργική, με έμφαση στο επίπεδο One- Day/Secondary Care Clinic

Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η Ελλάδα στον τομέα του ιατρικού τουρισμού αποτελούν (διαΝΕΟσις, 2019):

✓ Η Οφθαλμολογία

Οι εξελίξεις στον τομέα της οφθαλμολογίας, έχουν οδηγήσει σε ένα ποσοστό σχετικών επεμβάσεων άνω του 90% να μην απαιτούν νοσηλεία, με τις περισσότερες κατηγορίες οφθαλμολογικών επεμβάσεων να αφορούν κυρίως τα άτομα μέσης και τρίτης ηλικίας. Επιπλέον, η γήρανση του πληθυσμού που συνδέεται με παθήσεις των οφθαλμών, ταυτίζεται με μεγαλύτερα ποσοστά του πληθυσμού που αναζητούν σχετική θεραπεία. Στη χώρα, έχουν γίνει σημαντικά βήματα στο χώρο της

οφθαλμολογίας, κυρίως στον ιδιωτικό τομέα υγείας. Πολλές από αυτές τις μονάδες υγείας προσελκύουν πελάτες από τη διεθνή αγορά.

✓ Η Αποκατάσταση-Αποθεραπεία

Οι υπηρεσίες αποκατάστασης και αποθεραπείας, εμφανίζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που τις καθιστούν ανταγωνιστικές. Απευθύνονται σε άτομα που έχουν υψηλό εισόδημα και επιζητούν την παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών για την κάλυψη των αναγκών τους. Επιπλέον, το μεγαλύτερο μέρος αυτών των πελατών είναι ηλικιωμένοι. Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της αγοράς αποτελούν η εξειδίκευση και η εστίαση σε θεραπευτικά σχήματα, παρά στην προσφορά ιατρικών υπηρεσιών.

Δομές αυτής της μορφής έχουν αναπτυχθεί στην Ελλάδα από την προηγούμενη δεκαετία, κυρίως, λόγω της χρηματοδότησης μέσω του αναπτυξιακού νόμου (ν.3299/04). Τα κέντρα που δημιουργήθηκαν χαρακτηρίζονται από υψηλού επιπέδου υποδομές, εξοπλισμό προηγμένης τεχνολογίας και από άρτιο προσωπικό.

✓ Η πλαστική χειρουργική-αισθητική δερματολογία

Ο τομέας της πλαστικής χειρουργικής και της αισθητικής δερματολογίας, έχει προσελκύσει στη χώρα ένα σημαντικό αριθμό τουριστών υγείας από το εξωτερικό. Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την ελληνική αγορά και την ενισχύουν στην προσέλκυση ιατρικού τουρισμού είναι:

1. Ο μεγάλος αριθμός έμπειρων χειρουργών
2. Η υψηλού επιπέδου κλινικές που φιλοξενούν επεμβάσεις πλαστικής χειρουργικής
3. Η σχέση κόστους-ωφέλειας
4. Οι πολλές και σημαντικές επιλογές διαμονής
5. Οι αυστηροί κανονισμοί έγκρισης και πιστοποίησης των ιατρικών μεθόδων και μηχανημάτων

✓ Αιμοκάθαρση

Τα τελευταία χρόνια η αιμοκάθαρση έχει αυξηθεί στην Ευρώπη και διεθνώς, με τις προβλέψεις να δείχνουν πως η ζήτηση θα αυξηθεί, λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, του διαβήτη, της υπέρτασης και της παχυσαρκίας.

Η Ελλάδα αποτελεί επιλογή για την παροχή διακοπών, σε συνδυασμό με την προσφορά υπηρεσιών αιμοκάθαρσης. Η χώρα φαίνεται πως μπορεί να προσελκύσει ασθενείς-τουρίστες από την Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιταλία. Το πρώτο ιδιωτικό κέντρο αιμοκάθαρσης άνοιξε στην Κρήτη και είχε προσανατολισμό την παροχή υπηρεσιών αιμοκάθαρσης στους τουρίστες. Σήμερα, λειτουργούν 62 ιδιωτικές μονάδες αιμοκάθαρσης και 65 δημόσιες. Οι περισσότεροι πάροχοι έχουν αναπτύξει στο σχεδιασμό τους, την προσέλκυση τουριστών που χρήζουν υπηρεσίες αιμοκάθαρσης. Ανασταλτικός παράγοντας περαιτέρω ανάπτυξης αποτελεί η απουσία ενός ολοκληρωμένου πακέτου φιλοξενίας και υπηρεσιών αιμοκάθαρσης, όπως και άλλες υποστηρικτικές υπηρεσίες (π.χ. ψυχαγωγία και μετακίνηση).

✓ Εξωσωματική γονιμοποίηση

Υπάρχουν κλινικές που δραστηριοποιούνται στην εξωσωματική γονιμοποίηση στη Μεγάλη Βρετανία, που διοργανώνουν ταξίδια για τους πελάτες τους στις χώρες του μεσογειακού νότου, ανάμεσα τους και η Ελλάδα. Ο αριθμός των ατόμων που ακολουθούν αυτόν τον τρόπο θεραπείας συνεχώς αυξάνει. Επίσης, η προσέλκυση τουριστών μπορεί να ενισχυθεί, λόγω της περιοριστικής νομοθεσίας που υπάρχει σε κάποιες χώρες, όπως είναι η Ιταλία.

✓ Οδοντιατρικές υπηρεσίες

Σε χώρες που αναπτύσσουν ιατρικό τουρισμό, η οδοντιατρική κατέχει σημαντική θέση. Ο κυριότερος λόγος που συμβαίνει αυτό είναι ότι, η δαπάνη για οδοντιατρική περίθαλψη, κυρίως, είναι ιδιωτική. Αυτό το γεγονός διευκολύνει τη μετάβαση σε άλλες χώρες με χαμηλότερο κόστος.

✓ Εξειδικευμένες τριτοβάθμιες νοσοκομειακές υπηρεσίες

Στον ιατρικό τουρισμό, εντάσσεται και η αντιμετώπιση προβλημάτων υγείας εξαιρετικά σοβαρών, όπως οι νεοπλασίες, τα καρδιαγγειακά, τα νευρολογικά και τα ορθοπαιδικά νοσήματα. Είναι νοσήματα που η αντιμετώπιση τους πραγματοποιείται σε εξειδικευμένα ιατρικά κέντρα τριτοβάθμιας περίθαλψης. Ιδιωτικά ιατρικά κέντρα στην Ελλάδα, έχουν επενδύσει σημαντικά κεφάλαια για την εισαγωγή εξοπλισμού καινοτομίας και για την προσέλκυση εξειδικευμένου προσωπικού. Περαιτέρω, οι ξενοδοχειακές και λοιπές υποδομές, κυρίως των μεγάλων ιατρικών μονάδων σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, έχουν εκσυγχρονιστεί και αναβαθμιστεί, δημιουργώντας

ένα περιβάλλον θελκτικό προς τους ασθενείς/τουρίστες. Σημαντικό είναι το γεγονός, πως το κόστος αντιμετώπισης αυτών των νοσημάτων είναι ιδιαίτερα υψηλό στις αναπτυγμένες χώρες, στοιχείο που μπορεί να εκμεταλλευτεί η Ελλάδα, καθώς εκτός από τον υψηλό βαθμό ποιότητας και την ασφάλεια, τα αντίστοιχα κόστη καθίστανται ανταγωνιστικά.

Προκειμένου να συμβάλουν στην ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η Ελλάδα, οι εμπλεκόμενοι φορείς πρέπει να εστιάσουν σε πέντε σημαντικές παραμέτρους. Συγκεκριμένα:

- Στο θεσμικό επίπεδο (επίλυση ζητημάτων που σχετίζονται με τις παρεχόμενες ιατρικές υπηρεσίες, την ασφάλιση κ.α.)
- Σε ζητήματα που σχετίζονται με την ποιότητα των υπηρεσιών και τα συστήματα ποιότητας (πιστοποίηση υπηρεσιών, εγκαθίδρυση σχετικών ζητημάτων)
- Στα πακέτα παροχών (χρειάζεται η διαμόρφωση συνεργασιών των μονάδων υγείας και των ξενοδοχειακών μονάδων) και η δημιουργία πακέτων για τους ιατρικούς ασθενείς
- Απαιτείται η Ελλάδα να προχωρήσει στην εξειδίκευση του παρεχόμενου προϊόντος και να εστιάσει την προσπάθεια ανάπτυξης του ιατρικού τουρισμού στα εξειδικευμένα πεδία
- Προκειμένου να υπάρξει οργάνωση και σχεδιασμός της προώθησης εξειδικευμένων υπηρεσιών που άπτονται του ιατρικού τουρισμού, πρόταση αποτελεί η πιλοτική εφαρμογή σε συγκεκριμένα γεωγραφικά διαμερίσματα της Ελλάδας, ώστε να εντοπιστούν αδυναμίες, προβλήματα και τα στοιχεία που προσδίδουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και να ληφθούν τα αναγκαία διορθωτικά μέτρα

Οι Sarantopoulos & Laloumis (2015), αναφέρουν πως η Ελλάδα έχει σίγουρα τη δυνατότητα να αναπτύξει περαιτέρω τα διαπιστευτήριά της στον τομέα του ιατρικού τουρισμού. Η χώρα προσφέρει υψηλής ποιότητας και ανταγωνιστικές τιμές στις ιατρικές θεραπείες, μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά, ήπιο κλίμα, μεσογειακή διατροφή και μια αφθονία φυσικών πόρων κατάλληλων για θεραπευτικούς και ψυχαγωγικούς σκοπούς. Ωστόσο, ο ιατρικός τουρισμός βρίσκεται ακόμα σε

εμβρυακό στάδιο και έχει λάβει λίγη προσοχή από τους φορείς και τη βιομηχανία του τουρισμού στην Ελλάδα. Στα συμπεράσματα έρευνας που πραγματοποίησαν το 2015, αναφέρουν πως οι σημαντικότεροι παίκτες στην ελληνική τουριστική βιομηχανία πιστεύουν πως ο ιατρικός τουρισμός μπορεί να συμβάλει θετικά στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα πιστεύουν ακράδαντα πως ο ιατρικός τουρισμός μπορεί να τονώσει το κλίμα ανάπτυξης και οικονομίας, να δημιουργηθούν επενδύσεις που θα προσελκύσουν περισσότερους ιατρικούς τουρίστες, με πολλά στελέχη της τουριστικής βιομηχανίας να επιθυμούν την πραγματοποίηση επενδύσεων στον ιατρικό τουρισμό. Έτσι, ο ιατρικός τουρισμός έχει μεγάλες δυνατότητες στην Ελλάδα και θα πρέπει να αποτελεί μια ταχέως αναπτυσσόμενη βιομηχανία που θα μπορούσε να συμβάλει στην προώθηση της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης στη χώρα.

Σε αντίστοιχη έρευνα των Sarantopoulos και συναδέλφων (2014), τα αποτελέσματα συγκλίνουν στο συμπέρασμα πως τα ξενοδοχεία υψηλής ποιότητας φαίνεται να είναι πρόθυμα να επενδύσουν στον ιατρικό τουρισμό, αφού έχουν την ικανότητα και τις σχετικές υποδομές για να τον αναπτύξουν. Ως προϋπόθεση ανάπτυξης θεωρείται ότι αποτελεί η επιτυχής ενσωμάτωση ολόκληρης της υποδομής Τεχνολογίας Πληροφοριών & Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στον οργανωτικό ιστό των επιχειρήσεων ιατρικού τουρισμού. Επίσης, γίνεται αναφορά στο γεγονός πως ο ιατρικός τουρισμός έχει τη δυναμική να αποτελέσει πηγή εθνικού εισοδήματος και έναν εναλλακτικό τρόπο ανάπτυξης της χώρας την περίοδο μετά την κρίση.

Η Ελλάδα έχει μια πραγματική ευκαιρία να αναπτύξει την ιατρική τουριστική δραστηριότητα, λαμβάνοντας υπόψη την πρόοδο των αφίξεων τουριστών, όπως δήλωσε το 2018 ο Πρόεδρος του International Medical Tourism Journal (IMTJ) Keith Pollard κατά τη διάρκεια συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα. Σημείωσε πως ενώ ο τουρισμός της Ελλάδας ανακάμπτει καθώς 27 εκατομμύρια τουρίστες επισκέφτηκαν τη χώρα, μόνο ένα μικρό ποσοστό ήταν ιατρικοί τουρίστες, προσθέτοντας πως η Ελλάδα πρέπει να ενθαρρύνει τους επισκέπτες της να επιστρέψουν στη χώρα για να κάνουν ιατρικό τουρισμό. Οι φορείς της βιομηχανίας του τουρισμού στην Ελλάδα, πρέπει να μάθουν πώς να αναπτύξουν τον ιατρικό τουρισμό, λαμβάνοντας γνώση από προορισμούς του εξωτερικού που παρουσιάζουν ανάπτυξη στον ιατρικό τουρισμό. Οι καλοί προορισμοί ιατρικού τουρισμού θέτουν τα πρότυπα. Η Ελλάδα θα πρέπει να ρυθμίζει τα νοσοκομεία και τις κλινικές που μπορούν ή δε μπορούν να προσφέρουν υπηρεσίες ιατρικού τουρισμού. Ο Pollard

υπογράμμισε επίσης ότι, η ύπαρξη ενός ιατρικού τουριστικού προορισμού, δεν αφορά μόνο την εξυπηρέτηση τουριστών στη χώρα για την παροχή ιατρικών διαδικασιών, αλλά και την εξυπηρέτηση των ιατρικών τουριστών όταν επιστρέφουν στην πατρίδα τους, καθώς ως ασθενείς μπορεί να χρειαστούν βοήθεια κατά την επιστροφή στην πατρίδα τους. Πρότεινε στους γιατρούς στην Ελλάδα να αναζητούν συνεργασίες με Έλληνες γιατρούς που εργάζονται σε προορισμούς, όπου η χώρα στοχεύει να προσελκύσει ιατρικούς τουρίστες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο (<https://news.gtp.gr>, 2018).

Ένας παράγοντας που θα συμβάλει στην ενίσχυση του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα είναι ο σχεδιασμός των κατάλληλων δράσεων προβολής, προώθησης και διαφήμισης του προϊόντος που προσφέρει η χώρα, αναφορικά με τον ιατρικό τουρισμό. Τα κυριότερα εργαλεία που θα ενισχύσουν τη συγκεκριμένη προσπάθεια είναι τα ηλεκτρονικά επιχειρησιακά μέσα και μέσα προβολής (ιστοσελίδες νοσοκομείων, πλατφόρμες ιστοσελίδων, φόρουμ, μέσα κοινωνικής δικτύωσης). Οι συγκεκριμένες μέθοδοι, αν συνδυαστούν αποτελεσματικά με κοινωνικές δράσεις και υπόλοιπες ενέργειες μάρκετινγκ, πιστεύεται πως θα ενισχύσουν την εικόνα της χώρας, ως έναν ασφαλή προορισμό ιατρικού τουρισμού. Θα πρέπει να επισημανθεί πως οι ιστοσελίδες των οργανισμών και οι πλατφόρμες τουρισμού υγείας, θα πρέπει να ανανεώνουν το περιεχόμενο τους συνεχώς με έγκυρες πληροφορίες (ΔιαΝΕΟσις, 2019).

Άλλα μέσα που πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την προώθηση του ελληνικού ιατρικού τουρισμού είναι (ΔιαΝΕΟσις, 2019):

- Ο σχεδιασμός ενός πλάνου μάρκετινγκ, όπου για τη δημιουργία του θα συμμετέχουν σε ίση βάση όλοι οι stakeholders του ιατρικού τουρισμού (ΕΟΤ, Υπουργείο Υγείας και Τουρισμού κα.)
- Η ένταξη του ιατρικού τουρισμού στην κύρια καμπάνια προώθησης της Ελλάδας ως προορισμό τουρισμού, όπου θα γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στις επίσημες ιστοσελίδες που προβάλλουν τον ελληνικό τουρισμό, όπως το visitgreece
- Τις ενέργειες διασύνδεσης με διεθνή δίκτυα προώθησης, με πρεσβείες και προξενία της Ελλάδας στο εξωτερικό
- Τη δημιουργία και την προώθηση έντυπου υλικού, όπως είναι τα in-flight περιοδικά

- Τη δημιουργία ενός ηλεκτρονικού εντύπου που θα αποτελεί οδηγό για τους προορισμούς ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα. Στο έντυπα θα γίνεται λεπτομερή αναφορά για ζητήματα όπως η υγειονομική περίθαλψη, οι μονάδες φιλοξενίας και τα τουριστικά αξιοθέατα. Ο συγκεκριμένος συνδυασμός αποτελεί διεθνώς μια ιδανική πρακτική προώθησης του ιατρικού τουρισμού
- Η προβολή και χρησιμοποίηση του Συστήματος Γεωγραφικών Πληροφοριών (GIS). Το συγκεκριμένο σύστημα θα περιλαμβάνει στοιχεία απαραίτητα για την πληροφόρηση του ιατρικού τουρίστα, όπως οι κλινικές και τα κέντρα αποκατάστασης, οι ξενοδοχειακές μονάδες κα.
- Η προβολή του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα, μέσω της διαφήμισης στο διαδίκτυο και σε ιστοχώρους που έχουν περιεχόμενο σχετικό με τον ιατρικό τουρισμό
- Η διοργάνωση workshops–road shows
- Η συμμετοχή σε συνέδρια σχετικά με τον ιατρικό τουρισμό, με στόχο την εδραίωση του brand της Ελλάδας ως προορισμός ιατρικού τουρισμού
- Οι συνεργασίες με φορείς του δημόσιου και του ιδιωτικού φορέα και η ανάπτυξη δημοσίων σχέσεων μεταξύ τους, όπου θα κυριαρχεί η ενημέρωση για ζητήματα που άπτονται του ιατρικού τουρισμού, τις τάσεις που διαμορφώνονται και τις εξελίξεις στην αγορά του ιατρικού τουρισμού

3.4 Σύγκριση Ελλάδας – Cluster χωρών

Η Ελλάδα ακόμα δεν έχει αναπτύξει επαρκώς τον ιατρικό τουρισμό. Για να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα της, πρέπει να έχει ως οδηγό τις καλές πρακτικές άλλων χωρών, που θεωρούνται οι κορυφαίες σε παγκόσμιο επίπεδο στον τομέα του ιατρικού τουρισμού.

Ακολουθεί ένας πίνακας όπου γίνεται σύγκριση της Ελλάδας με ένα cluster χωρών, προκειμένου να γίνουν πιο κατανοητές οι παράμετροι που πρέπει να ρίξει βάρος η Ελλάδα, ώστε να αναπτύξει ένα ισχυρό προϊόν στην αγορά του ιατρικού τουρισμού.

ΧΩΡΕΣ	ΕΛΛΑΔΑ	ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	ΧΩΡΕΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ	ΝΗΣΙΑ ΚΑΡΑΙΒΙΚΗΣ	ΕΥΡΩΠΗ	ΤΟΥΡΚΙΑ
Πιστοποίηση Νοσοκομείων	1	4	3	2	2	3
Σχέση τιμής – Ποιότητας Υπηρεσιών	2	4	4	4	2	4
Λοιπές Παροχές (Αξιοθέατα – Περιβάλλον)	4	4	4	3	3	3
Ξενοδοχειακές Υποδομές	3	4	3	2	2	3
Ιατρικές Υπηρεσίες	3	3	3	3	3	3
Νομοθεσία – Διευκολύνσεις	2	4	4	4	2	3

Πίνακας 3.1 Συγκριτικός Πίνακας Ελλάδα – Cluster χωρών

Επεξήγηση βαθμολογίας: 1: Χαμηλός, 2: Ικανοποιητικός, 3: Καλός, 4:Βέλτιστος

Στην ενότητα αυτή επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί σε πίνακα, η σύγκριση της Ελλάδας με ένα cluster χωρών, σε επιμέρους παραμέτρους που σχετίζονται με τον ιατρικό τουρισμό. Στόχος είναι να καταστεί πιο εύκολη η συγκρισιμότητα και να αναδειχθούν εκείνοι οι παράμετροι στους οποίους πρέπει να δώσει έμφαση η Ελλάδα για να αποκτήσει ένα ικανοποιητικό μερίδιο από την αγορά του ιατρικού τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο. Χαμηλή βαθμολογία συγκεντρώνει στην πιστοποίηση των νοσοκομείων, στην ύπαρξη διευκολύνσεων και της σχετικής νομοθεσίας και στις ξενοδοχειακές υποδομές σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες. Υψηλή βαθμολογία συγκεντρώνει στις λοιπές παροχές, ενώ στον τομέα παροχής ιατρικών υπηρεσιών είναι σε καλό στάδιο .

Η πιστοποίηση των νοσοκομείων είναι ένας σημαντικός τομέας για την προσέλκυση τουριστών, με τις χώρες που έχουν επενδύσει σε αυτόν τον τομέα να

απολαμβάνουν υψηλά επίπεδα ιατρικού τουρισμού, όπως είναι οι περισσότερες ασιατικές χώρες.

Ακόμα ένας τομέας που ενισχύει την απόφαση των ιατρικών τουριστών να επιλέξουν ένα συγκεκριμένο προορισμό είναι η παροχή διευκολύνσεων και το νομοθετικό πλαίσιο. Οι χώρες της Ε.Ε. έχουν πιο αυστηρή νομοθεσία και κανονισμούς σε ζητήματα που σχετίζονται στενά με τον ιατρικό τουρισμό. Κάποιες χώρες όπως είναι η Γαλλία και η Ισπανία έχουν υιοθετήσει ένα αυστηρότερο πλαίσιο, για το λόγο αυτό δεν απολαμβάνουν υψηλό επίπεδο ιατρικού τουρισμού. Η Ελλάδα ως μέλος της ένωσης, είναι υποχρεωμένη να ακολουθήσει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο κανόνων και αρχών. Ωστόσο, πρέπει στα σημεία που μπορεί να λάβει απόφαση μόνη της, να οδηγηθεί σε μια μορφή διευκολύνσεων προς τους ιατρικούς τουρίστες, όπου σε συνδυασμό με άλλες θετικές παραμέτρους, να κατορθώσει να προσελκύσει υψηλό αριθμό τουριστών αυτής της μορφής.

Οι ξενοδοχειακές μονάδες δεν υστερούν σημαντικά συγκριτικά με τις άλλες ομάδες χωρών, ωστόσο κρίσιμο σημείο αποτελεί η ανάγκη συνεργασιών μεταξύ ιατρικών κέντρων και ξενοδοχειακών μονάδων, ώστε από κοινού να αναπτύξουν στρατηγικές για την ενίσχυση του συγκεκριμένου προϊόντος.

Τέλος, όσον αφορά την παράμετρο σχέση τιμής-ποιότητας υπηρεσιών, είναι γεγονός πως στην Ελλάδα οι τιμές είναι υψηλές συγκριτικά με άλλες ομάδες χωρών (Ασία, Λατινική Αμερική), με την ποιότητα των υπηρεσιών να βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο σε πολλές από αυτές τις χώρες, ειδικά σε εξειδικευμένα αντικείμενα, τα οποία άλλωστε προωθούν για την προσέλκυση των ιατρικών τουριστών. Επειδή είναι δύσκολο να υπάρξει μείωση της τιμής των παρεχόμενων ιατρικών υπηρεσιών στη χώρα χωρίς να υπάρξει μείωση της ποιότητας, για διάφορους λόγους που δεν άπτονται του αντικειμένου εργασίας, θα πρέπει η χώρα να δώσει έμφαση στους άλλους παράγοντες, που υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης, ώστε να καταστεί περισσότερο ανταγωνιστική και να βελτιώσει τα μεγέθη του ιατρικού τουρισμού.

Κεφάλαιο 4

Εμπειρική έρευνα

4.1 Εισαγωγή κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο αποτυπώνεται το ερευνητικό σκέλος της εργασίας. Αρχικά παρουσιάζεται η μεθοδολογία έρευνας και εν συνεχεία, με τη μορφή διαγραμμάτων και πινάκων, γίνεται η παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Συγκεκριμένα εξετάζονται οι τάσεις στον ιατρικό τουρισμό, οι κρατικές δαπάνες για την υγεία, και ο εισερχόμενος και εξερχόμενος τουρισμός, με ειδική αναφορά στην Ελλάδα και σύγκριση με άλλες χώρες.

4.2 Μεθοδολογία έρευνας

Σκοπός της έρευνας ήταν η εξέταση της πορείας του ιατρικού τουρισμού από και προς την Ελλάδα και η σύγκριση της πορείας αυτής με επιλεγμένα κράτη αλλά και παγκόσμια. Παράλληλα έγινε εξέταση της συνεισφοράς του ιατρικού τουρισμού στην οικονομία και σύγκριση με τα έξοδα για την υγεία. Οι στόχοι αυτοί μπορούν να συνοψισθούν μέσα από τα εξής ερευνητικά ερωτήματα.

- Ποια είναι η εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα;
- Ποια είναι η εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού παγκόσμια;
- Ποιοι παράγοντες δείχνουν να επηρεάζουν την εξέλιξη της πορείας του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα;

Τα δεδομένα γι' αυτήν την έρευνα αντλήθηκαν από τις βάσεις δεδομένων OECD, (2019), WHO, (2019) και Google Trends, (2019). Το κάθε dataset κάλυπτε τη μέγιστη χρονική περίοδο που περιείχε. Σε κάθε περίπτωση ζητούνταν δεδομένα μεταξύ των ετών 2000 και 2019. Το πρώτο dataset αντλήθηκε από τον ΟΟΣΑ (OECD, 2019) και περιέχει τα έσοδα, τα έξοδα και το ισοζύγιο από τις τουριστικές κινήσεις ατόμων για ιατρική περίθαλψη σε εκατομμύρια Ευρώ για τη χρονική περίοδο 2010-2017.

Το δεύτερο dataset περιέχει τα έξοδα για την υγεία συγκεκριμένων κρατών ενδιαφέροντος, σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ και ως ποσοστό του ΑΕΠ, και καλύπτει τη χρονική περίοδο 2000-2016 (WHO, 2019). Το τελευταίο dataset περιέχει τις τάσεις αναζήτησης του ιατρικού τουρισμού παγκόσμια και σε σχέση με την Ελλάδα. Οι όροι αναζήτησης σε αυτήν την περίπτωση ήταν World και Greece αντίστοιχα σε συνδυασμό με τους όρους «Medical Tourism» & «2004-παρόν» & «Υγεία» & «αναζήτηση στον Ιστό» (Google trends, 2019).

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με τη βοήθεια του προγράμματος E Views V9 σε στάθμη σημαντικότητας $p\text{-level}=0.05$ και αφορούσε μεθόδους περιγραφικής και επαγωγικής στατιστικής, όπως και του Excel 2016 για την κατασκευή συγκεκριμένων γραφημάτων. Οι εισαγωγικές αναλύσεις περιείχαν την παρουσίαση των πινάκων μέτρων θέσης και διασποράς των μετρήσεων και των ανάλογων γραφημάτων. Στη συνέχεια εξετάστηκε ο συντελεστής συσχέτισης του Pearson για την απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα αλλά και για την εξέταση των σχέσεων μεταξύ των εξεταζόμενων μεταβλητών.

4.3 Αποτελέσματα

4.3.1 Περιγραφική Στατιστική

Εξέταση των τάσεων στον ιατρικό τουρισμό

Το πρώτο μέρος της παρουσίασης των αποτελεσμάτων της έρευνας αφορούσε την εξέταση των τάσεων ιατρικού τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο και στην Ελλάδα. Η εξέταση αυτή έγινε σύμφωνα με την έρευνα του μη κερδοσκοπικού οργανισμού European Hospital and Healthcare Federation (HOPE, 2015). Οι αριθμοί αναπαριστούν το ενδιαφέρον αναζήτησης σε σχέση με το υψηλότερο σημείο του γραφήματος για τη δεδομένη περιοχή και χρονική περίοδο. Η τιμή 100 αντιστοιχεί στην υψηλότερη δημοτικότητα για τον όρο. Η τιμή 50 σημαίνει ότι ο όρος έχει τη μισή δημοτικότητα. Η βαθμολογία 0 σημαίνει ότι δεν υπήρχαν αρκετά δεδομένα για τον συγκεκριμένο όρο. Τα αποτελέσματα της μηνιαίας μεταβολής των τάσεων-αναζητήσεων παρουσιάζεται στον πίνακα 4.1 και στο γράφημα 4.1.

Τα αποτελέσματα του πίνακα 4.1 δείχνουν ότι η μέση τιμή του παγκόσμιου δείκτη είναι ίση με 50,10 με χαμηλή τυπική απόκλιση ($T.A.=9,20$) και μικρό εύρος ($Εύρος=27,31$). Η μικρή διαφορά μεταξύ της μέσης τιμής και της διαμέσου αλλά και

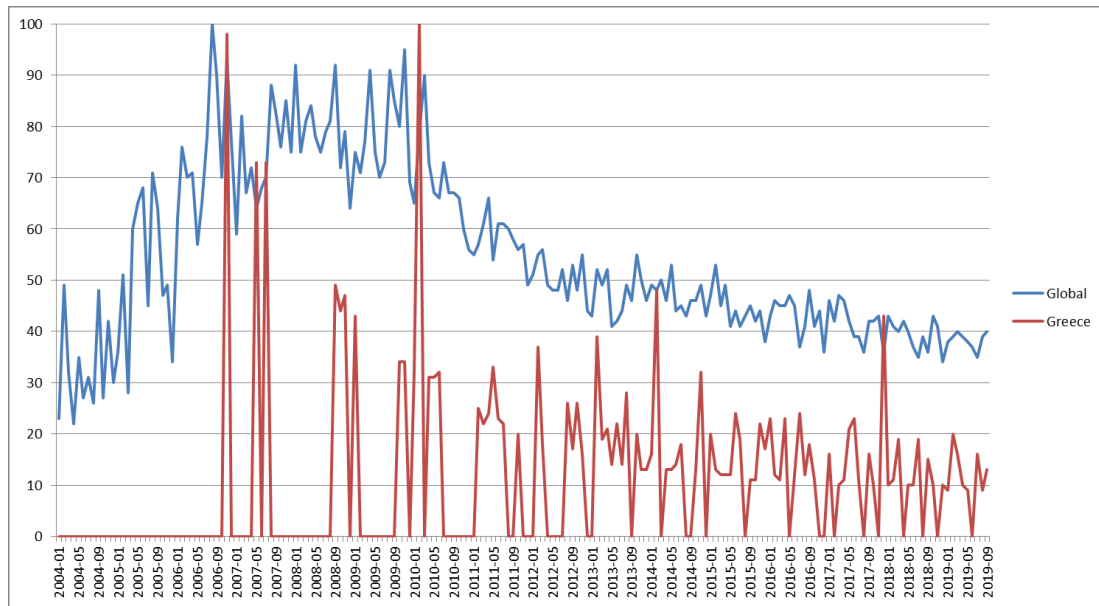
των τιμών λοξότητας και κύρτωσης δείχνουν ότι η κατανομή των τιμών είναι συμμετρική και προσεγγίζει την κανονική κατανομή, κάτι που επιβεβαιώθηκε και από το τεστ των Jarque-Bera το οποίο ήταν μεγαλύτερο της κριτικής τιμής 0,05 (J-B=1.95, p=0.38).

Παρόμοια συμπεριφορά παρατηρήθηκε και στην περίπτωση της Ελλάδας όπου το εύρος ήταν ίσο με 6,16 και το τεστ των Jarque-Bera δεν ήταν στατιστικά σημαντικό. Τέλος, η μέση τιμή των τάσεων του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα ήταν σαφώς χαμηλότερη σε σύγκριση με την παγκόσμια τάση και ίση με 14,43.

Πίνακας 4.1. Μέτρα θέσης και διασποράς των τάσεων ιατρικού τουρισμού

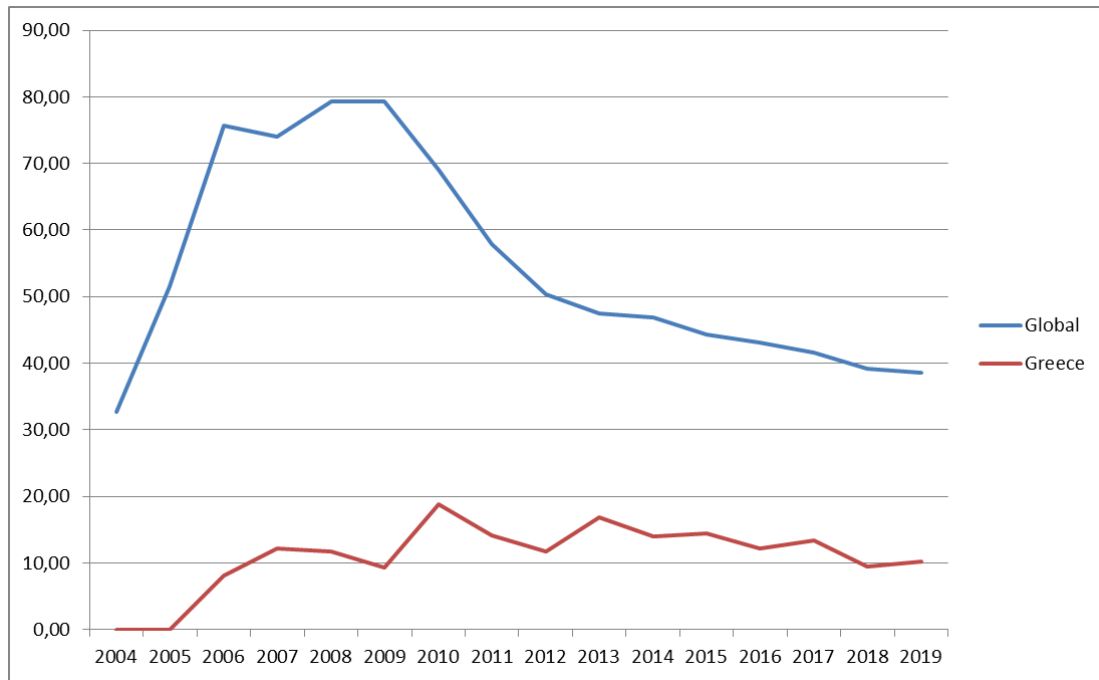
	Διεθνώς	Ελλάδα
Μέση Τιμή	50.10	14.43
Διάμεσος	47.13	14.00
Μέγιστη Τιμή	69.08	18.83
Ελάχιστη Τιμή	41.67	11.67
Τυπική Απόκλιση	9.20	2.38
Λοξότητα	1.20	0.76
Κύρτωση	3.246	2.536
Jarque-Bera	1.95	0.84
Πιθανότητα (P)	0.38	0.66
Άθροισμα	400.83	115.42
Αθρ. Τετραγώνων	591.89	39.74
N	8	8

Από την μεταβολή των δεδομένων του γραφήματος 4.1 παρατηρήθηκε αύξηση των σχετικών αναζητήσεων κατά την περίοδο της ελληνικής οικονομικής κρίσης σε παγκόσμιο επίπεδο και μείωση μετά τον Ιανουάριο του 2010. Η μηνιαία συμπεριφορά των αναζητήσεων ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα παρουσιάστηκε ως ασταθής και ασυνεχής συμπεριφορά. Παρόλα αυτά είναι σαφείς οι εξάρσεις των αναζητήσεων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης όπου και επανήλθαν σε χαμηλότερες τιμές μετά τον Μάιο του 2010.

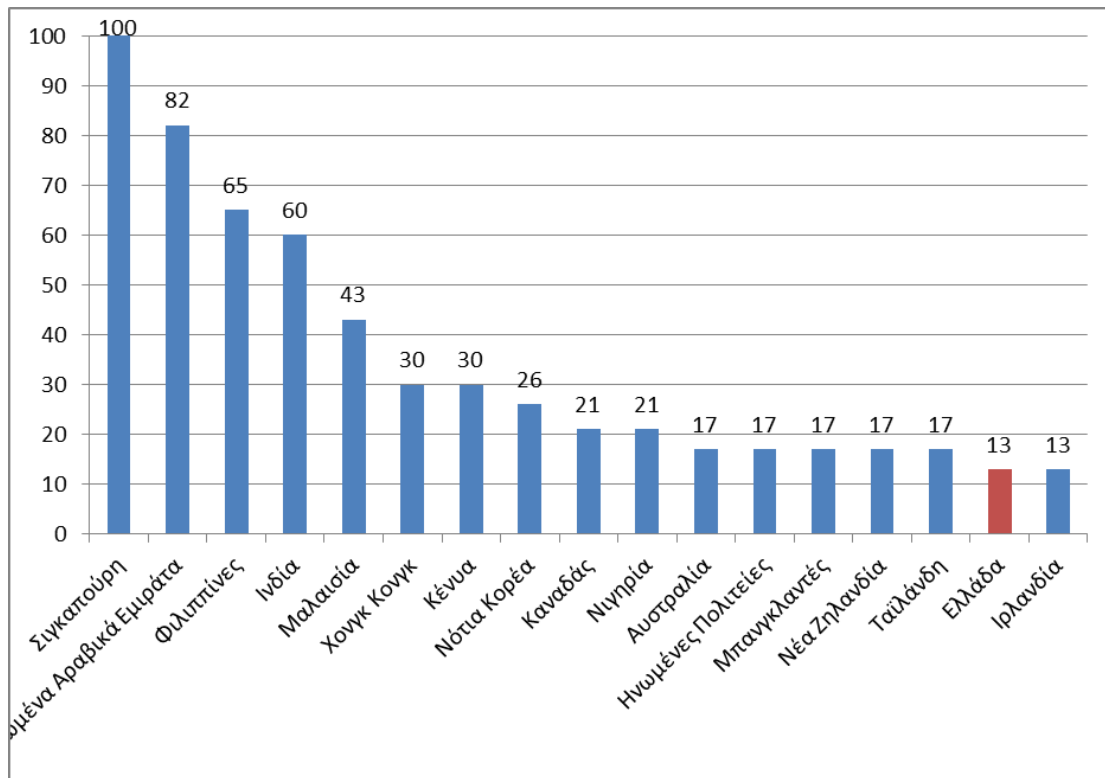
Γράφημα 4.1. Μηνιαία μεταβολή των αναζητήσεων του όρου «ιατρικός τουρισμός» διεθνώς (Global) και ως τόπο προορισμού την Ελλάδα (Greece).

Η εξέταση της ετήσιας μεταβολής των τάσεων παρουσιάζεται στο γράφημα 4.2. Τα αποτελέσματα αυτού του γραφήματος παρουσιάζουν ένα πιο πληροφοριακό και περιεκτικό γράφημα που δείχνει μια πιο ομαλή πορεία αυτών των δεικτών. Σε διεθνές επίπεδο η αναζήτηση χωρών ιατρικού τουρισμού έδειξε ότι επανήλθε στα προ-κρίσης επίπεδα το 2019 αν και ο όρος παραμένει σε ελαφρώς υψηλότερα επίπεδα από το 2004. Σε σχέση με τις αναζητήσεις που αφορούν την Ελλάδα ως τόπο προορισμού, για ιατρικό τουρισμό, τα αποτελέσματα του γραφήματος 4.2 έδειξαν ότι η οικονομική κρίση είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση παρόμοιων αναζητήσεων, κάτι που αποτελεί μια πρόωρη ένδειξη ότι αυτός ο κλάδος ωφελήθηκε από την οικονομική κρίση.

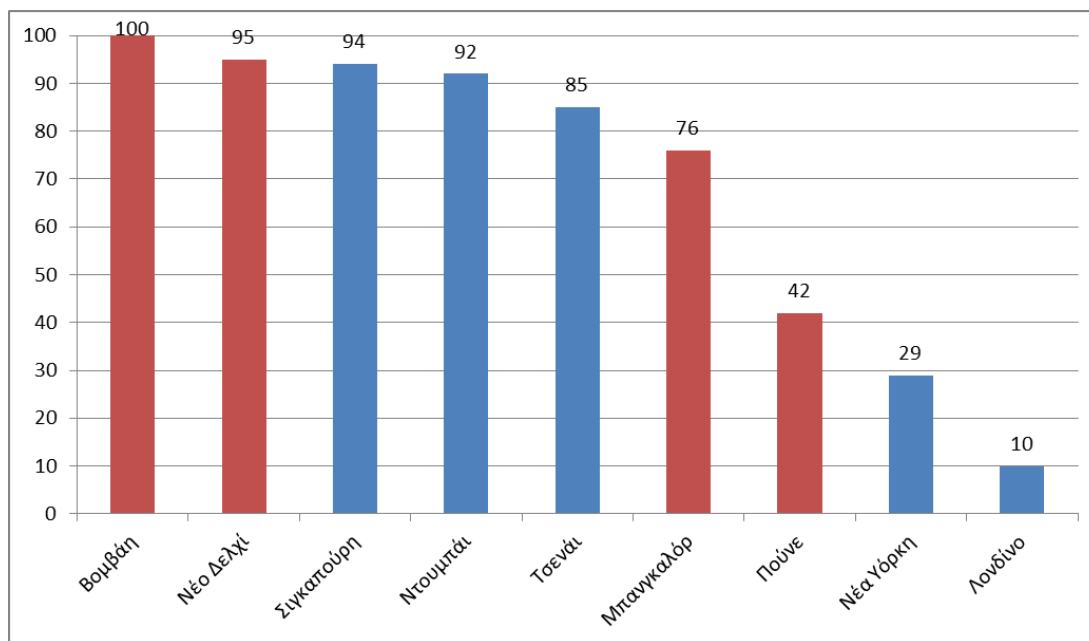
Γράφημα 4.2. Ετήσια μεταβολή των αναζητήσεων του όρου ιατρικός τουρισμός διεθνώς (Global) και ως τόπο προορισμού την Ελλάδα (Greece)

Από την ίδια πηγή δεδομένων εξετάστηκαν οι δημοφιλέστερες χώρες προορισμού ιατρικού τουρισμού. Τα αποτελέσματα αυτής της εξέτασης παρουσιάζονται στο γράφημα 4.3 και έδειξαν ότι η Σιγκαπούρη, οι Φιλιππίνες και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα αποτελέσαν τους κορυφαίους τόπους αναζήτησης προορισμού για ιατρικό τουρισμό. Η Ελλάδα παρουσιάστηκε στην 16^η θέση, υψηλότερα από χώρες όπως η Ρωσία και η Τουρκία που αποτελούν πόλους έλξης ιατρικού τουρισμού. Ο λόγος για τη μη εμφάνιση αυτών των κρατών είναι ότι τα άτομα που επιλέγουν αυτές τις χώρες έχουν διαφορετικές πηγές πληροφόρησης, ενώ σημαντικό είναι και το γεγονός των σχέσεων μεταξύ των κρατών, για παράδειγμα πολίτες χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης αναμένεται να έχουν μια πιο προσφιλή τάση ιατρικού τουρισμού προς την Ρωσία.

Γράφημα 4.3. Ραβδόγραμμα συχνοτήτων των δημοφιλέστερων χωρών αναζήτησης ως τόποι προορισμού για ιατρικό τουρισμό.

Η παρόμοια εξέταση των δημοφιλέστερων αναζητήσεων πόλεων ως τόπους προορισμού ιατρικού τουρισμού έδειξε ότι μόνο 9 πόλεις έχουν ποσοστό μεγαλύτερο ή ίσο του 10%, από τις οποίες 4 ήταν στην Ινδία, ενώ μεταξύ αυτών των δημοφιλέστερων προορισμών συμπεριλαμβάνονται και τρεις πόλεις ανεπτυγμένων οικονομιών, το Ντουμπάι, το Λονδίνο και η Νέα Υόρκη.

Γράφημα 4.4. Ραβδόγραμμα συχνοτήτων των δημοφιλέστερων πόλεων αναζήτησης ως τόποι προορισμού για ιατρικό τουρισμό.

Έξοδα για την υγεία

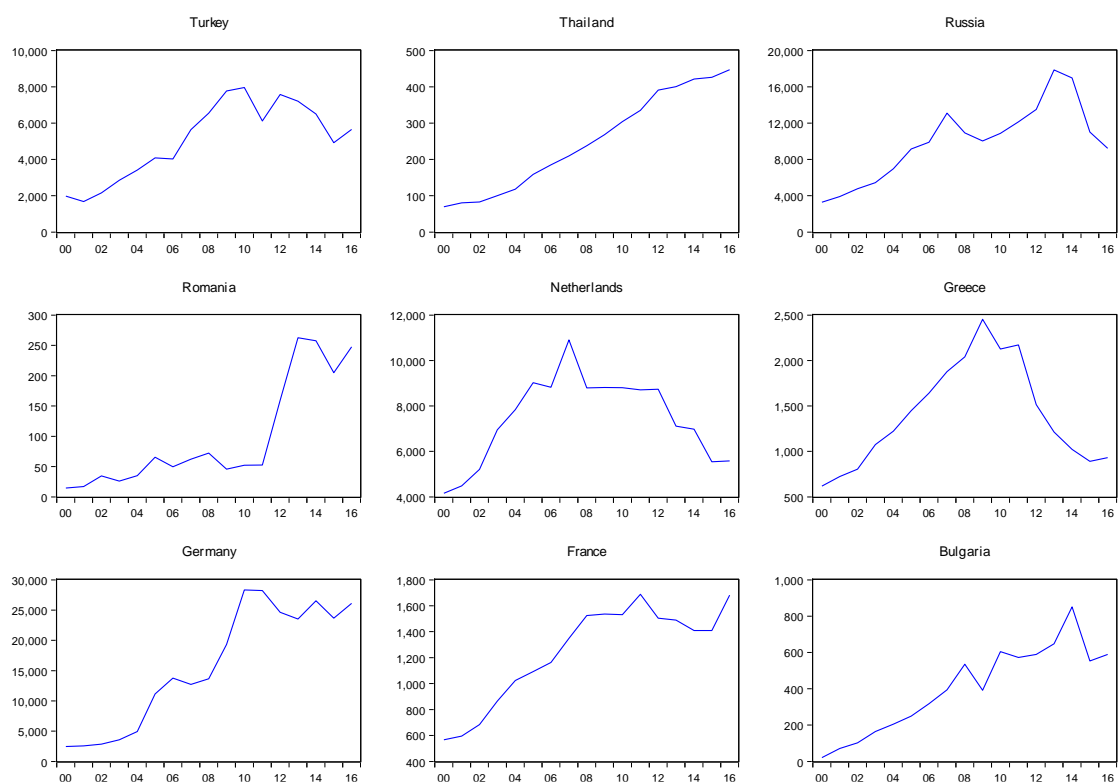
Το δεύτερο μέρος της ανάλυσης των δεδομένων αφορά την εξέταση των εξόδων για την υγεία από χώρες που είτε αποτελούν δημοφιλείς τόπους προορισμού για ιατρικό τουρισμό είτε έχουν άμεση σχέση με την πορεία του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα. Στο γράφημα 4.4 γίνεται η παρουσίαση των εξόδων για την υγεία σε εκατομμύρια δολάρια Ηνωμένων Πολιτειών ετησίως και στο γράφημα 4.5 ως ποσοστό του ΑΕΠ. Τέλος, στον πίνακα 4.2 παρουσιάζονται τα μέτρα θέσης και διασποράς.

Τα αποτελέσματα του πίνακα 4.2 έδειξαν ότι και οι δύο δείκτες ακολουθούν την κανονική κατανομή καθώς το Jarque-Bera τεστ δεν ήταν στατιστικά σημαντικό και στις δύο περιπτώσεις. Επιπλέον ο πίνακας 4.2 έδειξε ότι περίπου το 8,50% (Μ.Τ.=8,65) του ΑΕΠ επενδύεται στην υγεία κάτι που αντιστοιχεί σε 1410,02 εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ. Οι αποκλίσεις στην περίπτωση των εξόδων για την υγεία ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν μικρές καθώς παρουσίασαν εύρος ίσο με 1,61 και τυπική απόκλιση ίση με 0,559. Αντίθετα, στην περίπτωση της εξέτασης των εξόδων για την υγεία με εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ οι αποκλίσεις αυτές ήταν μεγαλύτερες καθώς το εύρος ήταν ίσο με 1281,34 εκατομμύρια δολάρια και η τυπική απόκλιση ήταν περίπου ίση με το ένα τέταρτο της μέσης τιμής (Τ.Α.=546,154).

Πίνακας 4.2. Μέτρα θέσης και διασποράς των εξόδων για την υγεία

	Ως % του ΑΕΠ	Εκ. δολάρια ΗΠΑ
M.T.	8.65	1410.02
Διάμεσος	8.45	1212.23
Μέγιστη Τιμή	9.56	2171.39
Ελάχιστη Τιμή	7.95	890.58
T.A.	0.559	546.154
Λοξότητα	0.41	0.55
Κύρτωση	2.02	1.63
Jarque-Bera	0.47	0.89
P	0.79	0.64
Άθροισμα	60.55	9870.15
Αθρ. Τετραγώνων	1.87	1789703.90
N	7	7

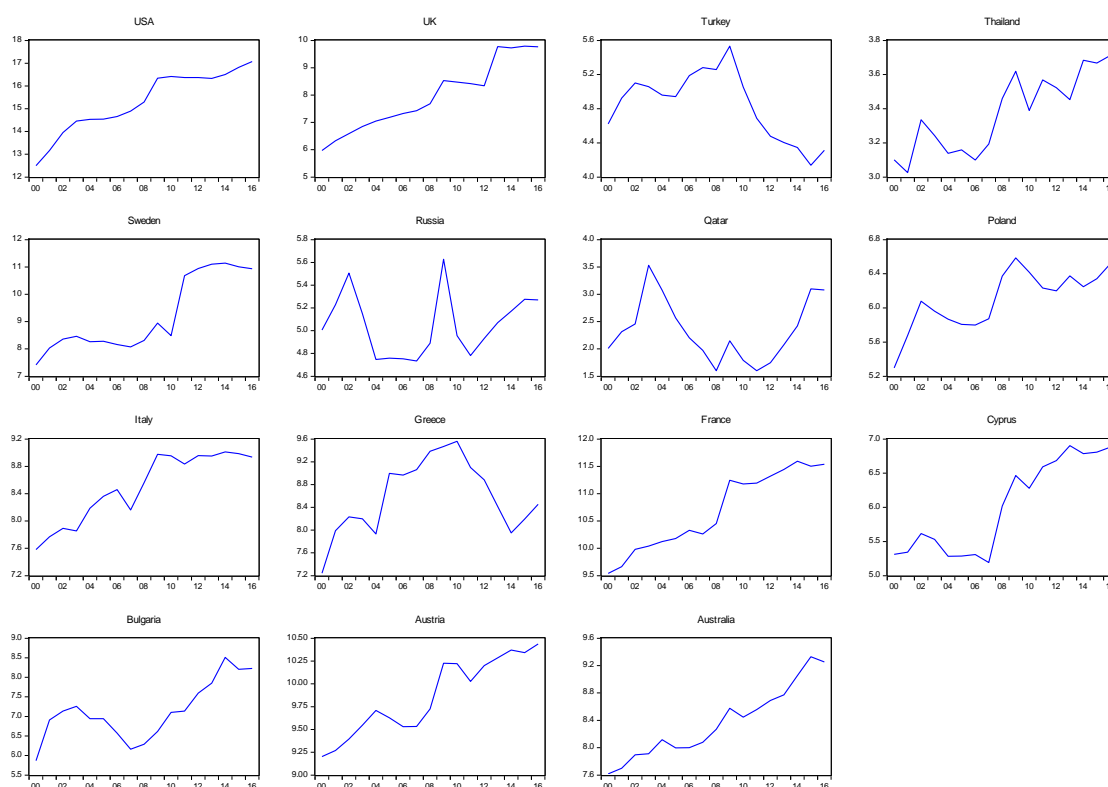
Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι μόνο η Ταϊλάνδη παρουσίασε μια συνεχώς αυξανόμενη πορεία των εξόδων για την υγεία. Η πορεία αυτή ήταν συνεχής και αδιάλειπτη και δεν παρουσίασε πτώση σε κανένα χρονικό σημείο. Αντίθετα, η Ελλάδα ακολουθεί μια συνεχή φθίνουσα πορεία από το 2009 όπου και εμφανίστηκε η οικονομική κρίση στην Ελλάδα. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι μέχρι το 2009 είχε μια έντονη αύξουσα πορεία.

Γράφημα 4.5. Ετήσια μεταβολή των κρατικών δαπανών για την υγεία σε εκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ κατά την περίοδο 2000-2016.

Η εξέταση των εξόδων για την υγεία με βάση το ποσοστό επί του ΑΕΠ παρουσιάζεται στο γράφημα 4.6 και ήταν σαφώς πιο πληροφοριακή από την απλή παρουσίαση του ποσού. Σύμφωνα με το γράφημα 4.6 χώρες που παρουσίασαν μια σταθερή ανοδική πορεία όπως η Ταϊλάνδη έδειξαν τελικά ότι η πορεία αυτή μεταβάλλεται σε σχέση και με άλλους παράγοντες όπως η οικονομική κρίση.

Η Ελλάδα έδειξε ότι έκανε απότομη περικοπή των εξόδων για την υγεία με κύρια συνιστώσα την οικονομική κρίση χωρίς ανάκαμψη ενώ παρόμοια πορεία έδειξε και η Τουρκία. Οι δείκτες αυτοί εκτός από την πληροφόρηση σχετικά με τα έξοδα για την υγεία ανά κράτος μπορούν επίσης να πληροφορήσουν και για το εάν ο ιατρικός τουρισμός επέδρασε στην πορεία των εξόδων αυτών, κάτι που θα εξετασθεί στη συνέχεια του κεφαλαίου. Τέλος, θα πρέπει να επισημανθούν οι ανοδικές πορείες των κρατών του Ηνωμένου Βασιλείου και της Βουλγαρίας καθώς, όπως γίνεται φανερό στην συνέχεια της εργασίας, οι χώρες αυτές έχουν άμεση σχέση με τον ιατρικό τουρισμό στην Ελλάδα.

Γράφημα 4.6. Ετήσια μεταβολή των κρατικών δαπανών για την υγεία ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2000-2016.

Η περίπτωση της Ελλάδας

Στο τελευταίο μέρος της περιγραφικής εξέτασης των δεδομένων παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εσόδων, των απωλειών και του ισοζυγίου του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα αυτά παρουσιάζονται στο γράφημα 4.6 και τα μέτρα θέσης και διασποράς του ισοζυγίου (NET) στον πίνακα 4.3.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 4.3, όλες οι συγκρινόμενες χώρες παρουσίασαν θετικές μέσες τιμές πλην της Τουρκίας (Μ.Τ.=-0,53) και της Βουλγαρίας (Μ.Τ.=-0,06). Επίσης, παρατηρήθηκε ότι όλες οι εξεταζόμενες περιπτώσεις ακολουθούν την κανονική κατανομή, εκτός της Γερμανίας όπου παρουσίασε κριτική τιμή, του τεστ των Jarque-Bera, μικρότερη της τιμής 0,05 (J-B=7.19, p=0.03). Τέλος, παρατηρήθηκε ότι το Ηνωμένο Βασίλειο παρουσίασε την μεγαλύτερη μέση τιμή σε σύγκριση με τα υπόλοιπα κράτη (Μ.Τ.=4,10) ενώ συγκεντρωτικά η μεγαλύτερη μέση τιμή παρουσιάστηκε στο δείκτη ισοζυγίου διεθνώς (Μ.Τ.=20,75).

Πίνακας 4.3. Μέτρα θέσης και διασποράς των τιμών του Ελληνικού εμπορικού ισοζυγίου από τον ιατρικό τουρισμό

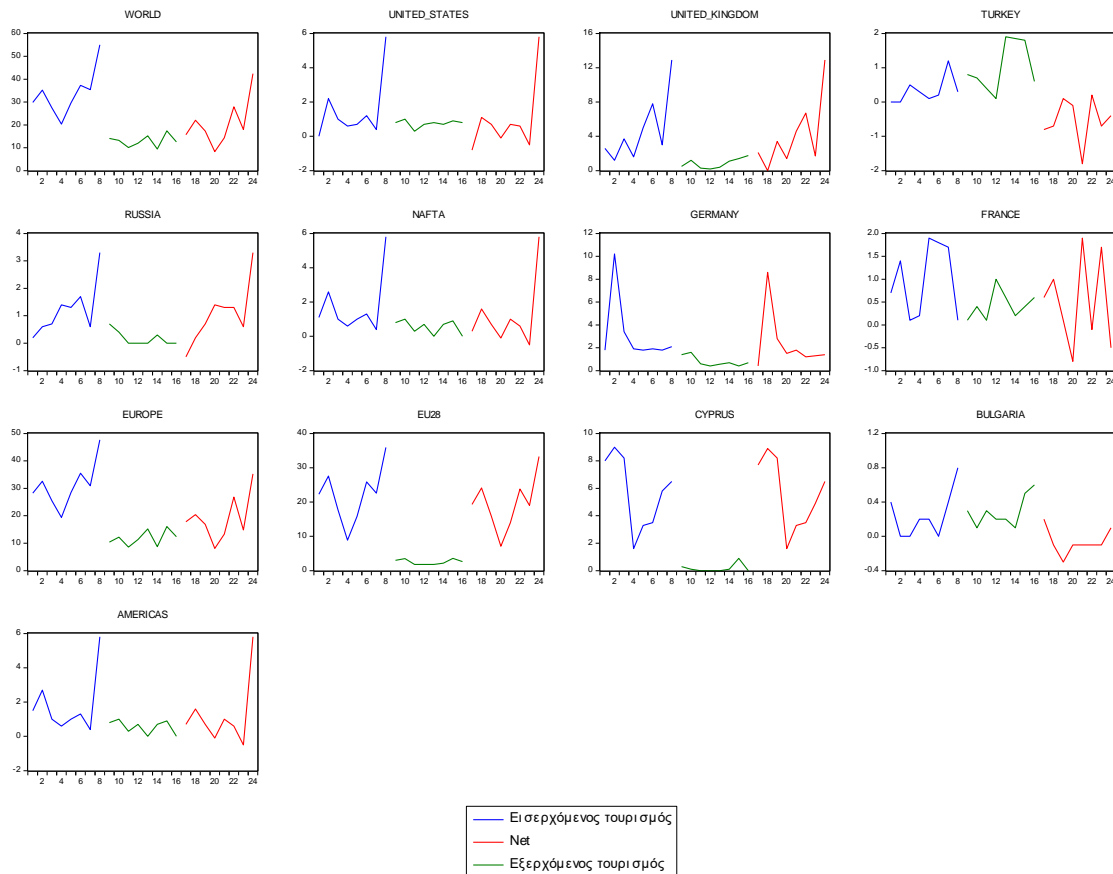
	Διεθνώς	Αμερική	Ευρώπη	NAFTA	ΕΕ28	Βουλγαρία	Κύπρος	Γαλλία	Γερμανία	Ρωσία	Τουρκία	ΗΠΑ	ΗΒ
M.T.	20.75	1.22	19.18	1.18	19.56	-0.06	5.58	0.49	2.38	1.04	-0.53	0.94	4.10
Διάμεσος	17.65	0.70	17.35	0.65	19.15	-0.10	5.70	0.35	1.45	1.00	-0.55	0.65	2.75
Μέγιστη Τιμή	42.40	5.80	35.30	5.80	33.30	0.20	8.90	1.90	8.60	3.30	0.20	5.80	12.90
Ελάχιστη Τιμή	8.30	-0.50	8.10	-0.50	7.10	-0.30	1.60	-0.80	0.40	-0.50	-1.80	-0.80	0.00
T.A.	10.431	1.956	8.477	1.977	7.813	0.151	2.647	0.991	2.603	1.119	0.641	2.072	4.120
Λοξότητα	1.10	1.79	0.75	1.80	0.19	0.39	-0.15	0.22	1.98	0.80	-0.81	1.81	1.29
Κύρτωση	3.43	5.02	2.77	5.01	2.70	2.74	1.62	1.70	5.41	3.37	3.01	5.08	3.64
Jarque-Bera	1.66	5.63	0.76	5.69	0.08	0.22	0.67	0.62	7.19	0.90	0.88	5.82	2.34
P	0.44	0.06	0.68	0.06	0.96	0.89	0.72	0.73	0.03	0.64	0.64	0.05	0.31
Άθροισμα Αθρ.	166.00	9.80	153.40	9.40	156.50	-0.50	44.60	3.90	19.00	8.30	-4.20	7.50	32.80
Τετραγώνων	761.70	26.79	503.04	27.35	427.32	0.16	49.05	6.87	47.41	8.76	2.88	30.06	118.80
N	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του γραφήματος 4.6 παρατηρήθηκε ότι:

- Η Ελλάδα έχει θετικό ισοζύγιο τόσο σε διεθνές επίπεδο όσο και σε Ευρωπαϊκό. Σε όλες τις εξεταζόμενες περιπτώσεις τα έσοδα από τον ιατρικό τουρισμό ήταν χαμηλά και δεν υπερέβαιναν τα 60 εκατομμύρια ευρώ.
- Χώρες μεταξύ των οποίων παρουσιάστηκε αρνητικό ισοζύγιο, δηλαδή περιπτώσεις όπου τα έξοδα Ελλήνων που πραγματοποίησαν ιατρικό τουρισμό

ήταν μεγαλύτερα από τα ανάλογα έσοδα των ξένων ιατρικών τουριστών στην Ελλάδα, ήταν η Τουρκία, η Βουλγαρία, η Ρωσία, η Γαλλία και η Αμερική. Όμως, αυτές οι περιπτώσεις αρνητικών ισοζυγίων, παρουσιάστηκαν μόνο σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές και δεν χαρακτήρισαν την συνολική πορεία του δείκτη.

- Το Ηνωμένο Βασίλειο, η Βουλγαρία και η Ρωσία παρουσίασαν σταθερά υψηλές τιμές θετικών ροών όπου οι υψηλότερες παρουσιάστηκαν από το Ηνωμένο Βασίλειο αν και αξίζει να αναφερθούν τα δυσανάλογα με το μέγεθος της χώρας υψηλά ποσοστά εισροών από την Βουλγαρία.
- Οι υψηλότερες τιμές εκροών παρουσιάστηκαν προς την Γαλλία και την Βουλγαρία.

Γράφημα 4.7. Ετήσια μεταβολή των τιμών από τον εισερχόμενο και εξερχόμενο ιατρικό τουρισμό και του ισοζυγίου (net) αυτών, σε εκατομμύρια Ευρώ, κατά την περίοδο 2010-2017.

4.3.2. Επαγωγική στατιστική

Το δεύτερο μέρος της ανάλυσης εξετάζει τις σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών ενδιαφέροντος. Αυτές ήταν, οι τάσεις αναζήτησης, τα έξοδα για την υγεία και τα ισοζύγια από τον ιατρικό τουρισμό της Ελλάδας για όλες τις περιπτώσεις που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο. Η εξέταση έγινε με τη βοήθεια του συντελεστή συσχέτισης του Pearson, όπου η τιμή του p δηλώνει τον βαθμό σχέσης συνεισφοράς ($>0,7$ δυνατή, $0,5-0,7$ μέτρια και $<0,5$ αδύναμη) ενώ η τιμή της πιθανότητας (p) δηλώνει αν είναι στατιστικά σημαντική η σχέση συνεισφοράς (σημαντική είναι όταν $p<0,05$). Το σύνολο των αποτελεσμάτων παρουσιάζεται στο παράρτημα της εργασίας και έδειξαν ότι:

- Η αύξηση των κρατικών δαπανών για την υγεία ελκύει τους τουρίστες ιατρικού τουρισμού. Πιο συγκριμένα βρέθηκε ότι αύξηση των εξόδων (σε εκατομμύρια δολάρια) για την υγεία αναμένεται να έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των αναζητήσεων της Ελλάδας ως προορισμό ιατρικού τουρισμού είτε ανεξάρτητα ($\rho=0.408$, $p=0.363$) είτε ως μέρος των πιθανών τόπων προορισμού διεθνώς ($\rho=0.915$, $p=0.004$). Παρόμοια αποτελέσματα βρέθηκαν και στην περίπτωση των εξόδων για την υγεία ως ποσοστό του ΑΕΠ.
- Η αύξηση των κρατικών δαπανών για την υγεία στην Ελλάδα θα επηρεάσει θετικά τον ενδιαφερόμενο για ιατρικό τουρισμό που είναι πολίτης της ΕΕ π.χ. Κύπρος ($\rho=0.805$, $p=0.029$) με εξαίρεση την Γαλλία ($\rho=-0.126$, $p=0.788$) και το Ηνωμένο Βασίλειο ($\rho=-0.563$, $p=0.188$) και αρνητικά έναν πολίτη εκτός Ε.Ε. π.χ. την Ρωσία ($\rho=-0.923$, $p=0.004$) και τις ΗΠΑ ($\rho=-0.300$, $p=0.514$).
- Η μεγαλύτερη σχέση συνεισφοράς στο συνολικό ισοζύγιο της Ελλάδας από τον ιατρικό τουρισμό προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ($\rho=0.945$, $p<0.001$). Σε επίπεδο χωρών, οι ΗΠΑ ($\rho=0.866$, $p=0.005$) και το Ηνωμένο Βασίλειο ($\rho=0.843$, $p=0.009$), αποτελούν τις χώρες με τη μεγαλύτερη σχέση συνεισφοράς, ενώ η Γαλλία αποτελεί μια ανταγωνιστική χώρα στον τομέα του ιατρικού τουρισμού ($\rho=-0.283$, $p=0.498$). Επίσης διαπιστώθηκε ότι ήταν η μόνη χώρα που παρουσίασε αρνητική συσχέτιση μεταξύ όλων των συγκρινόμενων χωρών.
- Η πορεία των κρατικών δαπανών για την υγεία δεν επηρεάζει το ισοζύγιο τιμών ιατρικού τουρισμού. Οι συσχετίσεις που βρέθηκαν ήταν σχεδόν μηδενικές και στις δύο περιπτώσεις εξέτασής τους, ενώ η εμφάνιση του αρνητικού πρόσημου και στις δύο περιπτώσεις είναι πιθανό να υπονοεί ότι η

αύξηση των εσόδων του ιατρικού τουρισμού δεν είναι απαραίτητο να συνεισφέρει στην αναβάθμιση του συστήματος υγείας.

4.4 Συμπεράσματα έρευνας

Στην παρούσα εργασία διερευνήθηκε η πορεία του ιατρικού τουρισμού από και προς την Ελλάδα και η σύγκριση της πορείας αυτής με επιλεγμένα κράτη αλλά και παγκόσμια. Παράλληλα έγινε εξέταση της συνεισφοράς του ιατρικού τουρισμού στην οικονομία και σύγκριση με τα έξοδα για την υγεία, με στόχο να προκύψουν απαντήσεις στα ερωτήματα που διατυπώθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας είναι φανερό ότι η επισκεψιμότητα και τα έσοδα από τον ιατρικό τουρισμό στην Ελλάδα αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο που εμπλέκει πολλούς παράγοντες αλλά και έχει ισχυρό ανταγωνισμό. Για την εξεταζόμενη περίπτωση της Ελλάδας παρατηρήθηκε ότι οι πολίτες των όμορων κρατών της Τουρκίας και της Βουλγαρίας αποτελούν συχνούς επισκέπτες ιατρικού τουρισμού, αλλά είναι και σημαντικοί ανταγωνιστές. Παρόλα αυτά τα έσοδα από τον ιατρικό τουρισμό που οφείλονται σε πολίτες της Βουλγαρίας ήταν παρόμοια με αυτά πολιτών του Ηνωμένου Βασιλείου.

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα εργασίας

5.1 Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία διερευνήθηκε η πορεία του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα και παγκόσμια, με στόχο να προκύψουν απαντήσεις στα κάτωθι ερωτήματα:

- **Ποια είναι η εξέλιξη του Ιατρικού Τουρισμού παγκόσμια;**

Η εξέλιξη του ιατρικού τουρισμού σε διεθνές επίπεδο είναι συνεχώς αναπτυσσόμενη, σε βαθμό που ο ΟΟΣΑ πλέον έχει εκδώσει από το 2010, νέο κωδικό στατιστικής ανάλυσης για τους τουρίστες με σκοπό την υγεία. Η εξέλιξη αυτή είναι συνεχώς μεταβαλλόμενη σε σχέση με τις χώρες προορισμού, ενώ παρατηρήθηκαν και μοτίβα (patterns) των χωρών ή των πόλεων προορισμού. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι κυρίως χώρες της Ασίας αποτελούν δημοφιλείς προορισμούς για τον ιατρικό τουρισμό αλλά παρουσιάστηκε και μια τάση επίσκεψης όμορων χωρών.

- **Ποια είναι η εξέλιξη του Ιατρικού Τουρισμού στην Ελλάδα;**

Σε σχέση με τα εξεταζόμενα ερευνητικά ερωτήματα, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η Ελλάδα αποτελεί όντως πόλο έλξης ατόμων για ιατρικό τουρισμό. Παρόλα αυτά τα ετήσια έσοδα από αυτού του είδους τον τουρισμό είναι μέχρι στιγμής λίγα και ελάχιστα συγκρινόμενα με τα έσοδα της Ελλάδας από τον τουρισμό αναψυχής δείχνοντας σίγουρα υπάρχει περιθώριο αύξησης αυτών των εσόδων. Παράλληλα, αποτελούν και οι Έλληνες πολίτες μέρος εσόδων ως τουρίστες ιατρικού τουρισμού κυρίως σε Ευρωπαϊκές χώρες.

- **Ποιοι παράγοντες δείχνουν να επηρεάζουν την εξέλιξη της πορείας του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα;**

Ο κύριος παράγοντας που επηρεάζει την εξέλιξη της πορείας του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα αλλά και παγκοσμίως είναι το κόστος των παρεχόμενων υπηρεσιών. Παρόλα αυτά παρατηρήθηκαν αρκετές περιπτώσεις που το κόστος αυτό συνδυάζεται και με την απόσταση από το χώρο προορισμού αλλά και με δείκτες που φανερώνουν την ποιότητα της παρεχόμενης υπηρεσίας υγείας όπως τα έξοδα για την υγεία.

Ένα αποτέλεσμα που αξίζει να αναφερθεί ήταν η μηδενική συνεισφορά των εσόδων από τον ιατρικό τουρισμό στα έξοδα για την υγεία. Μια πιθανή ερμηνεία είναι ότι τα έσοδα αυτά είναι ελάχιστα σε σχέση με τα έξοδα για την υγεία. Παρόλα αυτά, το αρνητικό πρόσημο που βρέθηκε στις μεταξύ τους σχέσεις υπονοεί ότι η συνεισφορά είναι έμμεση, καθώς υφίσταται η αναβάθμιση των ιατρικών εγκαταστάσεων, κάτι που όμως μπορεί να αμφισβητηθεί έντονα, αρχικά διότι οι εγκαταστάσεις αυτές μπορεί να είναι ιδιωτικές αλλά και διότι οι συσχετίσεις δεν ήταν στατιστικά σημαντικές και ήταν σχεδόν μηδενικές.

Σε σχέση με τις υποθέσεις:

- **Υπόθεση #1: Ο ιατρικός τουρισμός εκτός από θετικές επιπτώσεις έχει και αρνητικές.**

Ο ιατρικός τουρισμός μπορεί να ευνοήσει την οικονομία μιας χώρας καθώς γίνεται εισροή ξένου νομίσματος σε μια οικονομία που έχει ως αποτέλεσμα την τόνωσή της. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι αποτελεί μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ των χωρών, αφού με τον ιατρικό τουρισμό μια χώρα ωφελείται και ταυτόχρονα συνεισφέρει σε οικονομίες άλλων χωρών.

Ωστόσο, σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους NaRanong & NaRanong (2011) ο ιατρικός τουρισμός στην Ταϊλάνδη, έχει αρνητικές επιπτώσεις που προέρχονται από την παροχή υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης για 420.000 έως 500.000 ιατρικούς τουρίστες ετησίως, χωρίς ανάλογη αύξηση του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού, με αποτέλεσμα την υπονόμευση της πρόσβασης των ιατρικών τουριστών στις ποιοτικές ιατρικές υπηρεσίες.

Επιπλέον, βάσει του μη κερδοσκοπικού οργανισμού HOPE (2015) έχει παρατηρηθεί μη ολοκληρωμένη πρόσβαση στις πληροφορίες και έλλειψη καθοδήγησης, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά τον τουρίστα υγείας καθώς του γεννά αμφιβολίες σχετικά με την θεραπεία του, δεδομένου ότι, οι μεσίτες και οι πράκτορες δε φέρουν ευθύνη για την ευημερία και την ικανοποίηση του ασθενούς. Τέλος, σύμφωνα με τον εξίσου μη κερδοσκοπικό οργανισμό ΔιαΝΕΟσις (2019), αρνητική επίπτωση αποτελεί και η μαζική χρήση υπηρεσιών υγείας άλλων χωρών καθώς επιφέρει επιπλέον υγειονομικά κόστη.

- **Υπόθεση #2: Υπάρχει ανταγωνισμός μεταξύ όμορων χωρών όσον αφορά την προσέλκυση ιατρικών τουριστών.**

Κατά τον Masoud και τους συνεργάτες του (2013) υπάρχει και συναγωνισμός αλλά και ανταγωνισμός μεταξύ των γειτονικών χωρών καθώς το 70% των ασθενών που πηγαίνουν στην Σιγκαπούρη και την Μαλαισία προέρχονται από χώρες του συνδέσμου των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας, όσοι πηγαίνουν στην Κούβα, προέρχονται κυρίως από την Καραϊβική και την Κεντρική Αμερική, ενώ όσοι πηγαίνουν στην Ιορδανία, προέρχονται κυρίως από τις χώρες της Μέσης Ανατολής. Αυτό σημαίνει πως ναι μεν υφίσταται η οικονομική ενίσχυση των όμορων χωρών μέσω του γειτονικού ιατρικού τουρισμού, αλλά αντίστοιχα υπάρχει και ο ανταγωνισμός για το ποια χώρα θα επικρατήσει ως η καλύτερη επιλογή για την προσέλκυση των γειτόνων ιατρικών τουριστών.

Επιπλέον, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκε πως υπάρχει σημαντικός ανταγωνισμός μεταξύ των όμορων χωρών Τουρκίας και Βουλγαρίας σε σχέση με την Ελλάδα που όμως αποτελούν και συχνούς επισκέπτες ιατρικού τουρισμού.

Σημαντική είναι και η αναφορά στην Ρωσία από το IMTJ (2017) και στον μεγάλο αριθμό των ιατρικών τουριστών που δέχεται από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης οι οποίες όμως δεν έχουν ενεργή δράση στη βιομηχανία του ιατρικού τουρισμού ως πάροχοι, δίνοντας στην Ρωσία το μονοπώλιο σε αυτό το γεωγραφικό τμήμα, άρα και την ύπαρξη μηδενικού ανταγωνισμού. Βέβαια, η Τουρκία αποτελεί γειτονική χώρα αυτού του πρώην κράτους χωρίς όμως να έχει αποτελέσει μέρος του· κι έτσι οι δράσεις τις αφορούν την προσέλκυση ιατρικών τουριστών από την Ρωσία μέσω συνεδρίων και δημοσίων σχέσεων, αφού δεν υπάρχει πρόσφιλη τάση προς αυτήν από τους πολίτες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

Από την άλλη πλευρά στην Ταϊβάν, σύμφωνα με τον Chan (2010), οι τουρίστες υγείας από το Χονγκ Κονγκ έφτασαν τον αριθμό των 610.000 ατόμων, ενώ της ηπειρωτικής Κίνας έως την Ταϊβάν τα 20,75 εκατομμύρια άτομα, δηλαδή 24% και 44% αντίστοιχη αύξηση σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Σημαντικό είναι το γεγονός πως και το Χονγκ Κονγκ αλλά και η Κίνα ασχολούνται με τον εισερχόμενο ιατρικό τουρισμό. Αντίστοιχα, στην Νότια Αφρική η συντριπτική πλειοψηφία του ιατρικού τουρισμού δεν προέρχεται από τον Βορρά, όπως αναφέρουν οι Crush et al. (2015) αλλά από άλλες αφρικανικές χώρες, με τη χαρακτηριστική δημιουργία του φαινομένου Νότου-Νότου στον ιατρικό τουρισμό.

- **Υπόθεση #3: Μπορεί να επέλθει ταχύτατη ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα με τη σωστή διαχείριση και αξιοποίηση των πόρων της.**

Σύμφωνα με τον κ. Πατούλη Γεώργιο (2016) «*Η Ελλάδα συνδυάζει την ιατρική αριστεία με την πιο σύγχρονη τεχνολογία*» και με συνδυασμό το εύκρατο κλίμα, την άφθονη ηλιοφάνεια, τις θεραπευτικές φυσικές πηγές και τη μοναδική μεσογειακή κουζίνα, η χώρα έχει καταστεί επιλογή για πολλούς ιατρικούς ταξιδιώτες που ολοένα και αυξάνονται. Σύμφωνα με την έκδοση έτους 2017 του Δείκτη Ανταγωνιστικότητας Ταξιδιών και Τουρισμού από το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, όντως, η Ελλάδα ανέβηκε στην 24η θέση από την 31^η θέση που βρισκόταν το 2015, σε σύνολο 136 χωρών που αξιολογήθηκαν σε ζητήματα ανταγωνιστικότητας της τουριστικής αγοράς. Ωστόσο, όπως αναφέρει το Medical Tourism Magazine (2018) θα πρέπει να γίνει προσέλκυση περισσότερων επενδύσεων αλλά και να αντιμετωπιστούν διάφορες προκλήσεις όπως οι κυβερνητικές παρεμβάσεις, η ανεπαρκής κρατική χρηματοδότηση και ο κατακερματισμός της βιομηχανίας, ενώ θα πρέπει να διορθωθούν οι κακές στρατηγικές μάρκετινγκ, οι δομές υγειονομικής περίθαλψης και οι εταιρείες μεταφορών.

Επιπροσθέτως, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι πράγματι η Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει πόλο έλξης τουριστών με σκοπό την υγεία, κυρίως από την Ευρώπη. Παρόλα αυτά θα πρέπει να ενισχυθεί και να αναπτυχθεί και η διαφήμιση του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα και να γίνουν περισσότερες επενδύσεις.

Ο τουρισμός για την Ελλάδα αποτελεί έναν δυναμικό τομέα της οικονομίας. Παρουσίασε ανθεκτικότητα παρά την πρόσφατη κρίση και πολύ σημαντικές επιδόσεις, συγκριτικά με άλλες ανταγωνιστικές χώρες. Ωστόσο, χαρακτηρίζεται από κάποια αρνητικά σημεία, που σταδιακά μπορεί να επηρεάσουν την επιτυχία του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Αυτός είναι και ο λόγος που χρειάζεται να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή από τα ενδιαφερόμενα μέρη (stakeholders) της βιομηχανίας του τουρισμού. Τα κυριότερα από αυτά εστιάζονται στη μαζικότητα του τουρισμού, στον έντονο βαθμό εποχικότητας και στη σχετικά μικρή δαπάνη ανά τουρίστα. Ταυτόχρονα, έχει ενταθεί ο ανταγωνισμός από χώρες που προωθούν ένα τουριστικό προϊόν που διαθέτει τα ίδια χαρακτηριστικά με της Ελλάδας, όπου κυριαρχεί ο ήλιος και η θάλασσα.

Ο τουρισμός μικρής κλίμακας και φιλικός προς το περιβάλλον, είναι η λύση στην αντιμετώπιση των προβλημάτων, συμβάλλοντας στην αειφορία, στην ενίσχυση των

τοπικών κοινωνιών, στη διασπορά των ωφελειών σε ολόκληρη την περιφέρεια και στην επέκταση του τουρισμού για 12 μήνες τον χρόνο.

Για να ενισχύσει η Ελλάδα το τουριστικό προϊόν, πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στη μείωση της εποχικότητας και έμφαση, κυρίως, στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, στοιχείο που θα ενισχύσει την προσέλκυση μεγάλου πλήθους επισκεπτών. Προκειμένου όμως να υλοποιηθούν οι παραπάνω στόχοι, η στρατηγική της χώρας θα πρέπει να έχει ως προτεραιότητα:

- Τη λήψη μέτρων για τη βελτίωση και συντήρηση πολιτιστικών αξιοθέατων
- Την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό όλων των υποδομών σε τουριστικούς προορισμούς
- Τα εκπτωτικά πακέτα με ανταγωνιστικές τιμές
- Τη συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες των περιφερειακών περιοχών για την ανάπτυξη του χειμερινού προορισμού
- Την περαιτέρω ανάπτυξη και προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- Την επιλογή των κατάλληλων μέσων διαφήμισης και προβολής για την ανάδειξη των τουριστικών προορισμών και γενικά του τουριστικού προϊόντος της χώρας

Η Ελλάδα παρά τους πολλούς ενδεχόμενους μελλοντικούς κινδύνους έχει πολλές προοπτικές και ευκαιρίες για να αναπτύξει επίσημα τον δωδεκάμηνο τουρισμό, μέσω του κατάλληλου σχεδιασμού στρατηγικών, συμβάλλοντας ενεργά στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού γίνονται όλο και πιο δημοφιλείς, προσελκύοντας χιλιάδες νέους επισκέπτες. Για να ενισχυθεί αυτή η δυναμική στη χώρα, πρέπει να γίνει αυστηρή εφαρμογή του νόμου σε θέματα επισήμανσης, χρήσης κεφαλαίων, διαφθοράς και φοροδιαφυγής. Για να καταστεί αυτό εφικτό, πρέπει να καλλιεργηθεί ένα κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων και του κράτους. Αν είναι υγιής ο τομέας του εναλλακτικού τουρισμού, όπως ο ιατρικός τουρισμός, οι τοπικοί πληθυσμοί θα ωφεληθούν μέσω της αύξησης της απασχόλησης, της επανεπένδυσης των κερδών στην τοπική οικονομία, την ισχυρότερη συνοχή μεταξύ των τοπικών κοινωνικών ομάδων και την αναζωογόνηση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Ο ιατρικός τουρισμός έχει τη δυναμική περαιτέρω ανάπτυξης στη χώρα, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην ανάπτυξη

τουρισμού 12 μηνών. Έχει τη δυνατότητα να προσελκύσει εκατομμύρια επισκέπτες ενισχύοντας το τουριστικό προϊόν της Ελλάδας.

- **Υπόθεση #4: Η μελέτη της συμπεριφοράς των άλλων χωρών ως προς τον ιατρικό τουρισμό μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για την Ελλάδα για μια πιο δυναμική εισχώρηση στην αγορά αυτή.**

Η μελέτη της συμπεριφοράς των άλλων χωρών μπορεί να αποτελέσει πηγή πληροφόρησης για την ενίσχυση του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα. Όπως φάνηκε από τη μελέτη άλλων χωρών, ο ιδιωτικός τομέας πρέπει να πρωτοστατήσει και να αποτελέσει πόλο έλξης ιατρικών τουριστών, όπως αναφέρει ο Burns (2015) για την επιτυχία της Ινδίας, η οποία οφείλεται στην οικοδόμηση και την ανάπτυξη των υποδομών της υγειονομικής περίθαλψης από τον ιδιωτικό τομέα. Ταυτόχρονα απαιτείται η βούληση και της πολιτείας, με τη θέσπιση μέτρων που οδηγούν στην ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού, με την παροχή κινήτρων και την διευκόλυνση των ιατρικών τουριστών. Επίσης, ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στη διεθνή νοσοκομειακή διαπίστευση, όπως αναφέρεται από τους Johnston et al. (2015) για άλλες περιοχές του κόσμου, αλλά και πιο συγκεκριμένα από την Stefano (2019), ο οποίος αναφέρει ως λόγο επιλογής της Νότιας Κορέας για ιατρικό τουρισμό, την ασφαλιστική κάλυψη που προσφέρει στους ιατρικούς τουρίστες, η οποία καλύπτει τραυματισμούς, διαταραχές άγχους και θάνατο του ασθενούς, που μπορεί να προκύψει ως αποτέλεσμα της επέμβασης ή της θεραπείας.

Η επιτυχής ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού ωστόσο, χρειάζεται και το ξενοδοχειακό προϊόν. Όπως αναφέρει και πάλι η Stefano (2019) για την Μαλαισία, πρέπει να δημιουργηθεί ένα ξενοδοχειακό προϊόν που θα βρίσκεται σε άμεση συσχέτιση με τις παρεχόμενες ιατρικές υπηρεσίες, ώστε από κοινού να δώσουν ώθηση στον ιατρικό τουρισμό. Πρέπει να εξασφαλιστεί η άνεση στον τουρίστα από το πρώτο λεπτό που θα φτάσει στη χώρα, καθώς αποτελεί μεταβλητή ικανοποίησης του ιατρικού τουρίστα.

Είναι σημαντικό για την Ελλάδα, να αναληφθούν εκστρατείες προβολής και διαφήμισης με εξειδικευμένες στρατηγικές μάρκετινγκ για τον τουρισμό υγείας, καθώς φαίνεται πως έχει αποτελέσματα, αν παρακολουθήσει κάποιος την πορεία της Τουρκίας, η οποία με σχέδιο μάρκετινγκ, παρουσιάζει μια σημαντική στην ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού.

Έμφαση μπορεί να δοθεί και στον τουρισμό ευεξίας και τις ιαματικές πηγές, καθώς έχει αποκτήσει ήδη μια καλή φήμη χωρίς να υπάρχει η ανταπόκριση που θα έπρεπε. Όπως κάθε χώρα φημίζεται για έναν συγκεκριμένο τομέα στον οποίο διαπρέπει και αποτελεί λόγος για την αύξηση της επισκεψιμότητας αυτού του τόπου για ιατρικό τουρισμό, όπως για παράδειγμα η Βραζιλία που έχει αποκτήσει παγκόσμια φήμη για τις επιτυχίες της στην πλαστική χειρουργική, αντίστοιχα θα πρέπει να αποκτήσει φήμη για τον τομέα στον οποίο είναι ικανή να διαπρέψει η Ελλάδα και με το κατάλληλο μάρκετινγκ να μεταδοθεί παγκοσμίως.

Ωστόσο, το πιο βασικό κίνητρο για την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού μπορεί να προέλθει κυρίως με την ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα της υγείας υπό την επίβλεψη και τη βοήθεια του κράτος.

Τέλος, αποτελεί αδήριτη ανάγκη ο σχεδιασμός και εφαρμογή ενός μακρόπνοου στρατηγικού σχεδίου, το οποίο θα στηρίζεται στην καινοτομία και στη διείσδυση της τεχνολογίας και του διαδικτύου σε όλο το φάσμα υπηρεσιών που σχετίζεται με την τουριστική βιομηχανία, καθώς είναι εκείνα τα στοιχεία που θα προσδώσουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και θα οδηγήσουν στην ενίσχυση του ιατρικού τουρισμού στη χώρα. Διότι, μπορεί να βελτιστοποιηθεί ερευνώντας τις αρνητικές και θετικές επιπτώσεις του ιατρικού τουρισμού στις χώρες του εξωτερικού, αλλά θα διαφοροποιηθεί έχοντας ως στόχο να αντιμετωπίσει τα δικά της προβλήματα και να προωθήσει τους δικούς της μοναδικούς πόρους.

5.2 Περιορισμοί έρευνας και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Βασικός περιορισμός της έρευνας ήταν η έλλειψη σχετικών δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, εκτός της απουσίας βάσεων δεδομένων, στην μια μόνο βάση που βρέθηκαν σχετικά στοιχεία αυτά αναφερόταν από το έτος 2010 και μετά.

Παρόμοια, η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τον ιατρικό τουρισμό δεν είναι εύκολη διαδικασία καθώς δημιουργείται το εξής παράδοξο: χώρες στις οποίες παρουσιάζεται μεγάλος αριθμός τουριστών για ιατρικές επεμβάσεις (είτε αισθητικού είτε ιατρικού λόγου) θα αποδώσουν ένα μικρό συνολικά κεφάλαιο προς τη χώρα που

επισκέπτονται. Για παράδειγμα, ένας κάτοικος μιας αναπτυσσόμενης οικονομικά χώρας π.χ. Καναδά, που μπορεί να πληρώσει τα 130.000 δολάρια ΗΠΑ για μια επέμβαση bypass θέλοντας να εξασφαλίσει την μεγαλύτερη δυνατή ποιότητα παρεχόμενων υπηρεσιών αντιστοιχεί σε παρόμοια επίσκεψη 35 περίπου τουριστών στο Μεξικό για την ίδια επέμβαση όπου το κόστος είναι ίσο με 3250 δολάρια ΗΠΑ και τα έξοδα μεταφοράς και διαμονής ελάχιστα (Lunt et al., 2017). Οι διαφορές αυτές είναι σαφέστατα μικρότερες στην περίπτωση του ιατρικού τουρισμού μεταξύ Ευρωπαϊκών χωρών όπου, επιπλέον, μέρος των εξόδων καλύπτονται από τα κρατικά ταμεία όταν η επίσκεψη αφορά χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (28 χώρες).

Επιπροσθέτως, στην έρευνα αναφέρονται κάποιες πόλεις και χώρες που δεν υπάρχει δημοσιευμένο άρθρο ή έρευνα κι έτσι δεν έχει προηγηθεί βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Σύμφωνα με τα προηγούμενα, οι άμεσες συγκρίσεις μεταξύ κρατών δεν επιτρέπουν την εξαγωγή ακριβών συμπερασμάτων και γι' αυτό το λόγο εάν ένας ερευνητής επιθυμεί τέτοιου είδους σύγκριση σε μια μελλοντική έρευνα θα πρέπει να εξασφαλίσει πηγές δεδομένων και να εξετάσει τη συνεισφορά του ιατρικού τουρισμού στο ΑΕΠ κάθε χώρας συν τα έξοδα διαμονής. Αυτού του είδους η σύγκριση περιέχει την πιθανότητα αποκλίσεων από την πραγματικότητα καθώς δεν υπάρχουν ανάλογα επίσημα στοιχεία και οι υπολογισμοί θα πρέπει να γίνουν από τον ίδιο τον ερευνητή εμπεριέχοντας την πιθανότητα ανακρίβειών ή λάθος υπολογισμών.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Βελισσαρίου, Ε. (2002), *Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού, τόμος Δ΄*. Πάτρα: ΕΑΠ.

διαΝΕΟσις (2019), *Η ανάπτυξη του τουρισμού τρίτης ηλικίας στην Ελλάδα και η συμβολή του τουρισμού υγείας*, Αθήνα: Ινστιτούτο Κοινωνικής και Προληπτικής Ιατρικής.

Ηγουμενάκης, Ν.Γ., Κραβαρίτης, Κ.Ν. (2004), *Τουρισμός Βασικές Έννοιες*, Αθήνα: Interbooks.

ΙΚΠΙ (2012), *Ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ινστιτούτο Κοινωνικής και Προληπτικής Ιατρικής.

Κοκκώσης, Χ., Τσαρτάς, Π., Γκριμπά, Ε. (2011), *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού-ζήτηση και προσφορά νέων προϊόντων τουρισμού*, Αθήνα: Κριτική.

Lickorish, L., Jenkins, C. (2004), *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*, Αθήνα: Κριτική.

ΣΕΤΕ. (2017), *Απολογισμός*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων.

ΣΕΤΕ (2018), *Στρατηγική για τον Τουρισμό - Βασικά Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού*, Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων.

Τσάρτας, Π., Λαγός, Δ., Σταυρινούδης, Θ., Πρωΐου, Ε. (2015), *Μία εισαγωγή στον τουρισμό. Βασικές Έννοιες και σύγχρονες εξελίξεις*, Πρόγραμμα Επικαιροποίησης Γνώσεων αποφοίτων ΑΕΙ στην «οργάνωση τουριστικών επιχειρήσεων και στην προώθηση τουριστικών προορισμών», Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Χρήστου, Ε., Κασσιανίδης, Π., Σιγάλα, Μ., Αβδημιώτης, Σ. (2013), *Ηλεκτρονικά Συστήματα Διαχείρισης και Μάρκετινγκ Τουριστικών Προορισμών: Ισχύουσα κατάσταση, Διεθνείς Τάσεις και Προοπτικές*. e-businessforum.

Ξενογλώσση

- Bass, D. (2005), *Kidneys for cash and egg safaris: can we allow transplant tourism to flourish in South Africa?*, South African Medical Tourism, 95, (1), 42-44.
- Bookman M., Bookman, K. (2007), *Medical tourism in developing countries*, New York: Palgrave Macmillan.
- Burns, L.R. (2014), *Medical tourism opportunities and challenges: Illustration from US-India trade**, International Journal of Healthcare Management, 8, (1), <https://doi.org/10.1179/2047971914Y.0000000091>.
- Carrera, PM., Bridges, JF., *Globalization and healthcare: understanding health and medical tourism*, Expert Review of Pharmacoeconomics & Outcomes research, 6, (4), 447-454.
- Chan, W.S.H. (2010), Taiwan's healthcare report 2010, EPMA Journal, 1, (4), 563-585.
- Chuang, T.C., Liu, J.S., Lu, L.Y.Y., Lee, Y. (2014), *The main paths of medical tourism: From transplantation to beautification*, Tourism Management, 45, 49-58.
- Connell, J. (2011), *Medical tourism*, UK: Wallingford, CABI.
- Crush, J., Chikanda, A., Tawodreza, G. (2015), *The third wave: mixed migration from Zimbabwe to South Africa*, Canadian Journal of African Studies, 49, (2), 363-382.
- Ehrbeck, T., Guevara, C., Mango, P.D. (2008), *Mapping the market for medical travel*, Article in McKinsey Quarterly.
- Heung, V.C.S., Kucukusta, D., Song, H. (2010), *A Conceptual Model of Medical Tourism: Implications for Future Research*, Journal of Travel & Tourism Marketing, 27, (3), <https://doi.org/10.1080/10548401003744677>.
- HOPE – European Hospital and Healthcare Federation (2015), *Medical Tourism*, Brussels.
- Horowitz, M. D., Rosensweig, J.A. & Jones, C. A. (2007), *Medical tourism: globalization of the healthcare marketplace*, Medscape general medicine, 9, (4): 33.
- Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, S.T., Horsfall, D., Mannion, R. (2011), *Medical Tourism: Treatments, Markets and Health System Implications: A scoping review*, OECD.

- Maaka, TP. (2006), *The role of medical tourism in 21st century Africa health system*, African Renaissance, 3, 99-110.
- Masoud, F., Alireza, J., Mahmoud, K., Zahra, A. (2013), *A systematic review of publications studies on medical tourism*, 2, (51), doi: 10.4103/2277-9531.119037.
- Musa, G., Doshi, D., Wong, K.M., Thirumoorthi, T. (2012), *How satisfied are inbound medical tourists in Malaysia? A study of private hospitals in Kuala Lumpur*, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 29, (7), 629-646.
- NaRanong, A., NaRanong, V. (2011), *The effects of medical tourism: Thailand's experience*, *Bulletin of the World Health Organization* 2011;89:336-344. doi: 10.2471/BLT.09.072249.
- Oborin, M. Tryastin, M. (2014), *Medical and health tourism in Russia: some economic development features*, *Life Science Journal*, 11, (8s), 430-432.
- Ormond, M., Mun, W.K., Khoon, C.C. (2014), *Medical tourism in Malaysia: how can we better identify and manage its advantages and disadvantages?*, *Global Health Action*, 7, doi: 10.3402/gha.v7.25201.
- Ormond, M. (2011), *Medical tourism, medical exile: Responding to the cross-border pursuit of healthcare in Malaysia*, In book: *Real Tourism: Practice, Care and Politics in Contemporary Travel*, Chapter: *Medical tourism, medical exile: Responding to the cross-border pursuit of healthcare in Malaysia*, Publisher: Routledge, pp.143-161.
- Ozzan-Rafferty, M.E., Johnson, J.A., Shah, G.H., Kursun, A. (2014), *In the Words of the Medical Tourist: An Analysis of Internet Narratives by Health Travelers to Turkey*, *Journal of medical internet research*, 16, (2), doi: [10.2196/jmir.2694](https://doi.org/10.2196/jmir.2694).
- Page, S.J., Connell, J. (2006), *Tourism: A Modern Synthesis, Second Edition*. London: Thomson Learning.
- Roberts, E.F.S., Scheper-Hughes, N. (2011), *Introduction: Medical Migrations*, *Body & Society*, 17, (2), 1-30.
- Sarantopoulos, I., Laloumis, D. (2015), *The Contribution of Medical Tourism to the Economic and Regional Development in Greece*, *International Journal of Management and Applied Research*, 2, (2), 73-84.
- Sarantopoulos, I., Katsoni, V., Geitona, M. (2014), *A Supply Side Investigation of Medical Tourism and ICT Use in Greece*, *Procedia –Social and Behavioral Sciences*, 148, 370-377.

Sultana, S., Haque, A., Momen, A., Yasmin, F. (2014), *Factors Affecting the Attractiveness of Medical Tourism Destination: An Empirical Study on India- Review Article*, Iranian Journal of Public Health, 43, (7), 867-876.

Wong, K.M., Velasamy, P., Arsad, T.N.T. (2014), *Medical Tourism Destination SWOT Analysis: A Case Study of Malaysia, Thailand, Singapore and India*, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20141201037>.

UNWTO. (2018), *Tourism Highlights – 2018 edition*, World Tourism Organization.

Velissariou, E., Tzioumis, T. (2014), *Tourism and Medical Services. The case of Elective Medical Tourism in Northern Greece*. 2nd International Conference of Tourism, Hospitality and Recreation 2014 (EJTHR 2014), Poznan (Poland), 19th - 21st May.

Ηλεκτρονική

Google Trends, (2019), *Medical Tourism*. Ανακτήθηκε 20/9/2019 από <https://trends.google.com/trends/explore?cat=45&date=all&q=medical%20tourism>

HOPE (2015), *Medical Tourism. Belgium HOPE Publications*. Ανακτήθηκε 15/9/2019 από http://www.hope.be/wp-content/uploads/2015/11/98_2015_HOPE-PUBLICATION_Medical-Tourism.pdf

<https://wellnessandmedicalvoyages.com/> (2018), *MEDICAL TOURISM MARKET SIZE, SHARE & TRENDS ANALYSIS REPORT BY COUNTRY COMPETITIVE LANDSCAPE, AND SEGMENT FORECASTS, 2018 – 2025*. Διαθέσιμο στο <https://wellnessandmedicalvoyages.com/medical-tourism-market-size-share-trends-analysis-report-by-country-competitive-landscape-and-segment-forecasts-2018-2025/>.

Πρόσβαση στις 15-09-2019.

<https://www.businesswire.com/portal/site/home/> (2019), *Global Medical Tourism Market Potential: Facts And Figures 2019 - ResearchAndMarkets.com*. Διαθέσιμο στο <https://www.businesswire.com/news/home/20190122005582/en/Global-Medical-Tourism-Market-Potential-Facts-Figures> Πρόσβαση στις 15-9-19.

<https://www.imtj.com/> (2016), *WHY MORE AND MORE MEDICAL TOURISTS ARE HEADING TO BRAZIL*. Διαθέσιμο στο <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953614003931>.

Πρόσβαση στις 15-09-2019.

Ile, F.L. (2014), *Medical Tourism Market- Trends in the context of globalization*, in Badulescu, A., *Emerging Markets Economics and Business. Contributions of Young Researchers Proceedings of the 7th Conference of Doctoral Students in Economic Sciences*. Διαθέσιμο στο http://steconomicueoradea.ro/wp/wp-content/uploads/2014/01/volum_final-2016.pdf. Πρόσβαση στις 15-09-2019.

Ile, F.L., Tigu, G. (2017), *Medical Tourism Market trends – an exploratory research*, Διαθέσιμο στο <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/picbe.2017.11.issue-1/picbe-2017-0114/picbe-2017-0114.pdf>. Πρόσβαση στις 15-09-2019.

Johnston, R., Crooks, V.A., Ormond, M. (2015), *Policy implications of medical tourism development in destination countries: revisiting and revising an existing framework by examining the case of Jamaica*, *Globalization and Health* 11, (29), Διαθέσιμο στο <https://globalizationandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12992-015-0113-0> Πρόσβαση στις 15-9-19.

Lunt, N., Smith, R., Exworthy, M., Green, T.S., Horsfall, D., Mannion, R., (2017), *Medical Tourism: Treatments, Markets and Health System Implications: A scoping review*. Ανακτήθηκε 15/9/2019 από <https://www.oecd.org/els/health-systems/48723982.pdf>

Munro, J. (2016), *How Big is the Medical Tourism Industry?* Διαθέσιμο στο <https://mtqua.org/2016/09/27/pt1-size-medical-tourism-industry/>. Πρόσβαση στις 15-09-2019.

OECD, (2019), *Trade in services by partner economy*. Ανακτήθηκε 20/9/2019 από https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?datasetcode=TISP_EBOPS2010&lang=en#

Stefano, R-M. (2016), *Top 10 Medical Tourism Destinations in the World*. Διαθέσιμο στο <https://www.medicaltourismmag.com/article/top-10-medical-tourism-destinations-world> Πρόσβαση στις 15-9-19.

Wendt, K. (2012), *Medical Tourism: Trends and Opportunities*, UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. 1483. Διαθέσιμο στο <https://digitalscholarship.unlv.edu/thesesdissertations/1483/> Πρόσβαση στις 15-9-19.

WHO, (2019), *NHA Indicators*. Ανακτήθηκε 20/9/2019 από <http://apps.who.int/nha/database/Select/Indicators/en>

www.itb-berlin.com (2019), *ITB Berlin: Medical tourism is booming worldwide*. Διαθέσιμο στο https://www.itb-berlin.com/Press/PressReleases/News_61696.html Πρόσβαση στις 15-09-2019.

www.medicaltourismmag.com (2019), *Medical Tourism Market in Greece: Current Trends and the Future*. Διαθέσιμο στο <https://www.medicaltourismmag.com/article/medical-tourism-market-greece-current-trends-future> Πρόσβαση στις 15-9-19.

www.mordorintelligence.com (2019), *MEDICAL TOURISM MARKET - GROWTH, TRENDS, AND FORECAST (2019 - 2024)*. Διαθέσιμο στο <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/medical-tourism-market>. Πρόσβαση στις 15-09-2019.

www.researchandmarkets.com (2017), *Global Medical Tourism Market 2017-2021*. Διαθέσιμο στο https://www.researchandmarkets.com/research/2fmr6r/global_medical Πρόσβαση στις 15-9-19.

www.visitdubai.com (n.d), *The rise of medical tourism in Dubai*. Διαθέσιμο στο <https://www.visitdubai.com/en/business-in-dubai/why-dubai/news-and-insights/medical-tourists-healthcare-industry>. Πρόσβαση στις 14-10-2019.

www.imtj.com (2017), *RUSSIA - MEDICAL TOURISM FLOWS*. Διαθέσιμο στο <https://www.imtj.com/news/russia-medical-tourism-flows/>. Πρόσβαση στις 14-10-2019.

<https://news.gtp.gr> (2018), *IMTJ: Greece Can Grow its Medical Tourism Business*. Διαθέσιμο στο <https://news.gtp.gr/2018/05/23/imtj-greece-grow-medical-tourism-business/>. Πρόσβαση στις 20-10-2019.

Παράρτημα

Συσχετίσεις του Pearson μεταξύ των μεταβλητών ενδιαφέροντος.

	NET - παγκόσμι α	Έξοδα για την υγεία (%ΑΕ Π)	Έξοδα για την υγεία (\$ ΗΠΑ)	Παγκόσμι α τάση	Ελληνικ ή τάση	NET - Γαλλί α	NET- Γερμανί α	NET - Τουρκί α	NET - Ηνωμέν ο Βασίλει ο	NET - ΗΠΑ	NET - Ευρωπαϊ κή Ένωση (28 χώρες)	NET - Αμερικ ή	NET - Ευρώπ η	NET - Βόρεια Αμερικ ή	NET - Ρωσί α	NET - Βουλγαρί α
NET – παγκόσμι α	1															
Έξοδα για την υγεία (%ΑΕΠ)	-,008															
	,986															
Έξοδα για την υγεία (\$ ΗΠΑ)	-,025	,909**														
	,957	,005														
Παγκόσμι α τάση	-,354	,897**	,915**													
	,389	,006	,004													
Ελληνική τάση	-,326	,403	,408	,648												
	,431	,369	,363	,083												
NET – Γαλλία	-,283	-,126	-,042	,128	-,259											
	,498	,788	,928	,762	,536											
NET- Γερμανία	,023	,262	,537	,227	-,241	,192										

	,958	,570	,214	,589	,565	,649											
NET – Τουρκία	,218	,135	-,065	-,179	-,085	-,781*	-,060										
	,604	,772	,889	,671	,842	,022	,887										
NET – Ηνωμένο Βασίλειο	,843**	-,563	-,610	-,517	-,232	-,385	-,384	,133									
	,009	,188	,146	,189	,580	,346	,347	,754									
NET – ΗΠΑ	,866**	-,300	,006	-,430	-,323	-,373	,069	,084	,854**								
	,005	,514	,990	,288	,435	,362	,872	,844	,007								
NET – Ευρωπαϊκή Ένωση (28 χώρες)	,945**	,299	,286	-,110	-,257	-,089	,165	,105	,660	,728							
	,000	,515	,534	,795	,539	,834	,695	,805	,075	,041							
NET – Αμερική	,855**	,285	,596	-,206	-,150	-,333	,072	-,012	,817*	,968	,773*						
	,007	,535	,158	,625	,723	,420	,866	,978	,013	,000	,025						
NET – Ευρώπη	,981**	,147	,120	-,216	-,221	-,313	,016	,259	,812*	,798	,952**	,818*					
	,000	,754	,798	,607	,599	,450	,970	,536	,014	,018	,000	,013					
NET – Βόρεια Αμερική	,860**	,128	,467	-,263	-,202	-,333	,093	,001	,823*	,982	,766*	,997**	,814*				
	,006	,784	,290	,528	,632	,420	,826	,999	,012	,000	,027	,000	,014				
NET – Ρωσία	,658	-,923**	-,821*	-,767*	-,326	-,449	-,237	,145	,854**	,845	,397	,723*	,553	,755*			
	,076	,003	,023	,026	,430	,264	,572	,732	,007	,008	,330	,043	,155	,030			
NET – Βουλγαρία	,319	,461	,404	,407	,666	-,083	-,318	-,270	,299	,228	,413	,418	,366	,364	,050		
	,442	,298	,369	,317	,072	,846	,443	,518	,471	,587	,309	,303	,373	,376	,907		

<u>NET –</u> Κύπρος	,286	,805*	,797*	,552	-,162	,126	,511	,035	-,075	,184	,493	,310	,348	,283	-,344	,107
	,492	,029	,032	,156	,702	,766	,195	,935	,859	,663	,214	,456	,399	,497	,404	,802

